

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE TEVHİD MÜCADELESİ (HZ. NUH ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

ESMA KORUCU

İstanbul, 2018

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE TEVHİD MÜCADELESİ (HZ. NUH ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

ESMA KORUCU

Danışman: PROF. DR. MUHSİN DEMİRCİ

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

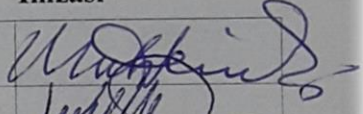
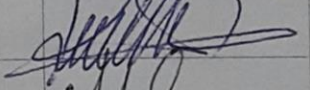
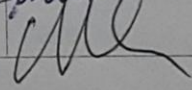
TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı TEFSİR Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ESMA KORUCU'nun KUR'ÂN-I KERİM'E GÖRE TEVHİD MÜCADELESİ (HZ.NUH ÖRNEĞİ) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 29.01.2018 tarih ve 2018-3/38 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 05/02/2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. MUHSİN DEMİRCİ	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. KERİM BULADI	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. MUHAMMED COŞKUN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Esmâ Korucu
Ana Bilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Programı	: Tefsir
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Muhsin Demirci
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – 2018
Anahtar Kelimeler	: Kur’ân, Tevhid, Mücadele, Nuh.

ÖZET

KUR’ÂN-I KERİM’E GÖRE TEVHİD MÜCADELESİ (HZ. NUH ÖRNEĞİ)

Kur’ân’ın temel konusu ve tüm peygamberlerin mesajının özü tevhiddir. Tevhid inancı fıtraten insanda mevcuttur. Ancak zaman zaman bazı arazi durumlar sebebiyle insan tevhidden uzaklaşabilir. Peygamberler böyle zamanlarda kavimlerine uyarıcı olarak gönderilmişlerdir. Onların bu vazifenin ifasında yaşamış oldukları sıkıntılar tevhid mücadelesinin konusudur. Biz de bu bağlamda peygamberlerin kavimleri ile olan mücadelelerini inceleyerek, benzer noktaları ortaya koymaya çalıştık.

Bir giriş ve iki ana bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde Kur’ân-ı Kerim’e göre tevhid mücadelesini konu olarak inceledik. Bu çerçevede peygamberlerin tevhide davet yöntemlerine ve tevhid davetinde karşılaştıkları sıkıntılara değindik. İkinci bölümü ise Hz. Nuh’un hayatı ve kavmi ile olan mücadelesine ayırdık. Hz. Nuh’un hayatını ve kavmini araştırdık. Sonuç olarak tevhid mücadelesinin her zaman güncel bir konu olduğunu ve Hz. Nuh’un diğer peygamberler ve iman edenler için örnek olduğunu gördük.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname : Esma Korucu

Department : Basic İslamic Sciences

Programme : Qur’anic Exegesis (Tafsir)

Supervisor : Prof. Dr. Muhsin Demirci

Type and Date of Thesis : MA – 2018

Keywords : Quran, tawhid, mujadila, Noah.

ABSTRACT

TEWHİD STRUGGLE ACCORDİNG TO QURAN (EXAMPLE OF NOAH)

The fundamental theme of the Qur'an and the essence of the message of all the prophets is tawhid. Tawhid faith is present in human beings. However, from time to time, human may be move away from tewhid by some unfortunate circumstances. Prophets were sent as warnings to their people at such times. The difficulties that they are having while doing this job are the subject of tewhid struggle. In this context, we tried to reveal similar points by reviewing the struggles of the prophets with their tribes.

The first part of the study which consists of an introduction and two parts contains the subject of tewhid struggle according to Quran. In this context, invitation methods of prophets and the difficulties faced when invited studied. The second section discusses the life and struggle with the people of Noah. As a consequence, tewhid struggle that is always a current topic was studied and it was seen that Noah was found to be a model for other prophets and believers in this thesis.

ÖNSÖZ

İlk insan Hz. Adem'den, peygamberler zincirinin son halkası Hz. Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberler, gönderildikleri milletleri yanlış ve sapkın inançlardan uzaklaştırıp, hakikat yoluna davet etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu yanlış inançların başında Allah'ın zat ve sıfatlarına dair kabul edilmiş, O'nun alemlerin tek hâkimi ve ibadete layık tek mabud olduğunu kabul etmeyen inanışlar gelmektedir. Bu sebeple “Allah ile beraber başka ilah mı var?”, “Onların Allah'tan başka bir ilahı mı var?”, “Ondan başka ilah yoktur.”, “Benden başka ilah yoktur.” gibi kalıpların sıkça tekrarlandığı Kur'an-ı Kerim'in değişmez konusu tek Allah inancıdır ve Allah'ın birliğine iman sadece İslam'da değil, Allah tarafından vahyedilen tüm dinlerde temel prensip olmuştur. Buna paralel olarak bütün peygamberlerin davetlerinin özü, risaletlerinin hülâsası da tevhid inancıdır.

Allah Teâla insanlık tarihi boyunca her millete dünyada hakkı ve batılı göstermek, kıyamet günü ve ahireti hatırlatmak ve onları ahiret ve dünya mutluluğuna ulaştırmak için peygamberler vasıtasıyla müdahalelerde bulunmuştur. Bu müdahale yüce Allah'ın tarih boyunca her millete kendisinden başka ilah bulunmadığını bildirip insanlara O'ndan başka hiçbir varlığa tapılamayacağını hatırlatmak, dünya ve ahiret dair ilahi buyrukları tebliğ ederek örnek olmak şeklinde gerçekleşmiştir. Peygamberlerin kavimlerine tevhidi anlatma çaba ve gayreti, bu sırada yaşadığı sıkıntılar tevhid mücadelesini ifade etmektedir.

Biz de bu çalışmamızda genelde, Kur'an'da zikredilen peygamberlerin tevhid mücadelesini özelde Hz. Nuh'un tevhid mücadelesini konu edindik. Bir giriş ve iki ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünü iki kısımda ele aldık. Bunlardan ilki Tevhid Mücadelesinin konusu olması bakımından tevhid inancıdır. Bu bağlamda tevhid

ve mücadele kelimelerinin kavramsal çerçevesi üzerinde durduk. İkinci kısımda ise tevhid mücadelesinin aşamalarını inceleyerek peygamberlerin tevhîdî hakikati ortaya koymada kullandıkları yöntemleri, tevhid davetine muhatap olanların vermiş oldukları tepkileri ve mücadelenin sonuçlarını ele aldık. Ancak Kur'an'da zikredilen peygamberlerin tevhid mücadelelerini, tebliğ ortamını, tebliği ortaya koyuş biçimlerini, tebliğde karşılaştıkları zorlukları peygamberler silsilesi halinde ele almadık. Konuyu, farklı zaman ve farklı mekanlarda tevhid mesajını insanlara ulaştırmakla vazifeli kılınan peygamberlerin tevhid mücadelesinde sergiledikleri tutum ve davranışların, muhataplarından almış oldukları tepkilerin benzerlik arz etmesi sebebiyle, tevhid mücadelelerindeki ortak noktaları dikkate alarak işledik.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Kur'an'da ismi zikredilen ve ulul azm peygamberlerin ilki olan Hz. Nuh'u ve tevhid mücadelesini ele aldık. Bölümün ilk kısmında tarihsel bir kişilik olarak Hz. Nuh'u araştırdık. Her ne kadar Kur'an'da Hz. Nuh'un kimliği, yaşadıkları yer ve zaman gibi konularda açıklamalar yapılmamışsa da tefsirlerde ve İslam tarihi kaynaklarında bu konulara ilişkin bilgiler bulunmaktadır. Hz. Nuh'un kimliği ve niteliklerinden daha ehem olan ise onun tevhid mücadelesidir. Bu bağlamda Nuh kavmi hakkında bilgiler vererek Hz. Nuh'un mücadelede takip ettiği yöntemleri, karşılaştığı tepkileri ve mücadelesinin sonuçlarını araştırdık. Bölümün ikinci kısmında Hz. Nuh ve Tufan olayını diğer din ve kültürlerde inceledik. Aynı zamanda tufana ilişkin olarak yıllardan beri devam eden; zamanı ve süresi, etki alanı, geminin istiva ettiği yer konusunda devam eden tartışmaları ele aldık. Hz. Nuh ve tufan olayının arkeoloji, resim, edebiyat ve sanat alanlarına yansımaları da bu bölümde değerlendirdik.

Tezi yazma sürecinde kıymetli vakitlerini ayırarak yardım ve desteklerini esirgemeyen muhterem hocam Muhsin Demirci'ye ve bu süreçte yaşadığım sıkıntılarda yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Esma KORUCU

İstanbul 2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	xi
GİRİŞ.....	xii
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	13
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
TEVHİD MÜCADELESİ	
I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	19
A. <i>Tevhid Kavramı</i>	19
1. Lügat ve Terim Anlamı	19
2. Çeşitleri	21
B. <i>Mücâdele Kavramı</i>	24
1. Lügat ve Terim Anlamı	24
2. Mücadele İle Eşanlamlı Kavramlar	25
a. Davet	25
b. Tebliğ	26
c. İrşad	27
d. Tebşîr ve İnzâr	28
e. Mev'iza	29
f. Nush/Nasihât	31
g. Emir bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker	32
II. TEVHİD MÜCADELESİNDE TEK İLAHA DAVET VE SONUÇLARI	34
A. <i>Tek İlahî Davet</i>	34
1. Davette Kullanılan Belli Başlı Yöntemler	35
a. Soru-Cevap Yöntemi	37
b. Tekrar Yöntemi	40
c. Terğîb ve Terhîb Yöntemi	41
d. Tedrîc Yöntemi	42
2. Davete Verilen Tepkiler	45
a. Olumlu Tepkiler	45
b. Olumsuz Tepkiler	46
b.1. Beşer Peygamber Olgusuna İtiraz Etmek	47
b.2. İthamda Bulunmak	50
b.3. Alay ve Tehdit Etmek	55
b.4. Tuzak Kurmak ve İşkence Yapmak	58
b.5. Tehcir Etmek	63
B. <i>Sonuçları</i>	65

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. NÛH'UN HAYATI VE MÜCADELESİ

I. HZ. NÛH'UN HAYATI VE YETİŞTİĞİ ÇEVRE	74
A. Hayatı	75
1. Nesebi ve Künyesi.....	75
2. Kişiliği ve Nitelikleri.....	76
3. Yaşam Süresi Meselesi	78
B. Yaşadığı Bölge.....	80
1. Bölgenin Coğrafi Özellikleri.....	81
2. Sosyal Yapısı.....	82
3. Dini Durumu	83
II. HZ. NÛH'UN KAVMİ İLE OLAN MÜCADELESİ VE BUNUN SONUÇLARI	85
A. Mücadelesi.....	85
1. Risâleti.....	85
2. Daveti	87
a. Daveti Sunuş Biçimi/ Davet Yöntemi	87
a.1. Hitabette Yumuşak Üslup Kullanması.....	88
a.2. Açık ve Gizli Davette Bulunması	89
a.3. Kevnî Mucizeler Üzerinde Düşünmeye Teşvik Etmesi	90
a.4. Terğib ve Terhîb Yöntemini Kullanması	91
b. Davete Verilen Tepkiler.....	93
a.1. Olumlu Tepkiler	93
a.2. Olumsuz Tepkiler.....	94
a.2.1. Aile Efradının Tepkisi	95
a.2.3. Kavmin Tepkisi	97
i. 'Beşer Peygamber' Olgusuna İtiraz Etmek	97
ii. İtham ve İftirada Bulunmak.....	99
iii. İman Edenleri Beğenmemek.....	101
iv. Tehdit ve Alay Etmek	102
B. Sonuçları	104
1. Tufan Olayı	108
2. Farklı Din ve Kültürlere Göre Tufan	112
a. Dini Metinlerde Tufan	112
b. Tarihi Metinlerde Tufan.....	117
c. Mitolojide Tufan	122
d. Arkeolojik Verilerde Tufan	126
3. Tufanın Zamanı ve Süresi	127
4. Tufanın Etki Alanı.....	128
5. Geminin İstiva Ettiği Mekân.....	131
6. Tufanın Yansımaları.....	133
a. Tufanın Tasavvufa ve Divan Edebiyatına Yansıması	133
b. Tufanın Resim Sanatına Yansıması.....	136

SONUÇ	139
EKLER	142
BİBLİYOGRAFYA	157

KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: TDV İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicri
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İFD	: İlahiyat Fakültesi Dergisi
krş.	: Karşılaştırınız
m.	: Miladi
MÖ.	: Milattan Önce
nşr.	: Nâşir, neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radiyallahu anh, anhâ
s.	: Sayfa
sav.	: Sallallahu aleyhi ve selem
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme Eden
ty.	: Tarih yok, baskı tarihi yok
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
yy.	: Yayınevi yok, belirtilmemiş

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Kur'ân-ı Kerim, sadece vahye muhatap olan toplumun inanç yapısını, gelenek görenek ve adetlerini, hayat tarzlarını anlatan ve bu toplumdaki itikâdî ve ahlâkî çözümlere bir uyarıcı vasıtasıyla müdahale eden ilahî bir kelimedir. O, insanları ve toplumları tarihin her sürecinde ve her yerde hakîkate ulaştırmak, dünya ve âhiret saadeti sağlamak için inanç, ibâdet, ahlak ve ahkâma dair evrensel mesajlar içermektedir. Bu mesajlar içerisinde Kur'ân'ın husûsiyetle üzerinde durduğu mevzû, şüphesiz tevhid merkezli bir ulûhiyyet anlayışıdır. Zira Allah Teâla'nın insanın yaratılış kodlarına işlediği, üstün bir güce inanma, gücün sahibini tâzim ederek ondan yardım dileme, ona tabi olma düşünce ve hissiyatının, insanlık tarihinin hemen hemen her döneminde olduğu gibi Kur'ân'ın nâzil olduğu dönemde de Allah'tan başkasına ya da O'nunla birlikte diğer varlıklara yönlendirildiği bilinmektedir. Dolayısıyla Kur'ân'ın mübelliği ve mübeyyini olan peygamberimizin ve Hz. Âdem'den itibaren tüm peygamberlerin insanlara sunmuş olduğu ilahi vahyin merkezinde tevhid mesajının olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Tezimize konu olarak 'tevhid mücadelesi ve Hz. Nûh' u seçmemizin birçok nedeni vardır. Kur'ân-ı Kerim, peygamberlerin kavimlerine yönelik tebliğ sürecini, ilahî vahyi ortaya koyuş şekillerini, tebliğin muhatapları ile aralarında geçen diyalogları, onlara tâbi olanların ve olmayanların durumlarını, tarihî bilgilere ve şahsiyetlere yer vermeksizin mesajın özünü gölgede bırakmayacak şekilde anlatmaktadır. Kur'ân ilimlerinde Kısasu'l Kur'ân kapsamında yer alan peygamberlerin hayatları, Kur'ân'ın inzâl sürecinde peygamberi ve inananları teselli etmek, insanları düşünmeye ve ibret almaya sevk etmek gibi gayelere matuftur. Ancak İslâm'ı tebliğ vazifesi ve bu vazifenin ifasında karşılaşılan güçlüklerin doğurduğu mücadele ortamı, yalnızca peygamberlerin hayatı ile sınırlandırılabilir bir durum değildir. Bugün devam eden ve yarın da devam

edecek olan bir hakikate işaret etmesi bakımından peygamberlerin tevhid mücadeleleri, her Müslüman için emsal teşkil etmektedir. Bu bağlamda, aktüalitesini her dönemde diri tutacak olan tevhid mücadelesinin Kur’ân’ın sunduğu şekliyle bilinmesi peygamberlerin tebliğde takip ettikleri yöntemleri anlamaya ve inkâr edenlerin zihinsel alt yapılarını ve ortaya koydukları tavırların sebeplerinin doğru okunmasına katkı sağlayacaktır.

Tevhid mücadelesinde Hz. Nûh’un örnek olarak seçilmesinin sebebi ise O’nun ilk müşrik topluma gönderilerek, tevhid mücadelesinin örnekliğini yapan resullerin öncüsü olmasıdır. İsmi taşıyan Nûh Sûresi başından sonuna kadar O’nun tevhide davet metodlarını, kavminin davete verdiği tepkileri ve sonuçta yaşananları anlatır. Hz. Nûh’un hayatı aynı zamanda çeşitli dinî, tarihî kaynaklarda ve mitolojide de önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanı sıra onun yaşam süresi ve tufan hadisesi gibi dikkat çekici hususlar Nûh kıssasını edebiyat, tasavvuf, kelam, dinler tarihi, arkeoloji gibi alanlara da konu yapmıştır. Dolayısıyla “Kûr’ân’ı Kerim’e Göre Tevhid Mücadelesi (Hz. Nûh Örneği)” adı ile yaptığımız bu çalışmada pek çok tefsir ve tarih kaynağının yanında farklı alanlarda hazırlanmış eser, tez ve makale de incelenmiştir. Nûh kıssasına ilişkin çoğu yüksek lisans düzeyinde pek çok çalışma vardır. Bu çalışmalardan bazılarında Hz. Nûh’un kişiliği, risâleti, kavminin yapısı, tufan, Hz. Nûh’un tebliği, sabrı, Nûh kıssasının kutsal kitaplarda karşılaştırılması konuları incelenmiştir. Ancak bu çalışmalarda ebu’l-beşer es-sânî sıfatı ile insanların ikinci atası ve kronolojik olarak tevhid mücadelesine şahit olunan ilk peygamber olması bakımından Hz. Nûh’un “tevhid mücadelesi” vurgusunun eksik olduğunu farkettilik. Bu bağlamda “Kur’ân-ı Kerim’e Göre Tevhid Mücadelesi ve Hz. Nûh Örneği” konulu bu araştırma çerçevesinde; peygamberlerin tevhid mücadelelerindeki ortak noktaları tahlil etmeyi, Hz. Nûh’un mücadelesinin diğer peygamberlere örnekliğini göstermeyi, Nûh kıssasını hadiselerin vuku bulma sırasını esas alarak değerlendirmeye sunmayı, İslam tarihi ve tefsir kaynaklarında Hz. Nuh’a dair rivayetleri incelemeyi, farklı dinlerde, tarih kitaplarında, mitolojide, sanatta ve arkeolojik verilerde tufanın yansımalarını incelemeyi amaçladık. Bu çalışmanın yapılmasındaki esas gaye dağların bile yüklenmekten imtina ettiği emaneti yüklenen insanoğlunun bu sorumluluğun ifasında nasıl davranacağını, ne tür tepki ve zorluklarla karşılaşabileceğini başta Nûh kıssası olmak üzere Kur’ân

kıssaları ekseninde örnekler sunarak ve insan fitratının değişmezliğini de göz önüne alarak tespit etmektir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

İlmi bir araştırmanın niteliğine etki eden unsurlardan biri de konu ve amacın yanı sıra araştırmada takip edilen yöntemden ve kullanılan kaynakları tahlil etmekten geçmektedir. Zira bir konunun istenilen faydayı sağlayabilmesi, doğru yöntem ve kaynakların kullanılması ile ilişkilidir. Aksi takdirde araştırılması hedeflenen konu ne kadar iyi olursa olsun yöntemin yanlışlığı beklenen faydayı karşılıksız bırakabilir.

Konu itibariyle sosyal bilimler alanına giren bu çalışmada, tüm ilimlerde müşterek olan genel metodlardan, verilerin toplanması ve derlenmesi olarak tanımlanan, ‘dokümantasyon’¹ metodunu kullanmaya çalıştık. Bu metot doğrultusunda çalışmanın başında, konu ile ilgili verileri toplamaya gayret ettik. Ulaştığımız belgeleri inceleyerek, elde ettiğimiz bilgileri değerlendirmeye çalıştık. Çalışmamız süresince çoğunlukla kütüphane ve internet sisteminden faydalandık.

Kur’ân-ı Kerîm’de tevhid mücadelesine işaret eden tüm ayetlerin incelemesini yaptığımız gözönüne alınırsa, çalışmamız konulu bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden biz de çalışmamızda konulu tefsir çalışmalarında takip edilen metotları kullandık. Bunun için önce konu ile ilgili farklı sûrelerde bulunan ilgili ayetleri biraraya getirdik. Temel terimlerin incelemesini yaptık. Daha sonra belirlediğimiz ayetlerin ışığında konumuzu bir plan dahilinde ele aldık.

Tez konusu itibariyle genelde peygamberlerin, özelde ise Hz. Nûh’un tevhid mücadelesinin incelemesidir. Bir konuyu doğru anlayabilmenin ilgili kavramları bilmekten geçtiği gerçeğinden hareketle, kıssaları incelemeye geçmeden önce tevhid mücadelesiyle ilgili kavramların anlam ve tahliline yer verdik. Söz konusu kavramların hem sözlük hem de terim anlamlarını hususiyetle ele aldık. Daha sonra tezimizin asıl amacını teşkil eden peygamberlerin insanlara tevhidi anlatma biçimlerini, karşılaştıkları tepkileri, inkâr eden kavimlerin durumlarını içeren âyetleri inceledik. Çalışmada gerek kavram tahlillerinde gerekse peygamber kıssaları ile ilgili konularda öncelikli olarak

¹ Zeki Arslantürk, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, İstanbul: İFAV Yayınları, 1995, s.67

asli kaynaklara başvurduk. Daha sonra yakın dönemde yapılan çalışmaları araştırmaya dâhil ettik. Dipnotlarda kaynağın ilk geçtiği bölümde tam künyesi zikredilirken daha sonraki dipnotlarda müellif ve eserin ismi ile yetinilmiştir. Arapça müellif isimlerinin başında yer alan harf-i tarifler yazılmamış sadece bibliyografyada gösterilmiştir. Çalışma içerisinde yer alan şahıs isimlerinden tespit ettiklerimizin vefat tarihleri hicrî ve milâdî olarak gösterilmiştir. Gerekli görülen kısaltmalar için eserin başında bir cetvel oluşturulmuştur.

Bir konulu tefsir çalışması olması hasebiyle araştırmamızda temel başvuru kaynaklarımız lügatler ve tefsir kitapları olmuştur. Bunun için birinci bölümde tevhid mücadelesi ile ilgili kavramları ele alırken Râğıb İsfahânî'nin (ö. 502/1108) Müfredât'ı, İbn Manzûr'un (ö. 711/1311) Lisânu'l-arab'ı, Cürçânî'nin (ö. 816/1413) Ta'rifât'ı, Zebidî (ö. 1205/1791)'nin Tâcu'l-arûs'u, Muhammed Fuâd Abdülbâkî'nin (Ö. 1968) Mûcem'i başta olmak üzere Diyanet İslâm Ansiklopedisini, önemli sözlükleri ve Kur'ân ilimlerine dair kaynakları kullandık. Zikrettiğimiz bu sözlükler arasında özellikle Râğıb İsfahânî'nin Müfredât'ı ile İbn Manzûr'un Lisânu'l-arab'ından istifade ettik. Zira İsfahânî'nin lafızların gerçek ve mecazi anlamları açıklamasının yanında, ilgili ayetlere de yer vermesi kavram çalışmamızda daha geniş bilgilere ulaşmamıza ve elde ettiğimiz veriler arasında karşılaştırma yapmamıza fayda sağladı. Müfredât'da bulamadığımız bazı bilgiler için daha hacimli olması sebebiyle Lisânu'l-Arab'a başvurduk. Bununla birlikte bir lafzın asıl manasının tespit edilebilmesi için ilk dönem kaynaklarının yanında Diyanet İslâm Ansiklopedisini de sıklıkla kullandık.

Kur'ân'a göre tevhid mücadelesini incelerken temel başvuru kaynaklarımız Kur'ân-ı Kerîm ve tefsir kitapları oldu. Araştırmamızda diğer tefsirlere de kaynaklık ettiği için özellikle erken dönem müfessirlerinden Taberî'nin (ö. 310/923) Câmiu'l-beyân'ından istifade ettik. Taberî'nin Câmiu'l-beyân'ından sonra rivayet tefsirinin temel kaynaklarından birisi olan İbn Kesîr'in (ö. 774/1372)'in Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm adlı eserine başvurduk. Zira İbn Kesîr'in söz konusu tefsirinde isrâîlî haberleri nakletme hususunda Taberî'ye göre biraz daha titiz davrandığı söylenebilir. Çalışmamızda muhtelif bakış açılarına sahip müfessirlerin tefsirlerinden yararlanmaya çalıştık. Bu bağlamda Mu'tezile mezhebinin genel yaklaşımları doğrultusunda tefsir yapan

Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) Keşşâf'ından hem mezhebî hem de lügâvî tefsir olması yönü ile faydalandık. Daha çok kelâm ilminde temâyüz etmiş ve bir Eş'ariyye kelâmcısı olan Râzî'nin (ö. 606/1209) Tefsîru'l-kebîr (Mefâtihu'l-gayb) adlı kitapları da temel kaynaklarımız arasındadır. Ayrıca son dönem tefsirleri arasında yer alan Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın (ö. 1361/1942) Hak Dini Kur'ân Dili tefsiri ve büyük ölçüde ictimâî tefsir örneklerinden olan Seyyid Kutup'un (ö.1386/1966) Fî Zilâli'i-Kur'ân ve Mevdûdî'nin (ö. 935/1529) Tefhimü'l-Kur'ân adlı eseri de istifade ettiğimiz tefsirlerdendir.

Tefsirlerin yanı sıra araştırmamızda Taberî Tarihi, İbn Kesir'in Kısas-ı Enbiyâ ve El Bidâye ve'n-Nihâye eserleri, Mevdûdî'nin Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı, Âsım Köksal'ın (ö.1998) Peygamberler Tarihi, Sâbûnî'nin (ö. 580/1184) Peygamberler Tarihi, Ahmet Cevdet Paşa'nın (ö.1312/1895) Kısas-ı Enbiya'sı ve diğer önemli tarih kaynaklarından da istifade ettik. Ancak araştırmamız başvurduğumuz tefsir ve tarih kaynaklarında Hz. Nûh'a dair yer alan haberlerin tümünü ihata etmemektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
TEVHİD MÜCADELESİ

I. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tevhid mücadelesini ihtiva eden kavramların anlam yelpazesini belirlemek, konunun anlaşılmasına ve doğru sonuçlara ulaşılmasına imkân sağlayacaktır. Bu münasebetle ilk bölümde ilgili kavramları ele alarak konuları açısından ortaya koymaya çalışacağız.

A. Tevhid Kavramı

Tevhid, bu formuyla Kur'ân'da geçmemektedir. Buna mukabil, tevhid inancı ve bunun boyutları ile ilgili pek çok âyet bulunmaktadır. Özellikle Mekke'de inen âyetler, bu inancın zihinlere yerleştirilmesine yöneliktir. 'Ehad' kelimesiyle aynı kökten gelen “tevhid” in² öncelikle kavramsal olarak taşıdığı anlamın bilinmesi önem arz etmektedir. Bunun için biz söz konusu kavramların önce lügat, sonra da terim anlamı üzerinde durmak istiyoruz.

1. Lügat ve Terim Anlamı

‘Tevhid’ kelimesi ve-ha-de kökünden gelmektedir. “ve-ha-de” Arapça’da vâhid olarak geldiğinde hesapta sayıların ilki, tevhid olarak geldiğinde ise bir şeyi birlemek manasındadır.³ Aynı kökten türeyen vahdâniyyet ise birlik, muvahhid birleyen, muvahhed ise birlenen anlamına gelir.⁴

Ehad, vehade kelimesindeki vav harfinin hemzeye dönüştürülmesiyle oluşmuştur.⁵ Buna göre vâhid kelimesi cüzlere ya da kısımlara ayrılmadığı gibi

² Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, Beyrut: Darü'l Fikr, 1981, c.27, s.178

³ Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, **Kamûsü'l Muhît**, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2005, s. 324.

⁴ Muhammed b. Mukrim İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, Kahire: Dâru'l Maârif, c.1, s. 35.

⁵ İsfahânî, **el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân**, (tah. Muhammed Seyyid Keylânî), Lübnan: Darü'l Ma'rife, s. 12.

tesniyesi yoktur, ayrıca dengi ve benzeri de bulunmamaktadır.⁶ Bu tanıma uygun olarak Mâtürîdî (ö. 333/944), ‘vâhid’ kelimesini, zâtında fert olması, benzerinin ve denginin olmaması şeklinde tarif etmiştir.

Elmalılı'ya göre, kendisine vâhid denilebilenlerin hepsine ehad denilememektedir. Çünkü “ehad kelimesini vahit ile açıklayanların maksadı da zaten çokluk ve sayı anlamına gelen vâhidlerden herhangi biri değil, en kâmil ve tam anlamıyla hakîki vâhidi belirtmek; vâhid diye tefsir edenlerin muradı da tam anlamıyla bir, eşi ve benzeri mümkün olmayan teki belirtmektir.”⁷

Tevhid kelimesi, Türkçede “birlemek, bir kılmak,⁸ “bir şeyin bir ve tek olduğuna hükmetmek ve onu öylece bilmek”⁹ anlamlarına gelmektedir. Ancak Allah'a nispet edildiğinde buradaki birlik, sayı dizisindeki bir rakam, basamak anlamına gelmez. Dolayısıyla bu terimlerin günlük dilde kullanımı ile dini anlamda kullanımı farklılık gösterebilmektedir.

‘Tevhid’ kavramı ıstılahta; “mutlak manada Allah’ın bir olduğunu bilmeyi ve O’ndan başka ilah bulunmadığına, şerîk ve nezîrden münezzehtir olduğuna inanmayı”,¹⁰ ifade eder. Başka bir tanım da şöyle ifade edilmiştir: “Allah’ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde bir olduğuna inanmak”, yani “Allah’tan ortak, benzer ve zıtları nefyetmektir”¹¹.

Kısaca, “yüce Allah’ın birliğine inanmak”¹² şeklinde tanımlanan tevhid’i Cürcânî; “Zât-ı İlâhîyi, düşünce ve anlayışta tasavvur edebilen, vehim ve zihinlerde tahayyül olunabilen her şeyden tecrîd etmektir.” şeklinde tarif etmiştir. Bu haliyle tevhidin üç unsuru söz konusudur:

⁶ İsfahânî, **Müfredât**, s. 515.

⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur’ân Dili**, İstanbul: Azim Yayıncılık, 1992, c. 10, s. 58.

⁸ Muhammed b. Ali b. Ali Tehânevî, **Keşşâfu Istilâhâtı’l-Fünûn**, Kalkuta, 1862, c. 2, s. 1368; Âsım Efendi **Kâmûsü’l-Muhît Tercümesi**, İstanbul, 1886, c. 2, s. 48; Ahmed b. Abdüllatif ez-Zebîdî, **Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih**, (çev. Ahmed Naim), c. 12, s. 414.

⁹ Ali b. Muhammed b. Ali Seyyîd Şerîf el-Cürcânî, **Ta’rifât**, (çev. Abdulaziz Mecdi Tolun), İstanbul: Litera Yayınları, 2014, s. 48; Tahânevî, **Keşşâf**, c. 2, s. 1468; Bekir Topaloğlu, Şevki Yavuz ve Çelebi, **İslam’da İnanç Esasları**, Ankara: İSAM Yayınları, s. 75.

¹⁰ Bkz. Ebu Mansûr el-Mâtürîdî, **Akaid Risâlesi**, (nşr. Yûsuf Ziya Yörûkan), İstanbul, 1959, s. 16; İbn Manzûr **Lisânü’l-Arab**, c. 3, s. 450-451; İsmail R. Farûkî, **Tevhid**, 4. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006, s. 63

¹¹ Ebu’l Mu’in Meymûn b. Muhammed en-Nesefî, **Bahru’l-Kelâm**, Mısır, 1911, s. 4.

¹² Tahânevî, **Keşşâf**, c. 2, s. 1368.

1. Yüce Allah'ın rubûbiyyetini bilmek;
2. Vahdâniyetini, birliğini ikrar etmek;
3. O'nun eşi ve benzeri olduğunu reddetmek.¹³

İtikat açısından böyle tarif edilen tevhid, amelî bakımdan ise, “ibadeti sadece Allah’a has kılmak” şeklinde ifade edilir.¹⁴ ‘Tevhid’ kavramı Allah’a şirk koşmanın puta tapıcılık şeklinde görüldüğü bir dönemde, O’nu birlemek manasında, Asr-ı saadette şirkin karşıtı olarak kullanılmaya başlanmıştır.¹⁵

2. Çeşitleri

Tevhid inancını üç temel esas oluşturmaktadır. Bunlar Allah Teâla’nın zâtı, sıfatları ve fiilleri yönünden birlenmesi¹⁶ ve tek kabul edilmesidir. Başka bir deyişle, Tevhid Allah’ın rubûbiyyetini anlayıp bilmek, O’nun vahdâniyetini tasdik etmek ve O’nu bütün şerîk, benzer ve ortaklardan nefyederek,¹⁷ ibadeti yalnızca O’na has kılmaktır.¹⁸

Buradan hareket ederek ulema tevhid inancını üç kısımda ele almıştır:

- a. Rubûbiyyette Tevhid
- b. Ulûhiyyette Tevhid
- c. İsim ve Sıfatlarda Tevhid¹⁹

Rubûbiyyet Tevhidi, “Allah’ın göklerin ve yerin Rabbi, içindekilerin yaratıcısı, bu âlemin bütününün egemenliğinin O’na ait olduğuna, tasarrufunda bir ortağı bulunmadığına, hükmünde hesap vermediğine, her canlıya O’nun rızık verdiğine, bütün işleri O’nun evirip çevirdiğine, yalnızca O’nun yükselttiğine ve alçalttığına, yalnızca

¹³ Cürçânî, **Ta’rifât**, s.108.

¹⁴ Bkz. İbrâhîm b. Muhammed el-Bâcûrî, **Şerhu Cevhereti’t-Tevhîd**, Dimaşk, 1972, s. 20; Ahmet b. Hacer, **Tevhid**, (çev. Selahattin Kip), İstanbul, s. 17.

¹⁵ Ali Arslan, **Tevhid Üzerine Soruşturma 1**, Ankara, 1987, s. 65.

¹⁶ Krş. Ahmed b. Hacer, **Tevhid**, s. 17

¹⁷ Cürçânî, **Ta’rifât**, s. 69; Ömer Nasûhi Bilmen, **Mûlahhas İlm-i Tevhid**, İstanbul, 1973, s. 29.

¹⁸ Ahmed b. Hacer, **Tevhid**, s. 17; Mehmet Kubat, **Kur’ân’da Tevhid**, İstanbul: Beka Yayınları, s. 163.

¹⁹ Bkz. Ebu Bekir Câbir el-Cezâirî, **İslam İtikadı**, (çev. Bekir Ali Bilgiç), İstanbul: Ser Yayınları, 1984, s. 98.; Ahmed b. Hacer, **Tevhid**, s. 18.

O'nun verdiği ve engel olduğuna, zarar ve yarar verenin O olduğuna, sadece O'nun izzetli ve zelil kıldığına, O'nun dışındaki her şeyin ne kendisi için ne de başkası için, ne bir hayra ne de bir şerre gücü yetmeyeceğine inanmak"²⁰ manasına gelmektedir.

Rubûbiyyet, "ıslah etmek, üzerinde tasarrufta bulunmak, efendisi olmak, kefil olmak, sorumluluğunu yüklemek, toplamak, yığmak, başkanlık etmek, sahip olmak, mâlik olmak, bakmak, büyütme, gözetmek, sözünü geçirmek, istediğini yapabilmek ve yaptırabilmek,²¹ rızık vermek"²² manalarına gelen Rab kelimesinin mastarıdır.²³ Peygamberlerin tevhide davet ettiği putperestler ve müşrikler de Allah'ın varlığını, mahlûkatın maliki ve hâkimi olduğunu inkâr etmemiştir. Onlar sadece ibadet hususunda kendilerine başka tanrılar edinmişlerdir.²⁴ Kur'ân'da Mekkeli müşriklerin putlara rubûbiyyeti nispet etmediklerini gösteren âyetlerin bazıları şu şekildedir:

“قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ”
“De ki size gökten ve yerden rızık veren kimdir? O kulaklara ve gözlere malik bulunan kimdir? Ölüden diriye diriden ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri kim idare ediyor? Hemen “Allah” derler.”²⁵,

“وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ”
‘Andolsun onlara, ‘Gökleri ve yeri kim yarattı’ diye sorsan onlar; ‘Aziz ve Alim olan Allah yarattı’ derler.”²⁶

“قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ”
“De ki: ‘O yedi göğün rabbi, o çok büyük arşın rabbi kim?’ Onlar ‘Allah’tır’ diyecekler. ‘O halde Allah’tan korkmaz mısınız?’ de.”²⁷

“وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ”
‘Andolsun onlara, ‘Kendilerini(sizi) kim yarattı?’ diye sorsan elbette ‘Allah’ derler. O halde nasıl tevhidden çevriliyorlar?’”²⁸

²⁰ Yûsuf el-Karadâvî, **Tevhidin Hakikati**, (çev. Mustafa Özel), İstanbul: Özgün Yayıncılık, 2000, s. 21.

²¹ İsfahânî, **Müfredât**, s. 336.

²² Cezâirî, **İslam İtikadı**, s. 99.

²³ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c. 1, s. 84.

²⁴ Kubat, **Kur’ân’da Tevhid**, s. 174.

²⁵ Yûnus 10/31.

²⁶ ez-Zuhuf 43/9.

²⁷ el-Mû’minûn 23/86-87.

²⁸ ez-Zuhuf 43/87.

Müşriklerde yaratıcı olarak Allah inancının varlığına işaret eden bu âyetler, tevhid için tek başına rubûbiyyeti kabul etmenin yeterli olmadığını göstermektedir.²⁹ Zira tevhidin, Allah'ı sadece yaratıcı, fayda ve zarar vermeye kadir, mülkün sahibi olarak tanıyıp kabul etmenin yanında bir de ibadet boyutu vardır.³⁰

Tevhidin ibadet boyutu ulûhiyet kavramı ile ifade edilmektedir. “Allah’tan başkasına tapmamak ve sığınmamak”,³¹ “başkasını O’na ortak kabul etmemek ve ibadette Allah’ı birlemek”³² manasına gelen ulûhiyet tevhidi, ibadette tevhid, ubudiyet tevhidi ve ameli tevhid isimleriyle de anılmaktadır.³³ Allah’ın kendisine ibadet edilecek tek mâbud olduğuna inanmak, bu gerçeği iradî olarak yapılan ibadetlerle bilfiil göstermeyi gerekli kılmaktadır.³⁴ Bu sebeple peygamberlerin davetinde ‘kulluk yapmaya layık tek varlığın Allah olduğu’ merkezdedir.³⁵

Herhangi bir şeyin varlığı, bir isim taşımasını da kendiliğinden gerekli kılar. Varlıklara izafe edilen bu isimler gelişi güzel ortaya çıkmış olmayıp, onların taşımakta oldukları özelliklerle, değerlerle ilintilidir. Allah’ın varlığının da ezeli ve ebedi olduğunun bir delili ve yarattıkları tarafından gereği gibi bilinebilmesi için zâtını ispat eden bazı isim ve sıfatları vardır.³⁶ Bu husus Kur’ân-ı Kerim’de “وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ” “*En güzel isimler Allah’ındır. O halde O’na o güzel isimlerle dua edin. Onun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın*”³⁷ âyeti ile zikrolunmuştur.

Allah’ın zatına mahsus olan sıfatlarda bir ve tek olması esma ve sıfat tevhidini ifade etmektedir.³⁸ O’nun varlığını ve birliğini anlayabilmek, idrak edebilmek bildirmiş olduğu vasıf ve özelliklerle mümkündür. Bu özelliklere “Allah’ın sıfatları” denmektedir. Kur’ân ve sünnette Allah’a nispet edilen sıfatların bir kısmı sadece O’na

²⁹ Ahmed b. Hacer, **Tevhid**, s. 24.

³⁰ Kubat, **Kuran’da Tevhid**, s. 175.

³¹ Bekir Topaloğlu, **Allah İnancı**, İstanbul: İSAM Yayınları, 2008, s. 49; Mevlüt Özler, “**Tevhid**” DİA, Ankara, 2012, XLI, 19.

³² Ahmet b. Hacer, **Tevhid**, s. 25.

³³ Topaloğlu, **Allah İnancı**, s. 56.

³⁴ Cezâirî, **İslam İtikadı**, s. 113.

³⁵ İlgili, âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/51; el-A’râf 7/59, 65, 73, 85; Yûsuf 12/40; en-Nahl 16/36; el-Enbiyâ 21/25; es-Sâffât 37/124-126.

³⁶ Yıldırım, **Kur’ân’da Uluhiyet**, s. 41; Metin Yurdağür, **Allah’ın Sıfatları**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1984, s.43.

³⁷ el-A’râf 7/180.

³⁸ Bekir Topaloğlu ve diğerleri, **İslam’da İnanç Esasları**, s. 84.

hastır, başka bir varlık için söz konusu değildir. Bilmek işitmek, görmek gibi diğer bir kısmı ise yaratılmışlar için de kullanılabilir. Bununla birlikte Allah'ın bütün vasıfları, yani naslarda kendisine nispet edilen tüm isim ve sıfatları; mâhiyeti, iç yüzü ve aslî özellikleri bakımından yalnızca O'na ait olup hiçbir mahlûkun sahip olduklarına benzemez.³⁹ Dolayısıyla Allah Teâla Rubûbiyyette ve ulûhiyyette nasıl yegâne varlık ise isim ve sıfatlarında da öyledir.

B. Mücadele Kavramı

Allah Teâla Kur'ân'da, yalnızca O'na kulluk etmeleri ve tağuttan sakınmaları için her ümmete bir peygamber gönderdiğini bildirmektedir.⁴⁰ Peygamberlerin kavimlerine tevhidi anlatma çaba ve gayretleri mücadele kelimesi ile ifade edilmiştir. Bu bakımdan “mücadele” tevhid mesajının insanlara iletilmesi faaliyetini tarif eden en temel kavramlardan birisidir.

1. Lügat ve Terim Anlamı

“Mücadele” Kur'ân-ı Kerim'de türevleri ile birlikte yirmi altı âyette geçer.⁴¹ Sözlük anlamı itibariyle mücadele kelimesi “tartışmaya güç yetirmek ve onda şiddetli olmak”, “ipi sağlamca bükme”, “binanın sağlam olması”, “birini sert bir yere düşürmek”, “cephe almak”, “çekişmek” gibi anlamları ifade eden ‘cedele’ kökünden gelen ‘câdele’ fiilinin ismi mefulü veya masdarıdır.⁴² Ayrıca mücadele, “kuvvetle başkasının sözünü savmaya çalışmak”, “tartışarak karşı koymak”⁴³, “üstün olmaya çalışmak”⁴⁴ anlamlarına da gelmektedir.

Genellikle felsefe ve kelimada cedel kavramı ile kullanılan mücadelenin terim anlamı, “bir düşüncedeki çelişkileri tartışarak gösterme sanatı”⁴⁵ şeklinde tarif edilir.

³⁹ Topaloğlu ve diğerleri, **İslam'da İnanç Esasları**, s. 84.

⁴⁰ en-Nahl 16/36.

⁴¹ İsfehâni, **Müfredât**, s. 117.

⁴² İbn Manzûr, **Lisânü'l-'Arab**, c. 9, s. 104-105.

⁴³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Farh el-Kurtûbî, **el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'ân**, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-İlm, 1988, c. 9, s. 28.

⁴⁴ Firûzâbâdî, **Besâir**, c. 11, s. 273.

⁴⁵ Yûsuf Şevki Yavuz, **“Cedel” DİA**, İstanbul, 1993, VII, 209.

Kur'ân-ı Kerim'de kesin delil ve gerçek bilgilerle yanlış fikirleri çürütme ve hakikati ispat etme anlamında, Hz. Peygamber'e muhalifleri ile mücadele etmesi öğütlenmiştir.⁴⁶

Bu açıklamalara göre mücadele "İslâm daveti karşısında direnen müşrikleri susturmak ve ikna etmek için girişilen tartışma"⁴⁷ manasına gelmektedir. Kur'ân'da birçok âyette önceki peygamberlerin kavimleri ile olan mücadelelerinden örnekler verilmektedir.

2. Mücadele İle Eşanlamlı Kavramlar

İnsanları tevhide ve ilkelerine çağırmak ve bu çağrı ile birlikte ortaya çıkan zorluklara direnmek anlamına gelen mücadele Kur'ân'da farklı kavramlarla ifade edilmektedir. Sözlük anlamı itibariyle birbirlerinden farklı olan bu kavramlar uygulama ve amaçları açısından benzerlik arz eder. İlgili kavramların incelemesini yapmak, tevhid mücadelesini anlamada daha doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

a. Davet

Davet kelimesi, 'de-a-ve' fiilinden mastar olup sözlükte "'çağırmak, seslenmek, adlandırmak, dua veya beddua etmek, ziyafete çağırmak, propaganda yapmak" anlamlarına gelir.⁴⁸

Kur'ân'da türevleri ile birlikte çağırmak⁴⁹, seslenmek (dua etmek)⁵⁰, yardım istemek/yalvarmak⁵¹, adlandırmak⁵², sormak⁵³, temenni etmek/istemek⁵⁴, çağrı/nida⁵⁵, Allah'a yakarış⁵⁶, mahşerde insanların kabirlerinden çağırılması⁵⁷, gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁸ Davet kelimesi terim olarak "İslâm'a ve İslâm'ın esaslarına çağırmak, benimsetmek ve tatbikini sağlamak" şeklinde tarif edilir. Bu yönüyle davet Kur'ân'da

⁴⁶ en-Nahl 16/125.

⁴⁷ Yavuz, "Cedel", DİA, VII, 209.

⁴⁸ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, c. 1, s. 986; İsfahânî, **Müfredât**, s. 315.

⁴⁹ el-Fussilet 41/33; el-Enfâl 8/24; Âl-i İmrân3/153; Yûnus 10/25; el-Bakara 2/221; Nûh 71/5-7.

⁵⁰ el-A'râf 7/189; Âl-i İmrân3/38; el-İsrâ 17/110.

⁵¹ Yûnus 10/12; el-En'âm 6/40-41; ez-Zümer 39/8,49; en-Neml 27/62; el-Ankebût 29/65; er-Rûm 30/33; Lokmân 31/32; el-Furkân 25/13-14.

⁵² el-Ahzâb 33/5.

⁵³ el-Bakara 2/68,69,70.

⁵⁴ el-Furkân 25/13-14; el-Fussilet 41/31.

⁵⁵ el-Bakara 2/186, er-Ra'd 23/14, er-Rûm 30/25.

⁵⁶ el-Bakara 2/186; Yûnus 10/8; er-Ra'd 13/14.

⁵⁷ er-Rûm 30/25.

⁵⁸ İsfahânî, **Müfredât**, c.1, s. 315.

İslâm'a⁵⁹, imana⁶⁰, Allah'ın kitabına⁶¹, Allah yoluna⁶², hakka⁶³, hayra⁶⁴, kurtuluşa⁶⁵, hayat kaynağına⁶⁶, esenliğe⁶⁷, çağırmak gibi manalarda kullanılmıştır. Kur'ân'da kullanıldığı şekliyle davet İslâm inancının ve buna bağlı olarak İslâm'ın getirdiği değerlerin kabulü ve uygulanmasını hedefleyen bir hareketi ifade etmekte ve dolayısıyla gayri müslimleri olduğu gibi Müslümanları da kapsamaktadır.⁶⁸

b. Tebliğ

Tebliğ kelimesi “sona yaklaşmak, ulaştırmak”⁶⁹ anlamındaki “be-le-ğa” fiilinden mastar olup sözlükte, “taşımak, götürmek, ulaştırmak, bildirmek, eriştirmek”⁷⁰ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Kur'ân'da “be-le-ğa” kökü ve türevlerinden gelen kelimeler, ulaşmak/varmak⁷¹, sona yaklaşmak⁷², ulaştırmak⁷³, tebliğ etmek⁷⁴, gibi anlamlara gelmektedir.⁷⁵

Terim anlamı ise, “*peygamberlerin yükümlü olduğu tebliğ görevi, onların vahiy yoluyla aldıkları bilgiyi insanlara ulaştırması*”⁷⁶ şeklinde ifade edilmiştir. Tebliğ aynı zamanda peygamberlerin vasıflarındandır. Zira bu kavram genelde peygamberlerle ve özelde Hz. Peygamber'le ilgilidir. Ancak tebliğ kavramı Hz. Peygamber'in vefatından sonra anlam genişlemesine uğramış ve giderek "davet" kavramının içeriğine yaklaşmıştır.⁷⁷ Bu mana ile davet ile tebliğ ortak bir zeminde buluşmuş olup her iki kavram da “vahyin mesajını insana ulaştırmak” anlamındadır.⁷⁸ İki kavram da ıstılâhî

⁵⁹ es-Saf 61/7.

⁶⁰ el-Hadîd 57/8.

⁶¹ Âl-i İmrân 3/23.

⁶² en-Nahl 16/25.

⁶³ er-Ra'd 13/14.

⁶⁴ Âl-i İmrân 3/104.

⁶⁵ el-Mü'min 40/41.

⁶⁶ el-Enfâl 8/24.

⁶⁷ Muhammed 47/35.

⁶⁸ Mustafa Çağrı, “Da'vet” DİA, Ankara, 1994, IX, 16 vd.

⁶⁹ Isfahani, **Müfredât**, c. 1, s. 76.

⁷⁰ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, c. 1, s. 258.

⁷¹ Yûsuf 22; el-Kasas 28/14; el-Ahkâf 46/15; el-Kehf 18/61.

⁷² el-Bakara 2/231-232-234;

⁷³ el-A'râf 7/62,68,79,93; el-Ahkâf 46/23; Mâide 5/67; Ahzâb 33/39.

⁷⁴ en-Nahl 16/35,82; en-Nûr 24/54; el-Ankebût 29/18; Yâsîn 36/17; eş-Şûra 42/48; er-Ra'd 13/40.

⁷⁵ Isfahânî, **Müfredât**, c. 1, s. 76.

⁷⁶ Mehmet Boynukalın, “Tebliğ” DİA, Ankara, 2011, XL, 128.

⁷⁷ Halis Albayrak, “Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi”, **Hiz. Peygamberin Tebliğ Metodu Işığında İslam'ın Güncel Sunumu**, (2003 Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri), Ankara: TDV Yayınları, 2006, s.43-51.

⁷⁸ Mehmet Şanver, **Kuran'da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi**, İstanbul: Pınar Yayınları, 2015, s. 22.

anlamda Allah'ın insanlara iletmek üzere gönderdiği mesajları, bilgileri, öğütleri, emirleri, yasakları ve indirdiği şeyleri ulaştırmaktan söz eder.⁷⁹

c. İrşad

Sözlükte “doğru yolu bulup kararlılıkla benimsemek” manasına gelen rüşd kökünden masdar olan irşad “doğru yolu göstermek, hak yola iletmek”⁸⁰ anlamlarına gelir. Terim olarak “akıl, nakil ve etkili sözlerle insanları gaflet halinden uyandırıp hidâyet yolunu göstermektir”⁸¹ şeklinde ifade edilmiştir.

İrşad kelimesi Kur’ân’da yer almayıp, “rşd” kökünün türevleri ile birlikte on dokuz âyette geçmektedir.⁸² Mutlak olarak veya insana nispet edilerek kullanıldığında bu kelimeler “hidâyet, doğruluk, isabet, hayır, fayda, reşid olma” manalarına gelmektedir.⁸³ Kur’ân’da “ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ ” *“Allah size imanı sevdirmiş, onu gönüllerinize sindirmiş, küfrü, fısı ve isyanı da size çirkin göstermiştir. İşte bunlar doğru yolda olanların ta kendileridir”*⁸⁴ âyetinde olduğu gibi Allah’ı kendine yakın görüp O’na yönelen, davetine icabet edenlere⁸⁵ nispetle insan için kullanılmıştır. Kur’ân’da yalnızca bir yerde “yol gösterici”⁸⁶ manasında mürşîd şeklindeki kullanımı dolaylı bir şekilde Allah’a izafe edilmiştir.⁸⁷

Tevhid mücadelesi ile ilgili kavramların temel tanımı İslâm’a çağırmak ve İslâm’ın esaslarını benimsetmek şeklinde yapıldığında, irşad kelimesi ile anlaşılan mana daha çok İslâm’ın esaslarını ve hükümlerini tanıtmak, İslâm’ı yaşama yolunu başkasına göstermek şeklinde yaygınlık kazanmıştır.⁸⁸

⁷⁹ el-A’râf 7/79-93; el-Ahkâf 46/23; el-Mâide 5/67.

⁸⁰ İsfahânî, **Müfredât**, c. 1, s. 260.

⁸¹ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, c. 1, s. 1169.

⁸² M.F. Abdülbaki, **Mu’cem**, s. 320-321.

⁸³ Mehmet Soysaldı, “Kur’ân’da Tebliğ Yöntemleri ile İlgili Kavramların Analizi”, **Diyanet İlmî Dergisi**, c.39, s.3, (2003), s. 43-64.

⁸⁴ el-Hucurât 49/7.

⁸⁵ el-Bakara 2/186.

⁸⁶ el-Kehf 18/17.

⁸⁷ Bekir Topaloğlu, “İrşad” DİA, Ankara 2000, XXII, 454.

⁸⁸ Topaloğlu, “İrşad” DİA, XXII, 454.

d. Tebşîr ve İnzâr

Kur’ân’da, insanın psikolojik özellikleri göz önünde bulundurularak ahenk ve denge ilkesi çerçevesinde Allah’ın ihsanını, merhametini, sevgisini ifade eden âyetlere yer verildiği gibi korkunç ceza ve intikamını, gazabını dile getiren âyetlere de yer verilmiştir. Genel manada merhamet ve sevgi ekseninde âyetlerin insanlara aktarılmasına tebşîr; tehdit ifadeleri ile uyarılmalarına da inzâr denir.⁸⁹ Tebşîr ve inzâr kavramları tevhid mücadelesi merkezinde peygamberlere nispet edildiğinde, uyarı şekline göre bazen mübeşşir bazen de münzîr olarak vassfedilirler. Her iki vassfin da gayesi insanları dalaletten hidayete çağırmaktır.⁹⁰

Tebşîr çekim ve türevleri ile birlikte Kur’ân’da seksen yedi yerde geçmektedir.⁹¹ “Bşr” kökünden türeyen tebşîr kelimesi sözlükte “müjdelemek, sevindirici bir haber vermek, bildirmek, tebliğ etmek, dine çağırarak” anlamlarına gelir.⁹² Mutlak manada kullanıldığında sevindirici haber vermeyi ifade eden tebşîr kayıt altına alındığı takdirde kötü haber vermeyi kapsar ve bu halde iken “فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ” “Onlara acı bir azabı müjdele”⁹³ âyetinde zikrolunduğu gibi mecâzî olarak “alay etme, küçümseme, hafife alma” manasındadır.⁹⁴

İnsanları tevhide ve hayra ulaştıran emir ve yasakları ihtiva eden bir kitap olması yönüyle beşîr kelimesiyle de ifade edilen Kur’ân’da⁹⁵ tebşîrin kaynağı olarak Allah⁹⁶ ve uyarıcı/müjdeleyici⁹⁷ olan peygamberlerin tamamı zikredilir. Peygamberlerin mübeşşir olma vasıflarının yanında münzîr yani uyarıcı olmaları, tebşîr ve inzârın tevhide davette birbirini tamamlayıcı iki metod olduğunu göstermektedir.⁹⁸ Nitekim birçok âyette tebşîr ve inzâr mana bakımından birlikte kullanılmıştır.⁹⁹

⁸⁹ Toshihiko Izutsu, **Kuran’da Allah ve İnsan**, Süleyman Ateş (çev.), İstanbul: Yeni Ufuk Neşriyat, s. 160.

⁹⁰ Ahmet Koç, “Din Eğitimi Açısından Kur’ân’ı Kerim’de Tebşîr Kavramı”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, s. 160.

⁹¹ M.F. Abdülbaki, **Mu’cem’ul Müfrehes**, s.119-120.

⁹² Isfahânî, **Müfredât**, c. 1, s. 60-62.

⁹³ et-Tevbe 9/34.

⁹⁴ Hatice Kelpetin Arpağuş, “**Tebşîr**” DİA, Ankara, 2011, XL, 226.

⁹⁵ Fussilet 41/4.

⁹⁶ Koç, “Din Eğitimi Açısından Kur’ân’ı Kerim’de Tebşîr Kavramı”, s.160.

⁹⁷ el-Bakara 2/213; el-En’âm 6/48; el-A’râf 7/184,188; Hûd 11/2; Furkân 25/56; Fâtır 35/24; el-Fetih 48/8.

⁹⁸ Arpağuş, “**Tebşîr**” DİA, XL, 226.

⁹⁹ el-Kehf 18/2; el-Mâide 5/19; el-İsrâ 17/9; Sebe’ 34/28.

“n-z-r” kökünden türemiş olan “inzâr” kelimesi Kur’ân-ı Kerim’de türevleri ile birlikte “korkulu bir şeyi haber vererek sakındırmak”¹⁰⁰ anlamına gelmektedir. “Sevindirici bir haber verme”¹⁰¹ manasına gelen tebşîrin karşıtı olarak inzâr tevhide çağırma yöntemlerinden biridir. Peygamberlerin tevhid davetinde, inanmayanları karşılaştıkları azaba karşı uyarması, onların bir vasfının da münzîr olduğunu gösterir. Ancak münzîr kelimesinin, isim¹⁰² ve fiil sîgası¹⁰³, nezir kelimesi¹⁰⁴ ve bunun cemisi¹⁰⁵ Kur’ân’da Allah’a nispetle kullanılmıştır.¹⁰⁶ Allah’ın inzâr ediciliği ise insanların hidâyete ulaşması için sebepler yaratması anlamına gelir.¹⁰⁷

Tevhide çağırarak, dinî emir ve yasakları tebliğ etmek, vahyi insanlar üzerinde tesir bırakacak şekilde anlatmaktır. Zira tevhide çağırmanın, mesajı anlatmanın yanı sıra, insanları uyarmak ve harekete geçirmek gibi bir yönü de vardır. Çünkü insanların hareket sâiki istek ve korkularıdır. İnzâr tevhide kabul ve gerekliliklerini yerine getirmeye davette kişide korku uyandırdığı için bu kapsamda değerlendirilir.¹⁰⁸ Ancak burada zikredilen korkudan maksat patolojik korku veya kişiyi dehşete sevk etmek şeklinde olmayıp, sorumluluklarının hatırlatılması şeklindedir.¹⁰⁹

e. Mev’iza

“Cami, mescitler ve toplu ibadetlerin yapıldığı mekânlarda ibadet öncesi ve sonrasında din görevlilerinin cemaati bilgilendirerek manevi gelişimlerini sağlamak amacıyla yaptığı konuşma” şeklinde kavramlaşmış¹¹⁰ olan mev’iza/vaaz kelimesi sözlükte “öğüt vermek, uyarmak sakındırmak”¹¹¹ kalbi yumuşatacak söz söylemek¹¹² manalarına gelmektedir. Terim olarak ise “yapılan işlerin muhtemel sonuçlarını anlatarak uyarmak, insanların kalplerini yumuşatarak iyiliğe özendirmek, dünya ve

¹⁰⁰ İsfahânî, **Müfredât**, c. 2, s. 630.

¹⁰¹ İsfahânî, **Müfredât**, c. 2, s. 630.

¹⁰² ed-Duhân 44/3.

¹⁰³ el-Mü’min 40/15; en-Nebe 78/40.

¹⁰⁴ el-Mülk 67/17.

¹⁰⁵ el-Kamer 54/16, 18, 21, 30, 37, 39.

¹⁰⁶ M.F. Abdulbâkî, **Mu’cem**, s. 691.

¹⁰⁷ Arpağuş, “**Tebşîr**”, DİA, XL, 226.

¹⁰⁸ Hayatî Hökelekli, “**İnzâr**” DİA, Ankara, 2000, XXII, 358.

¹⁰⁹ Turgay Gündüz, “Pedagojik Açıdan İnzâr Kavramı”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.7, s.71998.

¹¹⁰ Hasan Cirit, “**Vaaz**” DİA, Ankara, 2012, XLII, 404.

¹¹¹ Âsım Efendi, **Kâmus Tercümesi**, c. 3, s. 178; İsfahânî, **Müfredât**, c. 2, s. 683.

¹¹² İsfahânî, **Müfredât**, c. 2, s. 683.

âhiretle ilgili görevlerini bildirmek” anlamlarını ihtiva eder.¹¹³

Kur’ân’da mev’iza, vâizîn ve va’z kökünden fiiller kullanılmaktadır. Bu türevlerde zikredilen kelimeler öğüt, vaaz, nasihat gibi uyarıcı niteliği olan kelimelerin anlamında kullanılmıştır.¹¹⁴

“ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ...” “*Rabbini yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et*”¹¹⁵ âyetinde geçen mev’iza kelimesinin öğüt anlamı taşıması bunun bir örneğidir. Yine Kur’ân’da kelimenin farklı kalıpları kullanılarak peygamberimize etrafındaki insanlara vaaz ve nasihatte bulunması emredilmiştir.¹¹⁶ Bununla beraber bazı âyetlerde muhtelif bilgiler verilerek çeşitli emir ve yasakların zikredilmesinin akabinde vaaz ve türevleri Allah’a izafe edilerek Allah’ın insanlara nasihat ettiği ifade edilir.¹¹⁷ Hz. Nûh’un oğlu için “رَبِّ اِنَّ ابْنِي مِنْ اَهْلِي” *Rabbim, O benim ailemdendir*¹¹⁸ sözlerine karşılık Allah Teâla’nın verdiği karşılık bunun örneğidir.

Mev’iza Kur’ân’da peygambere ve Allah’a izafe edilmesinin haricinde bazen âyetleri¹¹⁹ ifade etmek, bazen de Kur’ân’ın tamamının insanlar için bir mev’iza olduğunu hatırlatmak¹²⁰, Allah’ın onu insanlara öğüt vermek için indirdiğini¹²¹ bildirmek maksadıyla kullanılmıştır.¹²²

Mev’iza, manası itibariyle insanlık tarihi kadar eskidir. Zira dinin esasının kelimelerin olması itibariyle, ilk insan ve peygamber Hz. Âdem’den Hz. Muhammed’e kadar peygamberlerin tamamı, ilahi hitaba muhatap olmuş ve bunu tebliğ ile görevli kılınmışlardır.¹²³ Nitekim Kur’ân’da, Hûd’un halkına¹²⁴ ve Lokmân’ın oğluna¹²⁵ yaptığı nasihatler için de mev’iza kavramı kullanılmaktadır. Bununla birlikte Kur’ân’ın

¹¹³ Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1990, s. 104; İ. Lütü Çakan, **Dini Hitabet**, İstanbul: İFAV Yayınları, 1998, s. 59.

¹¹⁴ M.F. Abdülbâkî, **Mûcem**, s.755.

¹¹⁵ en-Nahl 16/125.

¹¹⁶ en-Nisâ 4/63; el-Kaf 50/45; ez-Zâriyât 51/55; el-Gâşîye 88/ 21, 22.

¹¹⁷ en-Nisâ 4/58; en-Nahl 16/90; en-Nûr 24/17.

¹¹⁸ Hûd 11/45.

¹¹⁹ el-Bakara 2/275; en-Nûr 24/ 34.

¹²⁰ Âl-i İmrân 3/ 138; Yûnus 10/57.

¹²¹ el-Bakara 2/231.

¹²² M.F. Abdülbaki, **Mûcem**, s.756; Cirit, “**Vaaz**” DİA, XLII, 405.

¹²³ Ülfet Görgülü, ‘Söz Söyleme Sanatı Olarak Vaaz’, **Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu I**, Ankara: DİB Yayınları, 2011, 46.

¹²⁴ eş-Şuarâ 26/ 124-136.

¹²⁵ Lokmân 31/13.

bir öğüt kitabı¹²⁶ olduğunu bildirilirken Tevrat¹²⁷ ve İncil¹²⁸ için de aynı ifade kullanılmaktadır.

f. Nush/Nasihât

Nush sözlükte; “bir şeyin saf, halis olması, kötülük ve bozukluktan uzak bulunması; iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek”¹²⁹ anlamlarına gelmektedir. Bu kökten türeyen ‘nasihat’ ise “başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba; iyiliği teşvik kötülükten sakındırmak üzere verilen öğüt; başkasının faydasına ya da zararına olan hususlarda bir kimsenin onu aydınlatması ve bu yönde gösterdiği gayret” manalarına gelmektedir.¹³⁰

Nasihât kelimesi Kur’ân’da isim ve fiil kalıpları ile on iki âyette geçmektedir.¹³¹ Peygamberlerin kavimlerine emir ve yasakları duyurmak için tevhid mesajını ulaştırmak amacıyla davetçi olarak gönderildiğini bildiren âyetlerde peygamberlerin bu vazifesi nasihat kavramıyla da ifade edilmiştir.

“فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ” *“Sâlih; Ey Kavmim! Andolsun ki, ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size nasihatte bulundum. Fakat siz nasihat edenleri sevmiyorsunuz.”*¹³², âyetinde Hz. Sâlih’in öğüt verici olması, “أَيُّغُكُمْ رَسُولَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ” *“Rabbimin vahyettiklerini size tebliğ ediyorum. Ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim”*¹³³ âyetinde Hz. Hûd’un müşrik kavmini tevhide daveti ve A’râf sûresinde Hz. Nûh ve Hz. Şuayb’in de Allah’ın mesajını tebliğ etmek hususunda nasihatçi oldukları zikredilir.¹³⁴ Bu hususta peygamberimiz “Din nasihattir” buyurmuş, sahabe-i kirâmın “kim için?” sorusu üzerine “Allah için, kitabı için, Resûlü için, Müslümanların önderleri ve umumu için” cevabını vermiştir.¹³⁵

¹²⁶ Âl-i İmrân3/138.

¹²⁷ el-A’râf 7/145.

¹²⁸ el-Mâide 5/46.

¹²⁹ İsfahânî, *Müfredât*, c. 2, s. 639; Cürcânî, *Tarifât*, s. 106.

¹³⁰ Mustafa Çağrı, “*Nasihât*” DİA, Ankara, 2006, XXXII, 408.

¹³¹ M. F. Abdülbâki, *Mu’cem*, s. 701.

¹³² el-A’râf 7/79.

¹³³ el-A’râf 7/68.

¹³⁴ el-A’râf 7/62-93.

¹³⁵ Buhârî, “*İmân*”, 42; Müslim, “*İmân*”, 95.

g. Emir bi'l-Maruf ve Nehiy ani'l-Münker

Ma'ruf “bilmek, tanımak, düşünerek kavramak” manasında irfan kökünden gelip, sözlükte, “bilinen, tanınan, benimsenen şey” anlamındadır.¹³⁶ “Bir şeyi bilmemek, bir şeyin zor ve sıkıntılı olması” anlamında nükır veya nekâret kökünden gelen münker ise “tasvip edilmeyen, yadırganan, sıkıntı duyulan şey”¹³⁷ manasında “maruf”un zıddıdır. Cahiliye döneminde de kullanılan bu iki kavram Kur’ân’ın nüzûlü ile birlikte daha geniş manaları ifade etmiştir.¹³⁸ Bu haliyle “maruf”, iyi ve doğru olarak kabul edilen inanç, düşünce ve davranışların tamamına şamildir. “Münker” ise yanlış, İslâm dinine aykırı ve İslâm’da yadırganan her türlü inanç, düşünce ve davranışları ihtiva eder.¹³⁹

Emir sözlükte, ‘bir işin yapılmasını istemek’¹⁴⁰ anlamında kullanılır. Nehy ise emrin zıddına ‘vazgeçirmek, men etmek, sakındırmak’¹⁴¹ manalarına gelmektedir.

“Emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker” ifadesinin manası Kur’ân ve hadislerdeki kullanımına paralel olarak “fert ve toplum hayatına din, akıl ve maşeri vicdan tarafından benimsenen inançların, değerlerin ve yaşama tarzının hakim kılınması; dinin, aklın ve sağduyunun reddettiği her türlü kötülüğün önlenmesi yolunda ferdî ve ictimâî gayretler, siyasî ve sivil önlemler”¹⁴² şeklinde ifade edilebilir.

Kur’ân’da ‘emir bi'l-ma'ruf nehiy ani'l-münker’ ifade kalıbı dokuz âyette geçmektedir.¹⁴³ Bunlardan “كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ”¹⁴⁴ “Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a iman edersiniz”¹⁴⁴ âyetinde Müslümanların övgüye mazhar oldukları hayırlı ümmet olarak vâsfedilmeleri, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları yönüyledir.

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ

¹³⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. 15, s. 342-344.

¹³⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, c. 7, s. 232-233.

¹³⁸ Mustafa Çağrı, “Emir bi'l Ma'ruf Nehiy ani'l-Münker” DİA, Ankara, 1995, XI, 158.

¹³⁹ M.F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, s. 458/ 718.

¹⁴⁰ İsfahânî, *Müfredât*, c. 1, s. 30.

¹⁴¹ İsfahânî, *Müfredât*, c. 2, s. 657.

¹⁴² Çağrı, “Emir bi'l Ma'ruf Nehiy ani'l-Münker” DİA, XI, 158.

¹⁴³ M.F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, s. 458,459.

¹⁴⁴ Âl-i İmrân 3/110.

“الْمُفْلِحُونَ”¹⁴⁵ “Sizden öyle bir cemaat bulunmalıdır ki (Onlar herkesi) hayra çağırınsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vaz geçirmeye çalışsınlar. İşte onlar felaha erenlerin ta kendileridir”¹⁴⁶ âyeti iyiliği emir ve kötülükten nehy ilkesine sahip bir topluluğun zorunluluğuna işaret eder. Zira emir bi’l-m’aruf nehiy ani’l-münker ilkesi Müslüman toplumda ortak bir şuurun oluşması yönüyle İslâm’ın temel dinamiğidir. İhmal edilmesi halinde din ve devlet hayatında ortaya çıkması kaçınılmaz olan felaketlere sebep olur.¹⁴⁶

Kur’ân’da marufu emir, münkeri nehiyle ilgili, peygamberlerin eylemlerinden olduğu,¹⁴⁷ mümin erkek ve kadınların birbirlerinin dostları ve yardımcıları olmaları sebebiyle iyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalıştıkları,¹⁴⁸ bu sorumluluğu yerine getirenlerin cennete girecekleri,¹⁴⁹ müminlerin yeryüzünde kendilerine iktidar verildiği taktirde cazibesine kapılmadan marufu emredip, münkeri menetmekten vazgeçmeyecekleri,¹⁵⁰ Hz. Lokman’ın oğluna insanları iyiye sevkedip kötüden uzaklaştırmasını öğüt verdiği,¹⁵¹ iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışanların ve hayırda yarışanların salihlerden olduğu¹⁵² âyetleri de zikredilmiştir.

Tebliğ, davet, irşâd, tebşir ve inzâr, mev’iza, nasihat ve emir bi’l ma’ruf nehiy ani’l-münker kavramları Kur’ân’da farklı manalarda kullanılmakla birlikte, tevhid mücadelesi odağında, insanları hakikate çağırma, uyarma, öğüt verme, iyiliğe davet edip, kötülükten sakındırma anlamlarıyla ortak bir manada buluşmuşlardır.

¹⁴⁵ Âl-i İmrân 3/104.

¹⁴⁶ Çağrıcı, “**Emir bi’l Ma’ruf Nehiy ani’l-Münker**” DİA, XI, 159.

¹⁴⁷ el-A’râf 7/157.

¹⁴⁸ et-Tevbe 9/71.

¹⁴⁹ et-Tevbe 9/112.

¹⁵⁰ el-Hac 22/41.

¹⁵¹ Lokmân 31/17.

¹⁵² Âl-i İmrân 3/114.

II. TEVHİD MÜCADELESİNDE TEK İLAHA DAVET VE SONUÇLARI

Tevhid mücadelesi, Kur'ân'ın temel konularından birisidir. Konu sistematik olarak ele alındığında peygamberlerin ortaya koydukları mücadelede belli bir yöntem takip ettikleri görülmektedir. Bu başlık altında tevhid mücadelesinde takip edilen yöntemler ve mücadelenin sonucu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

A. Tek İlahı Davet

Allah'ın vahyini yayma ve insanları tevhidin esaslarını yerine getirmeye çağırma anlamına gelen davette dört temel unsur bulunur. Bunlar:

1. Davet edenler,
2. Davet edilenler,
3. Davet edilen varlık ve olgular,
4. Davetin biçimi¹⁵³ şeklindedir.

Kur'ân'da davet edici varlık olarak Allah,¹⁵⁴ peygamberler,¹⁵⁵ insanlar¹⁵⁶, küfür ve isyana çağırması yönüyle şeytan¹⁵⁷ zikredilmiştir. Davet edilenler ise -Kur'ân ekseninde Hz. Peygamber açısından yaklaşıncı- müşrikler, Yahudiler, Hristiyanlar'dır.¹⁵⁸ Ancak davet, İslâm esaslarının uygulanmasına çağırma anlamında, irşâd, emir bi'l maruf nehiy ani'l münker kavramları ile Müslümanları da kapsar.

Tevhid odağında buluşan varlık ve olgulara çağırının Kur'ân'daki karşılığı, Allah'a,¹⁵⁹ Allah yoluna,¹⁶⁰ Allah'ın ve Resûlü'nün hakemliğine,¹⁶¹ Allah yolunda harcamaya,¹⁶² Allah'ın bağışlamasına,¹⁶³ İslâm'a,¹⁶⁴ imana,¹⁶⁵ kurtuluşa,¹⁶⁶

¹⁵³ Albayrak, "Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi" s.44 vd.

¹⁵⁴ el- Bakara 2/221; Yûnus 10/25; İbrahim 14/44.

¹⁵⁵ Nûh 71/5-8; el-Ahzâb 33/46; el-Ahkâf 46/31-32; el-Hac 22/67; el-Kasas 28/87.

¹⁵⁶ Yûsuf 12/108; el-Mü'min 41-44.

¹⁵⁷ İbrahim 14/22.

¹⁵⁸ Albayrak, "Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi", s. 45.

¹⁵⁹ Yûsuf 12/108; er-Ra'd 13/36; el-Mü'min 40/12,42; el-Kasas 28/87; el-Hac 22/67.

¹⁶⁰ en-Nahl 16/125.

¹⁶¹ en-Nûr 24/48,51.

¹⁶² Muhammed 47/38.

¹⁶³ Nûh 71/7; el-Bakara 2/221; İbrahim 12/10.

¹⁶⁴ es-Saf 61/7.

¹⁶⁵ el-Mü'min 40/10.

¹⁶⁶ el-Mü'min 41.

hayra/iyiliğe,¹⁶⁷ doğru yola,¹⁶⁸ doğruya,¹⁶⁹ cennete,¹⁷⁰ esenlik yurduna,¹⁷¹ hayat veren ilkelere¹⁷² çağrı şeklindedir. Çağrılan bu olgulardan anlaşılan davetin amacının insanın değer dünyasında yeni düzenlemeler ve değişiklikler yapmak olduğudur. Yerleşmiş ve alışkanlık haline gelmiş kabullerin yerine yeni önerilerin getirilmesi kolay değildir. Bu yüzden davet oldukça zor bir iş olarak görülmektedir. Fakat bu durumun aşılması davetin sunuluşuyla, davette tercih edilecek yöntemlerin doğruluğuyla mümkün olmaktadır.¹⁷³

1. Davette Kullanılan Belli Başlı Yöntemler

‘Herhangi bir amaca ulaşmak bir problemi çözmek, bir işi sonuçlandırmak için, belirlenmiş esaslarla, bilinçli bir şekilde, akla uygun olarak izlenen yol’¹⁷⁴ anlamına gelen yöntem, bu manası ile metod ve usul kavramlarıyla eşanlamlı olarak kabul edilir. Problemin yahut işin sonuna ulaşmak için seçilen yol sabit olmayıp, probleme, amaca ya da işe göre çeşitlilik göstermektedir. Hedef ne kadar çeşitli ise yöntem de o kadar çoktur. Hedef aynı olsa bile zamanın, toplumun ve toplumu etkileyen koşulların çeşitliliği de aynı son için farklı yöntemler geliştirmeyi gerekli kılabilir. Bu sebeple ‘yöntemin en önemli özelliği, değişken olmasıdır.’¹⁷⁵

Tevhid akidesinin insanlara ve toplumlara ulaştırılması ve hayat tarzı olarak yerleştirilmesinde kullanılan yöntemler, mesajın kabulü açısından önemlidir. Bu sebeple peygamberler vahyi, yüceliğine güvenerek sadece insanlara bildirmek şeklinde algılamayıp, davette muhatap oldukları kitlenin sosyal, ekonomik, kültürel şartlarını, insanların karakter özelliklerini de gözetmişlerdir.

Kur’ân’ın ve peygamberlerin tevhid mesajını insanların kalbine ve hayatına yerleştirmek için kullandıkları davet yöntemleri, insanın çok boyutlu ve karmaşık yapısını, değişkenliğini, çift yönlülüğünü dikkate almaktadır. Bu sebeple Kur’ân’ın

¹⁶⁷ Âl-i İmrân 3/104.

¹⁶⁸ el-Mü’minûn 23/73.

¹⁶⁹ el-Kehf 18/57.

¹⁷⁰ el-Bakara 2/221.

¹⁷¹ Yûnus 10/25.

¹⁷² el-Enfâl 8/24.

¹⁷³ Halis Albayrak, “Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi”, s. 44-51.

¹⁷⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar)*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1976-1979, c. 4, s. 151.

¹⁷⁵ İ. Lütü Çakan, *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*, İstanbul: Rağbet Yay., 1998, s. 51.

davet yöntemi de, insanın yapısı kadar çeşitlidir. Nitekim aynı âyet içinde ikna yöntemi ile birlikte düşündürme, teşbih, tasvir yöntemlerini, kıssa ile davette tekrar yöntemini görmek mümkündür.¹⁷⁶ Allah Kur’ân’da muhatabın inanmakla kazanacağı mükafatları zikrettiği gibi, inkâr ettiği taktirde onları bekleyen cezayı da hatırlatmıştır. Böylece muhatabı iyiliğe teşvik edip kötülükten sakındırmak murad edilmiştir. Allah Kur’ân’da insanın, aklına¹⁷⁷, kalbine¹⁷⁸, duygularına, zaaflarına, ihtiraslarına, kıskançlıklarına, ideallerine, beklentilerine, kısaca ruhsal ve bedensel bütün yönlerine hitap etmiştir.¹⁷⁹

Kur’ân kimi zaman kıssayla, kimi zaman öğüt vererek, bazen korkutarak, bazen teşvik ederek ya da örnek gösterme yoluyla tevhide davet ettiği gibi peygamberlere de nasıl davet edecekleri konusunda yol gösterici olmuştur. “ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ” “*Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!*”¹⁸⁰ âyeti bunun örneğidir. Taberî(ö.310/923) hikmeti, ‘Allah’ın kitabı ve Resûlün sünneti’, güzel öğütü de ‘Allah’ın beyan ettiği deliller ve ibret alınması gereken hadiseler’ olarak yorumlamıştır.¹⁸¹ Mevdûdî (ö.1979) ve Seyyid Kutup (ö.1966) hikmeti, basiret olarak tarif ederken, davet edenin muhatabının kabiliyetlerini, zekâ seviyesini ve diğer şartları göz önünde bulundurarak söz söylemesini de bu kapsamda değerlendirir. Davette muhatapla yalnızca akli delillerle değil duygularını harekete geçirecek şekilde konuşmanın, karşısındaki kişinin iyiliğini istediğini hissettirmenin de güzel öğüt olduğunu ifade eder.¹⁸²

Âyette zikrolunan “hikmet, güzel öğüt ve mücadele” ifadelerinin her biri farklı bir yöntem ortaya koymaktadır. Zira bir inanca davet edebilmek için delillere ve açıklamalara ihtiyaç vardır. Bu deliller, inancı ya kişinin kalbine yerleştirmeyi ya da hasmını ilzâm edip susturmayı amaçlar. İnancın kalbe yerleştirilmesi ise iki türlü olur. Delil ya mutlak ya da kuvvetli bir zan ve iknayı sağlar. Fahreddin er-Râzî

¹⁷⁶ Şanver, **Kur’ân’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi**, s. 125.

¹⁷⁷ Bkz. el-En’âm, 6/79,98; el-Bakara 2/221; en-Nahl 16/12; el-Mü’minûn 23/80; el-Enfâl 8/20.

¹⁷⁸ Bkz. el-Enfâl 8/2; ez-Zümer 39/23; el-Kaf 50/37; el-Hacc 22/46; el-Bakara 2/74; el-A’râf 7/179; Muhammed 47/24; en-Nisâ 4/100; Âl-i-İmrân 3/154; el-Enfâl 8/24, 70.

¹⁷⁹ Şanver, **Kur’ân’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi**, s. 126.

¹⁸⁰ en-Nahl 125.

¹⁸¹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Câmi’ul-Beyân ‘an Te’vîli Ayi’l-Kur’ân**. Kâhire: Merkezu’l Buḥûs ve’d-Dirâsât el-Arabîyye ve’l-İslâmiyye, 2001, c. 14, s. 194.

¹⁸² Ebu’l A’la el-Mevdûdî, **Tefhimu’l Kur’ân**, İstanbul: İnsan Yayınları 2012, c.3, s. 70-71; Seyyid Kutup, **Fî Zîlâli’l-Kur’ân**, (çev. Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler M.Emin Saraç), İstanbul: Hikmet Yayınları, 1968, c.4, s. 2200.

(ö.606/1210) bu delilleri üç kısımda değerlendirmiştir:

1. Zikredilen âyetle hikmet kavramıyla ifade edilen kat'î deliller. Bu “يُؤْتِي الْحِكْمَةَ” “Allah hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet verilirse, muhakkak ki ona çok hayır verilmiştir. Bunu ancak akıl sahipleri anlar”¹⁸³ âyetinde bahsedilen delildir ve derecelerin en üstünüdür.
2. Zannî ve iknâî delillerdir ki bunlar da âyetle güzel öğüt olarak zikredilmiştir.
3. Maksadı, hasmı susturmak olan delillerdir. Bunlar, “Onlarla en güzel şekilde mücadele et” âyeti ile beyan edilen cedeldir.¹⁸⁴

Zikredilen bu deliller aynı zamanda davete muhatap olan kitleyi de üç gruba ayırır:

1. Âlimler, aklîselim sahibi kişiler, eşyanın hakikatini öğrenenler. Âyetle zikredilen hikmet ile çağırma bu grup içindir.
2. Sağlam fıtratını koruyan ve halkın çoğunluğunu oluşturan orta sınıftır. Güzel öğütle davet bu grup içindir.
3. İnatçı ve düşmanlık besleyenler. En güzel biçimde mücadele edilmesi istenen grup da bunlardır.

a. Soru-Cevap Yöntemi

Soru-cevap yöntemi; öğretilmesi hedeflenen konuya muhatapın dikkatini çekmek, merak uyandırmak için önce sorular sorup sonra cevaplar vererek öğretme şeklidir. Herhangi bir konu hakkında sorular sorarak cevabın muhataplarla birlikte aranması, kişiyi kendi çabası ile bilgiye ulaştırdığı için aktif bir öğrenme işlemi ortaya çıkarır. Bu durum öğrenen kişinin o bilgiyi sahiplenmesini ve kanaat haline getirmesini sağlar. Soru-cevap yöntemi her ne kadar bilgi aktarımı konusunda zaman kaybettirse de bilginin iyice kavranmasını ve kalıcı bir şekilde öğrenilmesini sağlamaktadır.¹⁸⁵

¹⁸³ el-Bakara 2/269.

¹⁸⁴ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 20, s. 140-141.

¹⁸⁵ Suat Cebeci, “Din Öğretimi Yöntemleri”, s. 6.

Soru cevap yöntemi, daveti daha etkili kılmak, muhatabın dikkatini bahsedilen konuya çekmek için kullanılır. Allah Teâla'nın ilahi hitabında sıklıkla karşılaştığımız soru cevap yöntemi “istifham üslubu” yahut “soru sorma sanatı” olarak da isimlendirilebilir. Bu üslupta soru soran cevabını bildiği bir konuyu sorarak muhataba yöneltir. Bundan maksat cevap beklemek, muhatabı sınamak, onu zor durumda bırakmak değil dikkatleri toplamak, zihinleri uyandırmak, akıllarını kullanmalarını sağlamak, çıkarım yaptırmak ve böylece muhatabı o konu da ikna etmeye çalışmaktır. Kur’ân soru sorarken zihinleri hedef alır ve çoğu zaman cevabı bilinen mutlak gerçekleri müşriklerin önüne cevabı ile birlikte koyar: ¹⁸⁶

“قُلْ لِّمَن مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ لِلَّهِ...” “De ki: Göklerde ve yerde olan kimindir? Allah’ındır de.” ¹⁸⁷

“قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ...” “De ki göklerin ve yerin Rabbi kimdir? De ki: Allah!” ¹⁸⁸

Kur’ân da soru sorma yöntemi kimi zaman muhatabın yapmış olduğu ya da yapacağı bir hususu söylemek şeklindedir:

“قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ قُلْ أَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا...” “De ki göklerin ve yerin rabbi kimdir? De ki: Allah. De ki: O halde, O’ndan başka kendilerine dahi bir fayda ve zarar veremeyen veliler mi edindiniz?” ¹⁸⁹

“أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنفُسَكُمْ...” “İnsanlara iyiliği emredip, kendinizi unutuyor musunuz?” ¹⁹⁰

“أَعْيَرَ اللَّهُ تَدْعُونَ...” “Allah’tan başkasına mı yalvarırsınız?” ¹⁹¹

Bu âyetlerde muhataplar yapmış oldukları sebebiyle tenkit edilmekte ve kınanmaktadırlar. Yapılan işin yanlışlığı soru ile ortaya konmakta ve bir daha yapılmaması istenmektedir. Peygamberler de kavimlerini tevhide davet ederken üslup

¹⁸⁶ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 25, s. 156.

¹⁸⁷ el-En’âm 6/12.

¹⁸⁸ er-Ra’d 13/16; es-Sebe’ 34/24.

¹⁸⁹ er-Ra’d 13/16.

¹⁹⁰ el-Bakara 2/44.

¹⁹¹ el-En’âm 6/40; Bkz. eş-Şuarâ 26/165; es-Sâffât 37/86, 95; el-Hucurât 49/16.

olarak soru-cevap yöntemini kullanmışlardır. Hz. Hûd tevhid davetinde kavmine, onların inanç durumuna da işaret eden şu soruları yöneltmiştir:

“إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ” “Allah’a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?”¹⁹²

“أَتُنْبِئُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ” “Siz her yüksek yere koca bina kurup, boş şeyle mi uğraşırsınız?”¹⁹³

Aynı zamanda bu soru şekli yani eylemin zikredilmesi muhtevaya göre tekzib de ifade edebilir. Nitekim “...أَفَأَصْفَاكُمْ رَبُّكُم بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا...” “Rabbiniz oğulları size seçti de, kendisine meleklerden kızlar aldı öyle mi?”,¹⁹⁴ “...أَلِلَّهُ مَعَ اللَّهِ” “Allah ile beraber başka tanrı mı var?”¹⁹⁵ âyetleri muhatabın iddia ettiği şeyi yalanlamaktadır. Böylece Kur’ân sorularda zikredilen davranışları bilgi ve mantık zemininde yeniden düşünülmesini hedeflemektedir.¹⁹⁶

Peygamberimiz de insanlara hitap ederken zihinleri konuya yönlendirmek, dikkatleri toplamak için birtakım sorular sormuştur.

Hiz. Peygamber bir gün ashâbına “Bana söyleyin! Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir akar ve bundan günde beş kez yıkanır, (vücudunda) kirden eser kalır mı?” diye sordu. Ashâb “Hayır kirden hiçbir şey kalmaz” dediler. Hiz. Peygamber de “beş vakit namaz da işte böyledir, Allah onlarla günahları yok eder” buyurmuştur.¹⁹⁷

Soru sormak, bir konu hakkında bilgi istemek manasına gelir. Ancak Kur’ân’ın kullanımında soru sorma yöntemi cevap aramaktan ziyade mecazi anlamlar içermektedir. Kur’ân’da istifham inkâr,¹⁹⁸ tehdit,¹⁹⁹ hatırlatma,²⁰⁰ kınama,²⁰¹ taaccüb,²⁰² azarlama,²⁰³ onaylatma,²⁰⁴ tekid,²⁰⁵ istihza,²⁰⁶ küçümseme,²⁰⁷ dua,²⁰⁸ emir,²⁰⁹ nehy,²¹⁰

¹⁹² eş-Şuarâ 26/124.

¹⁹³ eş-Şuarâ 26/128.

¹⁹⁴ el-İsrâ, 17/40; Bkz. es-Sâffât, 37/149,153.

¹⁹⁵ en-Neml, 27/60.

¹⁹⁶ Şanver, **Kur’ân’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi**, s. 182.

¹⁹⁷ Buhari, “**Mevakîtu’s-Salât**” 1-4.

¹⁹⁸ el-Meâric 70/38–39; el-İsrâ 17/40; ez-Zuhuruf 43/32.

¹⁹⁹ Hûd 11/81; el-Fil 105/1–2; el-Mürselât 77/16.

²⁰⁰ Yâsin 36/60; el-Bakara 2/33; Yûsuf 12/89; el-İnşirâh 94/1.

²⁰¹ er-Ra’d 13/16; el-En’âm 6/40; Bkz.eş- Şuarâ 26/165; es-Sâffât 37/86.95; el-Hucurât,49/16.

²⁰² es-Sâd 38/5; Âl-i İmrân 3/47; Hûd 11/72.

²⁰³ Tâhâ 20/92-93.

²⁰⁴ Yûsuf 12/9; es-Sebe’ 34/40; el-Mâide 5/116; el-Ahkâf 46/34; Bkz. el-A’râf 7/172; el-Ankebût29/51;

uyarma,²¹¹ haber verme,²¹² gibi çeşitli manalara gelmektedir.²¹³

b. Tekrar Yöntemi

“Tekrar” edebiyatta, öğrenme, vurgulama ve bilinçaltına alma maksadıyla oldukça sık kullanılan bir üsluptur. Bu yönüyle tekrar belagatte önemli bir yer tutar.²¹⁴ Kur’ân-ı Kerim’de de gerek muhatap kitlenin farklılığını dikkate alarak, gerekse îcâz yönüyle zaman zaman âyetler, kelimeler, cümleler, kıssalar tekrar edilmiştir. Bu, muhataplarını ikna ve irşâd etmeyi amaçlayan Kur’ân’ın bir üslubudur.

Kur’ân’ın edebî üslûbu ve tekrarları farklı seviyedeki muhataplarına ayet ve kıssalardaki manaları daha iyi anlatmaya yöneliktir. Tekrarlar Kur’ân’da “uyarma, korkutma, sakındırma, ikaz etme” gibi anlamların yanında inzarı da içerir. Bu çerçevede âyet sonlarında tekrar edilen “Allah her şeye hakkıyla kadirdir.”²¹⁵, “Allah her şeyi hakkıyla bilir”²¹⁶, “O’nun kudreti her şeye galiptir.”²¹⁷ gibi tevhid ve âhireti anlatan âyetler de yüksek belagat ve nükteler içermektedir.²¹⁸

Kur’ân tekrar yöntemini iki şekilde uygulamaktadır. Birincisi konuların tekrarı; ikincisi ifadelerin tekrarıdır. Yani özellikle bazı konular ve bazı kıssalar Kur’ân’da çokça zikredilirken, bunlarda ana fikir aynı kalmakta, fakat ifade biçimi ve üslubu değişmektedir. Bazen de aynı ifadeler, herhangi bir değişiklik yapılmadan tekrar edilmektedir.²¹⁹ Mesela Kur’ân’ın ana konularını teşkil eden, âhiret, tevhit, nübüvvet gibi konularla birlikte dünya hayatı, gayb, cennet, cehennem, İslâm, namaz,

Yâsin 36/81; ez-Zümer, 39/32,36,37; el-Kıyâme 75/40.
205 Bkz. er-Ra'd 13/5; en-Neml 27/67; el-Mü'minun 23/82; es-Sâffât 37/16; el-Vâkıa 56/47.
206 es-Sâffât 37/91-92; el-En'âm 6/148; el-Hucurât 49/16.
207 el-Enbiyâ 21/52; es-Sâffât 37/85.
208 el-A'râf 7/155.
209 Âl-i İmrân 3/20; el-Hüd 11/14.
210 et-Tevbe 9/13; el-Bakara 244.
211 Bkz. el-Bakara 2/243,258; el-Hac 22/63; el-Furkân 25/45; el-Fil 105/1.
212 Yâsin, 36/10.
213 Sahip Aktaş, **Kuran'da İstifham Üslubu**, (Yayınlanmamış Yl. Tezi), Fırat Üniversitesi SBE., Elazığ, 2006, s.16.
214 Cüneyt Eren, “Kuran’ı Kerim’de Tekrar Olduğu İddiasının Belagat Açısından Değerlendirilmesi”, **EKEV Akademi Dergisi**, c. 3, s.2, Güz 2001, s. 91.
215 el-Bakara 2/20.
216 el-Ankebût 29/62.
217 er-Rûm 30/27.
218 Muhammed Çelik, “Kuran Tekrarlarına Orijinal Bir Bakış”, **Yeni Ümit Dergisi**, Eylül 2009, s.53.
219 Celal Kırca, “Kuran’a Göre Din Eğitiminin Genel Metodları”, **Diyanet Dergisi**, 1987, c.23, s.3, s. 178.

peygamberler de tekrar edilen konulardandır. Bu konularda genellikle esas amaç sabit kalırken mevzuların farklı yönleri ele alınır.

Kur’ân’da aynı ifadelerin tekrarı arzedilen fikrin dinleyici üzerinde etki meydana getirmesi ve iknanın, kabulün sadece zihinde değil kalpte de, ruhta da cereyan etmesini sağlamaktır. Nitekim Rahmân Sûresi’nde çokça tekrar edilen “O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz” âyeti Allah’ın gören, işiten, bilen, merhametli ve hikmet sahibi olduğunu ifade eden âyetlerdir.

Peygamberler de kavimlerine yönelik mesajlarını tekrar etmişlerdir. Hz. Hûd’un muhataplarını davetinde âyetleri tekrar tekrar okuduğu Kur’ân’da şöyle bildirilir: “وَصَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ” *“Belki doğru yola dönerler diye, âyetleri tekrar tekrar açıkladık.”*²²⁰

Resûlullah da sözün zihinlerde kalıcı olması için zaman zaman söylediği kelamı üç kere tekrar etmiştir.²²¹ “Burnu sürtülsün! Burnu sürtülsün! Burnu sürtülsün!” Ashâbın “Kimin Ey Allah’ın Resûlü?” sorusu üzerine “Yanında annesi veya babası veya her ikisi ihtiyar olup da cennete giremeyenin!”²²² buyurduğu rivâyet bunun örneklerindendir. Resûlullah’ın konuşması esnasında tekrarlarını bazen üçten fazla yaptığı da bilinmektedir. Nitekim büyük günahları anlatırken “yalancı şahitliğe gelince, yaslandığı yerden doğrulmuş: “Aman ha, yalan yere şahitlik! Aman ha, yalancı şahitlik!...” diye o kadar çok tekrar etmiş ki, ashâb içinden; “Allah Rasulü keşke sussa” diye geçirmiştir.²²³

Tekrarın söylenilen sözü pekiştirmesi ve hitabette daha etkili bir yöntem olması sebebiyle Kur’ân’ın ve Peygamberin üslubunun özellikleri arasında yer almaktadır.

c. Terğib ve Terhîb Yöntemi

İstemek, özenmek’ manasına gelen rağbet kelimesinin türevlerinden olan terğib “bir kimseyi bir işi yapmaya özendirmek, teşvik etmek”²²⁴ demektir. ‘Korkmak,

²²⁰ el-Ahkâf 46/27.

²²¹ Buhârî, **İlm** 30; Tirmizî, **Menâkıb** 9.

²²² Müslim, **Birr** 9,10.

²²³ Buhârî, **İlm** 30; **Edeb** 6; **Müsned** 5; 36-37, 38.

²²⁴ İsfahânî, **Müfredât**, c. 1, s. 262.

çekinmek, sakınmak anlamındaki rehbet mastarının türevlerinden olan terhîb ise “bir kimseyi korkutmak, bir işi yapmaktan sakındırmak”²²⁵ anlamındadır. Bu iki kelimenin dini literatürdeki kullanımı çoğunlukla birlikte. Terğîb İslâm’ın güzel ve faziletli kabul ettiği şeyleri cazip kılarak özendirilmesi, teşvik etmesi anlamına gelirken, terhîb İslâm’ın hoş karşılamadığı, yanlış ve günah kabilinden olan söz ve eylemlerden sakındırmayı ifade eder.²²⁶ Terğîb insanın hoşuna gidecek, ulaşmayı arzuladığı şeyleri ihtiva eder. Terhîb ise bunun aksine insanların kaçındıkları, sakındıkları, bir şeyden vaz geçmelerine sebep olacak unsurları içerir. Hem terğîbe hem de terhîbe şamil olan unsurlar maddi olabileceği gibi manevi de olabilir.²²⁷ Tevhid davetinde kullanılan bu yöntem insanın korku ve ümit duygusunu dengede tutarak, söz ve eylemlerinin karşılığı olacak, ceza ve mükâfatın insanlara ulaştırılmasının adıdır.

Terğîb ve terhîbin en açık karşılığı cennetle müjdeleyip, cehennemle korkutmak şeklinde mükâfat ve ceza olarak görülmektedir. Ancak insanları iman etmeye teşvik ve inkârdan sakındırmayı sadece âhiret ile sınırlandırmak doğru olmaz. Nitekim Kur’ân’da iman edenlere dünyada vaad edilecek güzelliklerden bahsedildiği gibi inkârcılar için de dünyada başlarına gelecek durumlar zikredilmiştir.²²⁸

İnkâr edenleri küfür ve şirkten sakındırmak için Kur’ân âyetleri kimi zaman onların karşılaşacakları durum hakkında bilgi vermiş kimi zaman da korkutmaya yönelik ifadeler kullanmıştır. Kur’ân’da inkâr edenleri korkutmaya yönelik ifadeler daha ziyade âhirete râcidir ve yapıp ettikleri sebebiyle cehennem onlar için azap ve ceza yeri olarak ifade edilmiştir.²²⁹

d. Tedrîc Yöntemi

Tedrîc kelimesi sözlükte; “bir kimseyi bir şeye aşamalı biçimde yaklaştırmak ve alıştırmak” anlamına gelmektedir.²³⁰ Bir yöntem olarak tedrîc ise; “bilgilerin hazmedilmesine imkân verecek şekilde azar azar ve kademeli olarak iletilmesi esasına

²²⁵ İsfahânî, **Müfredât**, c.1, s. 269.

²²⁶ Mehmet Görmez, “Terğîb ve Terhib” DİA, Ankara, 2011 XL, 508.

²²⁷ Şanver, **Kuran’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi**, s. 169.

²²⁸ Şanver, **Kuran’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi**, s. 172.

²²⁹ Bkz. Tâhâ 20/74; Lokmân 31/6; el-Mücâdele 58/8; ez-Zümer 39/60; el-Mâide 5/10,72; en-Nisâ 4/115; el-Bakara 2/206; el-Mü’min 40/60; er-Ra’d 13/5; es-Sâd 38/55-56; el-A’râf 7/40-41; el-Beyyine 98/8; el-A’râf/36; Âl-i İmrân 3/131; en-Nisâ 4/115.

²³⁰ Talip Türkan, “**Tedrîc**” DİA, Ankara 2011 XL, 265-267.

dayanır.”²³¹ İnsanların sahip oldukları düşünce, fikir ve inançlarının değiştirilmesi kısa sürede gerçekleşebilecek bir hadise değildir. Bu sebeple zaman ve değişim kavramları birbirleriyle doğru orantılıdır. Bu itibarla değişim amaçlanmışsa süreç de bununla birliktedir.

Tedric yöntemi mekkî ve medenî âyetlerdeki üslup ve konu farklılıklarında açıkça görülmektedir. Allah Teâla Cahiliye Arabistan’ında evvela şirk inancını silmeyi akabinde tevhidi yerleştirmeyi amaçlamıştır. Bu yöre halkının yıllardan beri atalarından duydukları, gördükleri ve inandıkları olguları değiştirmek demektir. Nitekim Allah Teâla Kur’ân’ı tek seferde indirmeyip, nüzûl sürecini yaklaşık 23 senelik bir zaman dilimine yaymıştır.²³²

Kur’ân’ın tedricen inzâl edilmesinde muhatapların durumu, Kur’ân’ın muhtevası/üslubu/icâzı, peygamber açısından birtakım hikmetler söz konusudur.²³³ Kur’ân’ın nüzûlünde onun manasını kavramayı kolaylaştırması bu hikmetlerdendir. Zira Kur’ân muhtelif konuları içermektedir. Bu konular sistemli bir şekilde değil merkezi bir mana etrafında iç içe anlatılmaktadır. Çünkü Kur’ân meydana gelen hadiselerle paralel olarak indirilmiştir. Bu bir anlamda bireysel ve toplumsal gelişmelerin Allah’ın iradesi doğrultusunda şekillenmesi demektir. Yani ilahi irade insanları ıslah etmek için emir ve yasakları toplumu dikkate alarak oluşturmaktadır. Bunun manası, Kur’ân’ın ilk muhataplar tarafından kolayca anlaşılması, onun bir defada değil farklı zamanlarda inzâliyle ancak mümkün olur.²³⁴ Buna ilaveten Kur’ân’ın tedricîliği hükümlerin hayata geçirilmesini de kolaylaştırmaktadır. Zira bu, emir ve yasakların tatbiki için bir kolaylıktır. Mekkî âyetlerdeki amelî hükümlerin genellikle soyut olması bu duruma örnek teşkil eder. Bu hükümlerin uygulanabilir forma dönüştürülmesi ise Medine dönemindeydir. Mesela “haksız yere cana kıyma, zulüm, haksızlık, israf, ölçü ve tartıda hile yapma, yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmanın yasaklanması; adaletli davranma,

²³¹ Suat Cebeci, **Din Öğretimi Yöntemleri**, s. 54.

²³² Şevki Saka, “İnsanı Aydınlatmada Tedric Metodunun Önemi”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, c.42, s.1, 2000, s. 59.

²³³ Muhsin Demirci, **Tefsir Usulü**, İstanbul: İFAV Yay., 2013, s. 67.

²³⁴ Demirci, **Tefsir Usulü**, s. 68.

iyilik ve yardımlaşma, infakta bulunma, affedici olma ve yetimleri korumanın emredilmesi” böyledir.²³⁵

Kur’ân’ın nüzûlünde muhteva bakımından tadrîc önemli bir yer tutar. Hz. Âişe İslâm’ın teşrî ettiği meselelerin sırayla neler olduğunu belirten bir açıklamanın sonunda, bu tertibin ehemmiyetine de dikkat çeker.²³⁶ “İlk nâzil olan sure mufasssal surelerden biri idi ve içerisinde cennet ve cehennem zikri geçiyordu. İnsanlar İslâm’a dönünce haram ve helal hükümler indi. Eğer ilk defa “içki içmeyin” emri inseydi, “biz içkiyi asla bırakmayız derlerdi. Eğer ‘zina etmeyin’ emri inseydi, biz ‘asla zinayı bırakmayız’ derlerdi.”²³⁷ Nihâi olarak denilebilir ki tevhid akidesinin kabulü ve akabinde gelen emir ve yasakların tatbik edilmesi için insan fitratına uygun olarak Allah Kur’ân’ı bir seferde değil de tadrîci bir şekilde inzâl buyurmak suretiyle mesajın anlaşılmasını²³⁸ ve kabulünü kolaylaştırmak için bir yöntem ortaya koymuştur.

Muhatap açısından tadrîc, Peygamberin insanları, önce akrabalarından başlayarak kabilesini, Mekke ve çevresini aşamalı olarak İslâm’a davet etmesidir. Allah Resûlüne ilk vahiy geldikten hemen sonra O’na alenî tebliğ emredilmemiştir. Dolayısıyla Resûlullah tebliğini gizli olarak yapmıştır. Bu dönem ‘Gizli Tebliğ’ dönemi olarak bilinir. Hz. Muhammed’in davetine ilk muhatap olanlar; ailesi, yakın arkadaşları ve daha sonra bu daireye yakın bulunanlardır.

Davette bundan sonraki aşama, Allah’ın Resûlü’ne “وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ” “*Sen (ilk önce) en yakın akrabalarını inzâr et*”²³⁹ emri ile devam etmiştir. Bu âyetin nüzûlü ile birlikte Resûlullah’ın Mekke’de Safa tepesine çıkıp cemiyetin örfüne uygun olarak nida ettiği ve Kureyş’ten yakın akrabalarını toplayıp ilk tebliği yaptığı da Buhârî’den rivâyetle zikredilir.²⁴⁰

²³⁵ Türkan, “**Tedric**” DİA, XL, 265 vd.

²³⁶ İbrahim Canan, “Resulullah’ta Muhataba Göre Hareket ve Tedric Prensipleri”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1995, sy.12, s.16.

²³⁷ Buhârî, **Fedâilü’l-Kur’an**, 6.

²³⁸ el-İsrâ 17/106.

²³⁹ eş-Şuarâ 26/ 214.

²⁴⁰ Buhârî, **Tefsîr**,26; Müslim, **İman**, 348-355.

Açıktan davet “فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ” “Şimdi sen ne ile emrolunuyorsan apaçık bildir, müşriklere aldırış etme”²⁴¹ âyeti ile başlamıştır. İslâm’a davete yakın akrabalarından başlayan Allah Resûlü, daha sonra bu davetini Mekke halkına, kabileler halinde Hac mevsiminde Kâbe’yi ziyarette gelen ve yılın belli zamanlarında kurulan panayırlara katılan Arap kabilelerine ve Mekke dışına yaymıştır. Medine döneminde ise Hz. Peygamber’in davetine Arap kabilelerinin yanı sıra Yahudiler ve Hristiyanlar da muhatap olmuştur. Hudeybiye barışından sonra ise İslâm daveti dış dünyaya açılmıştır.²⁴²

Sonuç olarak davette tedricilik ilkesi konu ve muhatap bakımından tevhidin anlaşılması ve kabulünün kolaylaştırılması için önemli bir yöntemdir.

2. Davete Verilen Tepkiler

Hz. Âdem’den son Resûl Hz. Muhammed’e kadar tüm peygamberler insanlara müjdeleyici ve uyarıcı elçiler olarak gönderilmiştir. Vahiy kültürünün tebliğinde peygamberlerin tevhid adına verdikleri mücadele bir peygamber mesleğidir. Zira farklı zaman ve farklı mekânlarda, farklı toplumlarla muhatap olmalarına karşılık peygamberlerin tamamının verdiği mesaj ortaktır. Onların hedefleri, insanları Allah’a, Allah’ın yoluna ve iradesine davet etmek insanın ve toplumun ıslahını sağlayarak, hayırlı bir ümmet tesis etmek olmuştur. Peygamberlerin bu doğrultuda sürdürdükleri tevhid davetine, muhataplarının vermiş oldukları karşılık, kimi zaman olumlu iken çoğu zaman olumsuz olmuştur.

a. Olumlu Tepkiler

Peygamberlerin davetine verilen olumlu tepkiler, onlara iman etmek ve tevhid mücadelesinde yanlarında olmaktır. Fakat tarih boyunca, mesajı işitip iman edenlerin sayısı hep az olmuştur. Bu durum Kur’ân’da “...Bunlar kitabın âyetleridir. Ve sana Rabbinden indirilen haktır. Ancak insanların çoğu iman etmezler.”²⁴³ âyeti ile ifade edilmektedir.

²⁴¹ el-Hicr 94.

²⁴² Fahri Hoşab, Nebvî Davet ve Propaganda, 1. Baskı, İstanbul: Buruc Yayınları, 2008, s. 133.

²⁴³ er-R’ad 13/1.

Resûllerin davetine iman edenler, tebliğ vazifesinde onlarla birlikte eziyet ve zorluklarla karşılaşmışlardır. Ancak bunun karşılığı olarak Kur’ân onları cennetle müjdelemektedir: *“O gün inanan erkekleri ve inanan kadınları görürsün ki nurları, önlerinde ve sağlarında koşuyor. (Kendilerine) bugün müjdeniz altlarından ırmaklar akan, içlerinde ebedi kalacağınız cennetlerdir, denilir. İşte büyük kurtuluş budur.”*²⁴⁴

b. Olumsuz Tepkiler

Hedef ve misyonları ortak olan peygamberlerin, muhataplarından gelen tepkiler ve karşılaştıkları tavırlar da neredeyse aynı olmuştur ve çoğu zaman da olumsuzdur.²⁴⁵ *“أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا “Sizden önce geçenlerden Nûh, Âd, Semûd kavminin ve onlardan sonra (isim ve sayılarını) ancak Allah’ın bildiği kavimlerin haberleri size gelmedi mi? Peygamberleri onlara mucizeler getirdi de onlar ellerini onların (Resûllerin) ağızlarına karşı çevirip, ‘Biz, sizinle (bize tebliğ için) gönderilmiş olan her şeyi inkâr ettik. Çünkü (sizin) bize yaptığınız davetin mahiyetinden derin bir şüphe ve endişe içindeyiz’ dediler”*²⁴⁶ âyeti kâfir, müşrik, münafık fark etmeksizin inkârcı kitlelerin tamamının peygamberlerin ulaştırdıkları hakikatler karşısında tekebbürle, daveti kabul etmediklerini göstermektedir. Tebliğin sürekliliği karşısında inkârları kendilerini kimi zaman öfkelerinden parmaklarını ısırmaya²⁴⁷, kimi zaman Allah’ın mesajını işitmek için kulaklarını kapatmaya²⁴⁸ kadar tuhaf davranışlar sergilemeye götürmüştür. Mekkeli müşrikler Kur’ân’ı dinlememek için ya Hz. Peygamber’den gizlenmişler²⁴⁹ ya da *“Kur’ân’ı dinlemeyin, dinletmeyin, onu düşündürmeye fırsat vermeyin, bunun için de gürültü şamata yapın”*²⁵⁰ demişler ve bunu yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Farklı zamanlardaki benzer eylemler inkâr eden grupların öfke ve kinleri sebebiyle Allah Teâla’dan gelen ilahî hakikatleri açık veya gizli planlarla susturmaya çalıştıklarını göstermektedir.²⁵¹

²⁴⁴ el-Hadîd 57/12.

²⁴⁵ Bünyamin ERUL, “Geçmiş Peygamberlerin Ashabı İle Hz. Peygamberin Ashabı Arasında Bir Mukayese”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 2006, c. 8, sy.24, s.306.

²⁴⁶ İbrahim 14/9.

²⁴⁷ Âl-i İmrân 3/119.

²⁴⁸ Nûh 71/7.

²⁴⁹ Hûd 11/5; et-Tevbe 9/27.

²⁵⁰ Fussilet 41/26.

²⁵¹ Hasan Tahsin Feyizli, *Feyzü’l Furkân*, İstanbul: Server Yay., 2014, s. 255.

Peygamberlerin tevhid mücadelesinin keyfiyeti Kur’ân’da detaylı olarak anlatılmaktadır. Hz. Nûh’un kendi kavmiyle,²⁵² Hz. Hûd’un Ad kavmiyle,²⁵³ Hz. İbrahim’in Nemrut ile,²⁵⁴ Hz. Mûsâ’nın Firavunla²⁵⁵ olan mücadelesi, tevhidi ve esaslarını tebliğ görevinin zorluğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Toplumu ve insanları tevhid doğrultusunda değiştirecek ve dönüştürecek bir mesajla gelen peygamberler, her değişim hareketinde olduğu gibi, muhalif tepkilerle yüz yüze gelmişlerdir. İnkârcıların tepkileri maddi olabildiği gibi, onlar daha ziyade toplum üzerinde psikolojik etki yaratmak, kamuoyu oluşturmak şeklinde bir nevi algı yönetimine başvurmuşlardır. Özellikle toplumun ileri gelenlerinin önderlik ettiği bu algı yönetiminde peygamberlerin mesajlarına ve peygamberliklerine yönelik onları toplum nazarında itibarsızlaştırıcı birtakım argümanlar ileri sürmüşlerdir. Bu argümanlar şu şekildedir:

b.1. Beşer Peygamber Olgusuna İtiraz Etmek

Tevhid mücadelesinin algı yönetimi cephesinde inkârcıların ilk aşamada ileri sürdükleri iddia peygamberlerin de herkes gibi sıradan insan oldukları düşüncesidir. Davetini reddedenler, peygamberlerin her insan gibi yemek yemesini, çarşıda dolaşmasını,²⁵⁶ dünya işleriyle meşgul olmasını, ayırt edici bir vasıflarının olmamasını gündeme getirerek insanları iman etmede tereddütte bırakmaya çalışmışlar ve bu düşüncelerini çeşitli şekillerde ve çoğunlukla ortak söylemlerle dile getirmişlerdir.

“قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا” “Dediler ki: Siz sadece bizim gibi bir insansınız”²⁵⁷ âyeti bunun bir örneğidir. İnkâr edenlerin Hz. Muhammed’e iman etmeme gerekçesi olarak ileri sürdükleri beşer peygamber olgusunu, Hz. Nûh’un kavmi de kullanmıştır:

“فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا” “Kavminin inkâr eden ileri gelenleri; biz senin ancak bizim gibi bir insan olduğunu görüyoruz”

²⁵² Bkz. Nûh 71/1-28; Hûd 11/25-34; eş-Şuarâ 26/105-122.

²⁵³ Bkz. el-A’râf 7/65-72; Hûd 11/50-60; eş-Şuarâ 26/123-140.

²⁵⁴ Bkz. el-En’âm 6/74-89; es-Sâffât 37/85-98.

²⁵⁵ el-A’râf 7/103-137; Yûnus 10/76-92.

²⁵⁶ el-Furkân 25/7; el-Mü’minûn 23/33.

²⁵⁷ İbrahim 14/10.

Hız. Sâlih'in, kendileri için gönderilmiş güvenilir bir peygamber olduğunu ve Allah'ın emirlerini bildirmesine karşılık Semûd kavminin vermiş olduğu tepki ile Eyke halkının Hız. Şuayb'e yönelik itirazları da bunlardan farklı değildir:

“مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا” *“Sen de bizim gibi bir insandan başkası değilsin...”*²⁵⁸

Hız. Mûsâ ve Hız. Hârûn mucizelerle desteklenerek Firavun'a ve beraberindekilere gönderilmiştir. Ancak onlar kendilerini uyarmakla vazifeli peygamberlerin birer beşer olduğunu söyleyerek kibirlenmişler, onları ve mesajlarını inkâr etmişlerdir:

“فَقَالُوا أَتُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ” *“Kavimleri bize kölelik ederken, şimdi bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz, dediler.”*²⁵⁹

Bir başka âyette ise kavmi, bir insan olarak Hız. Nûh'un peygamberlik iddiasını, üstün olma arzusuna dayandırıp, Allah'ın göndereceği peygamberin ancak melek olabileceğini ileri sürmüştür:

“فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مَا” *“Kavminin inkârcılarından ileri gelenleri de dediler ki: Bu (Nûh) sizin gibi insandan başka bir şey değildir. Size üstün gelmek istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi elbette melekleri indirirdi. Nitekim biz önceki atalarımızdan da böyle bir şey duymadık.”*²⁶⁰

Peygamberin beşer olması Nûh kavminde olduğu gibi, Âd ve Semûd kavminin inkâr edenleri için de iman etmemelerinin bir gereğesidir. Çünkü inkâr edenlere göre şayet Allah bir peygamber göndermeyi dileseydi bu ancak melek peygamber olurdu:

“إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا” *“Hani onlara peygamberler önlerinden ve arkalarından gelmiş, “Allah'tan başkasına ibadet etmeyin” demişler, onlar da, “Eğer Rabbimiz dileseydi (Peygamber olarak) melekler indirirdi. Bu sebeple, biz sizinle gönderilenleri inkâr*

²⁵⁸ eş-Şuarâ 26/154,186; Bkz.el- Kamer 23-25.

²⁵⁹ el-Mü'minûn 23/47.

²⁶⁰ el-Mü'minûn 23/24.

ediyoruz” demişlerdi.”²⁶¹

İnkârcılar için, kavimlerini dalalet halinden kurtarmak üzere gönderilen peygamberlerin beşer olmalarının yanında, sıradan insanî eylemlerde bulunmaları da inkâr gerekçesi olarak dile getirilen ortak bir söylemdir:

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِإِيقَاعِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ
”مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ“ “O peygamberin kavminden, Allah’ı inkâr eden, ahireti yalanlayan ve bizim dünya hayatında kendilerine bol bol nimet verdiğimiz ileri gelenler şöyle dediler: “O da ancak sizin gibi bir insandır. Sizin yediğiniz şeylerden yiyor, içtiğiniz şeylerden içiyor.”.”²⁶²

Âd kavminin inkâr edenleri kendileri gibi bir insana iman etmenin ziyana uğramakla, kendilerini aciz konuma düşürmekle eş değer olduğunu söylemişlerdir.²⁶³ Onların bu söylemi Mekkeli müşriklerin şu ifadeleri ile benzerlik arz etmektedir:

وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ نَذِيرًا“
“Dediler ki: “Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!”²⁶⁴

Zikredilen bu âyetlerden de anlaşılacağı üzere Tevhid inancını ve Allah’ın emirlerini tebliğ ile gelen peygamberlerin karşılaştığı değişmez soru her dönemde ‘Allah bizim-sizin gibi bir insanı mı peygamber olarak gönderdi?’ olmuştur. Bu sorunun kaynağı Seyyid Kutub’un(ö.1966) ifade ettiği şekliyle tebliğe muhatap olanların insanın değeri konusunda sağlıklı düşünmemeleri, onu Allah’ın elçiliğini taşıyamayacak ölçüde küçük ve yetersiz görmeleri²⁶⁵ olabileceği gibi tevhidi inkâr etmek için arkasına sığındıkları bir bahane de olabilir. Nitekim Mekkeli müşriklerin ‘Allah bir peygamber göndermek isteseydi, melek gönderirdi’ sözlerine Allah Teâla “Gerçek şu ki, biz sana melek aracılığıyla vahyetmekte olduğumuz Kur’ân’ı onların gözlerinin göreceği ve hatta dokunabilecekleri şekilde yazılı bir kitap olarak bile vahyetsek, yine de inatla inkâr etmeye devam edecekler, tevhidi ve peygamberliği kabul etmeyecekler, gördükleri

²⁶¹ Fussilet 41/14.

²⁶² el-Mü’minûn 23/33.

²⁶³ el-Mü’minûn 23/34.

²⁶⁴ el-Furkân 25/7.

²⁶⁵ Seyyid Kutup, *Fî Zilâl’il-Kur’ân*, İstanbul: Dünya yay., 1991, c. 5, s. 470, c. 6, s. 65.

şeyin bir tür aldatmaca ve göz boyama olduğunu ileri sürecekler” şeklinde karşılık vermiştir.²⁶⁶

İnkâr edenlerin peygamberler için sarf ettikleri ‘siz de bizim gibi bir insansınız’ sözleri inkâr etmek için arkasına sığınılmış bir sebep olmanın yanında toplumun ileri gelenleri tarafından söylendiği dikkate alınırsa, peygamberleri basit bir insan göstermeyi hedefleyen bir söylem olabilir. Nitekim Mekkeli müşriklerin melek peygamberden, beşer peygambere geçişe kapı aralayan “أَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ” “O (Kur’ân) artık (kimse kalmadı da) aramızdan ona mı indirildi?”²⁶⁷, “وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ” “Bu Kur’ân, iki memleketten bir büyük adama indirilmeli değil miydi?”²⁶⁸ sözleri bu duruma işaret etmektedir. Esasında peygamberlere yöneltilmiş olan tepkilere ve ithamlara bakıldığında, iman etmeyenlerin temel amacının inkârlarını dile dökmekle birlikte peygamberleri insanlar nazarında itibarsızlaştırarak tevhid mesajını engellemektir. Onların bu tutum ve davranışları, aciz kaldıklarında; savundukları ve arkasından gittikleri fikri, muhataplarına kabul edilebilir delillerle sunamadıklarında başvurdukları bir yöntem yahut savunma mekanizması olarak tarif edilebilir.

b.2. İthamda Bulunmak

İnkâr edenlerin peygamberlere verdikleri tepkiler onları yalancılıkla, uğursuzlukla, büyülenmekle, sihribazlıkla, delilikle, beyinsizlikle, sapıklıkla, küstahlıkla, güç sahibi olmaya çalışmakla suçlamak şeklindedir. Onlar tevhid mesajını kabul etmedikleri gibi, mesajı getiren peygambere ve mesaja yönelik şüphe oluşturmak ve zihinleri bulandırarak peygamberlerin etkisini kırmak için çeşitli ithamlarda bulunmuşlardır.²⁶⁹ Bu ithamların başında Ad kavminin Hz. Hûd’a yaptığı gibi onları yalancılıkla suçlamak gelmektedir. Bu durum Kur’ân’da şöyle ifade edilir:

“قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ” “Halkından ileri gelen kafirler: Biz seni hakikaten bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve hiç şüphesiz seni

²⁶⁶ Hasan Elik, **Tevhid Mesajı**, 1. Basım, İstanbul: İFAV Yayınları, 2015, s. 344-345.

²⁶⁷ es-Sâd 38/8.

²⁶⁸ ez-Zuhruf 43/31.

²⁶⁹ Ahmet Abay, **Nüzul Sürecinde Kur’ân’a Karşı Algı Yönetimi**, İstanbul:Düşün Yay., 2006, s. 74.

yalancılardan sayıyoruz, dediler.”²⁷⁰

Medyen ve Eyke halkı da Hz. Şuayb’ın büyülendiğini²⁷¹ iddia ederek “وَمَا أَنْتَ إِلَّا “*Sen sadece bizim gibi bir insansın. Biz senin yalancılardan olduğunu sanıyoruz.*”²⁷² âyetinde ifade edildiği gibi onu yalancılıkla suçlamışlardır.

Hız. Sâlih’in peygamberliğini açıklamasından sonra Semûd kavminin tepkisi de diğerlerinden farklı olmamıştır. Kavmi O’nun daha önce kendi içlerinde ümit beslenen biri olduğunu kabul ederken²⁷³ “أُؤْلِقِي الذِّكْرُ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌّ” *“Zikir (vahiy) aramızdan ona mı bırakıldı? Doğrusu o şımarık ve aşırı yalancıdır, dediler.”*²⁷⁴ âyeti, davetten sonra büyüklenen,²⁷⁵ küstah/şımarık²⁷⁶ ve yalancı biri olduğunu dile getirdiklerini göstermektedir.

Allah Teâla, Hz. Mûsâ’yı apaçık delillerle desteklediğinde, Firavun ve arkadaşları da onu yalancılıkla suçlamıştır. Bu husus Kur’ân’da “وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنْ إِلَهِ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِّي صَرْحًا لَّعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ” *“Firavun, “Ey ileri gelenler! Sizin benden başka bir ilâhınız olduğunu bilmiyorum. Ey Hâmân! Benim için bir ateş yakıp tuğla pişir de bana bir kule yap! Belki Mûsâ’nın ilâhına çıkar bakarım(!) Şüphesiz ben onun mutlaka yalancılardan olduğunu sanıyorum” dedi.”*²⁷⁷ âyeti ile bildirilmiştir.

İnkâr edenlerin peygamberleri yalanlamaları şahıslarına yönelik olmayıp, getirdikleri mesaja, yüklendikleri misyona aittir. Nitekim nübüvvetten evvel peygamberimizi emin olarak vasıflandıranlar inkârcıların kendileridir. Mesajı kabul etmemelerinin sebebi ise toplumu ekonomik, siyasi, sosyal açıdan revize eden ilkelerine yöneliktir. Nitekim peygamberlere ilk tâbi olanlar, tevhidin adâlet merkezinde oluşturduğu sosyal, siyasal ve ekonomik düzen sebebiyle, toplumun alt tabakasına mensup köleler, yoksullar ve ezilenler olmuştur. İlk tepki gösterenler ise kurulu düzeni

²⁷⁰ el-A’râf 7/66.

²⁷¹ eş-Şuarâ 26/185.

²⁷² eş-Şuarâ 26/186; Bkz. el-Kamer 54/18.

²⁷³ Hûd 11/62.

²⁷⁴ el-Kamer 54/25.

²⁷⁵ eş-Şuarâ 26/153.

²⁷⁶ el-Kamer 54/25.

²⁷⁷ el-Kasas 28/38; el-Mü’min 40/36.

ellerinde tutan, toplumun zengin ve imtiyazlı kişileridir.²⁷⁸ Tevhidin, otoritelerini tehdit etmesi sebebiyle toplumun ileri gelenleri, peygamberler ve mesajlarına yönelik olumsuz tepkilerini, onlara yönelik dezenformasyonlarla desteklemişlerdir.

Peygamberlerin davet sürecinde karşılaştıkları bir diğer itham ise onların sihirbaz oldukları veya büyülendikleri iddiasıdır. Genel anlamıyla herhangi bir şeyi olduğu halinden farklı şekilde göstermek, muhataplarının hakikati anlaması ve algılamasını engellemeye çalışmak manasına gelen sihirbazlık ya da büyücülüğün²⁷⁹ peygamberlere izafesi akılları hayrette bırakan ve amacı hakkı ispat olan mucizeleri sebebiyledir. İnkârcıların bu iddiaları peygamberlerin getirdikleri mesaj ve mucizelerin ilahi tarafını örtme gayretinin bir sonucudur. Kur’ân’da adı sihir, büyü, kehanet gibi kavramlarla en çok anılan peygamber Hz. Mûsâ olmuştur. Firavun ve kavmi Hz. Mûsâ’yı sihirbazlıkla suçlayıp mucizelerini sihir olarak adlandırmışlardır:

“قَالَ لِلْمَلَاحِزَةِ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ” *“(Firavun) etrafındaki ileri gelenlere, ‘Şüphesiz bu çok bilgili bir sihirbazdır’ dedi.”*²⁸⁰

Firavun ve beraberindekiler Hz. Mûsâ’nın sihirilenmiş/büyülenmiş olduğunu iddia ettikleri gibi mucizeleri karşısında ‘bu apaçık bir sihirdir’²⁸¹ demeyi de alışkanlık haline getirmişlerdir.²⁸²

Hiz. İsa’ya ve annesine verilen nimetlerin hatırlatıldığı âyette, çamurdan yaptığı kuşlara Allah’ın can vermesi, kör ve alaca hastalarını O’nun izni dâhilinde tedavi etmesi gibi mucizelerle²⁸³ desteklenen Hiz. İsa’ya İsrâiloğullarının vermiş olduğu tepki de yapılanların sihirden başka bir şey olmadığını söylemek olmuştur:

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أُتِدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ “O giin Allah, söyle diyecek: “Ey Meryem oğlu İsa!

²⁷⁸ Bkz. Muhammed Esed, **Kur’ân Mesajı**, İstanbul: İşaret Yayınları, 1999, c. 1, s. 428.

²⁷⁹ İsfahânî, **Müfredât**, c. 1, s. 300.

²⁸⁰ eş-Şuarâ 26/34; Bkz. el-A’râf 7/109.

²⁸¹ el-Kasas 28/36; en-Neml 27/13; Yûnus 10/76.

²⁸² Yûnus 10/76.

²⁸³ el-Mâide 5/110.

*Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Ruhu'l-Kudüs (Cebail) ile desteklemiştim. Beşikte iken de, yetişkin iken de insanlara konuşuyordun. Hani, sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i de öğretmiştim. Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun. Hani sen, İsrailoğullarına açık mucizeler getirdiğin zaman, ben seni onlardan kurtarmıştım da onlardan inkâr edenler, "Bu, ancak açık bir büyüdür" demişlerdi."*²⁸⁴

Sihir, büyü, kehanet gibi kavramlarla itham edilen peygamberlerden birisi de Hz. Muhammed olmuştur. İnkâr edenler Kur'ân âyetleri açık olarak okunduğu zaman, Kur'ân'ı uydurulmuş bir yalan ve büyü olarak nitelendirmişlerdir.²⁸⁵ Onlar kendilerine hak geldiği zaman 'bu bir sihirdir biz buna inanmayız'²⁸⁶, ' Bu apaçık bir büyüdür. '²⁸⁷ diyerek peygamberimizi yalancı bir sihirbaz olmakla nitelendirmişlerdir.²⁸⁸

Mekke'nin ileri gelenlerinden Velid b. Muğire'ye²⁸⁹ Hz. Muhammed hakkında sorulduğunda vermiş olduğu tepki aynı zamanda inkâr edenlerin durumunu da tasvir etmektedir.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ / فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ / ثُمَّ نَظَرَ / ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ / ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ / فَفَالَ إِنْ هَذَا / "O bizim âyetlerimize karşı alabildiğine inatçı kesildi.... O bir düşündü, ölçtü biçti. Kahrolası, nasıl da ölçüp biçti! Sonra (yine) kahrolası nasıl ölçüp biçti. Sonra baktı, sonra kaşlarını çatı ve surat astı. Sonra ardına dönüp büyüklük tasladı: Bu, dedi, başka değil sadece öteden beri nakledile gelen bir sihirdir, insan sözünden başka bir şey değildir!"²⁹⁰

İnkâr edenlerin peygamberlere yönelik tepkilerinden ve halk üzerinde zan oluşturma çabalarından birisi de onları mecnun olmakla yaftalamalarıdır.

Peygamberlerin ve getirdikleri mesajın ilahi tarafını gölgede bırakmak isteyen

²⁸⁴ el-Mâide 5/110.

²⁸⁵ es-Sebe' 34/43.

²⁸⁶ ez-Zuhuruf 43/30.

²⁸⁷ el-Ahkâf 46/7.

²⁸⁸ es-Sâd 38/4.

²⁸⁹ Tâberî, *Câmiu'l-Beyân*, c. 23, s. 429; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 30, s. 201.

²⁹⁰ el-Müddessir 74/18-25.

inkârcıların sihirbazlık/büyücülük ithamları kâfi gelmeyince buna aynı amaç doğrultusunda mecnunluk vasfını ilave etmişlerdir. Her iki ifade de peygamberlerin toplum üzerindeki etkisini yıkmaya yöneliktir.²⁹¹

Kur’ân, Tevhide davet eden peygamberlere mecnun denilmesinin tarihin belli bir dönemine has olmadığını belirtir. Peygamberlik tarihi, insanları doğru yola iletmek için gönderilmiş olan peygamberlerin, toplumun cahilleri tarafından böyle bir ithamla karşı karşıya kaldığına şahittir.²⁹² İçinde bulundukları durumun yanlış olduğunu söyleyen tüm peygamberlere karşı toplumların göstermiş oldukları ortak tavırlardan biri de onları mecnunlukla suçlamak olmuştur.²⁹³

Hz. Mûsâ’nın tevhid davetine karşılık Firavun ve beraberindekilerin, Mûsâ peygamberin bir deli olduğunu söylemeleri bu duruma örnek teşkil etmektedir:

“قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ” *“(Firavun şöyle dedi) size gönderilen peygamberiniz kesinlikle delidir.”*²⁹⁴

Hz. Nûh da kavmini tevhide davet ettiğinde delilikle itham edilen peygamberlerdendir.²⁹⁵ Hûd kavmi ise peygamberlerini delilikle itham ederken, tapındıkları putların bundaki rolüne inanmış ve “إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْتَرَاكَ بَعْضُ آلِهَتِنَا بِسُوءٍ قَالَ إِنِّي أُشْهِدُ اللَّهَ وَاشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ” *“Yerip kınadığın, kötülediğin ve kendilerine tapılmasını men ettiğin için tanrılarımızdan biri seni çarpmış, aklını almış, seni deliye döndürmüştür”*²⁹⁶ demişlerdir. Mekkeli müşriklerin kendilerini tevhid inancına davet eden peygamberimize verdikleri yanıt “وَيَقُولُونَ أَيُّنَا لَنَارِكُوا إِلَهَتِنَا لِشَاعِرٍ مَّجْنُونٍ” *“Biz, deli bir şair için ilâhlarımızı mı terk edeceğiz?”*²⁹⁷, “وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ” *“Ey kendisine Kur’ân indirilen (Muhammed) Sen mutlaka bir mecnunsun!”*²⁹⁸ olmuştur. Herkesin doğru sözlü olarak tanıdığı bir insanı yalancılıkla suçlamanın akıldan uzaklığı, müşrikleri başka arayışlara götürmüş ve onu delilikle suçlamışlardır.

²⁹¹ Bkz. Murat Kayacan, **Kur’ân’da Peygamberler ve Karşı Tavırlar**, İstanbul: Ekin Yayınları, s. 78-80.

²⁹² Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur’ân**, c. 5, s. 480; Murat Kayacan, s. 75-77.

²⁹³ ez-Zâriyat 51/523.

²⁹⁴ eş-Şuarâ 27; Ayrıca bkz. ez-Zâriyat 51/39.

²⁹⁵ el-Mü’minûn 23/25; Ayrıca bkz. el-Kamer 54/9.

²⁹⁶ Hûd 11/54.

²⁹⁷ es-Sâffât 37/36.

²⁹⁸ el-Hicr 15/6.

b.3. Alay ve Tehdit Etmek

“يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ” *“Yazıklar olsun o kullara ki, kendilerine gelen her bir peygamberle mutlaka alay ediyorlardı.”*²⁹⁹ âyeti inkârcıların peygamberler karşısındaki ortak tutumlarından birinin de onlarla alay etmek olduğunu göstermektedir. Alay etmenin/istihzanın çerçevesi şakadan öte, şeref ve haysiyeti zedeleyerek alay edilen kişiyi rezil etmek, düşünmeden yapılan bir şeyi üstü kapalı şekilde anlatıp, fark ettirmeden hakaret ederek ve hafife alarak, bu yaptıklarından hoşnutluk duymaktır.³⁰⁰ Esasında inkâr edenler sadece peygamberin şahsı ile alay etmez, hakkı batıla kaydırmak için uğraş verirken kendilerine gelen uyarıların tamamını -tevhid ve nübüvveti, âhiret inancını, mucizeleri, kendisi ile uyarıldıkları helaki- alay konusu yaparlar.³⁰¹ Münkirlerin peygamberlerle ve mesajlarıyla alay etme şekilleri sözlü olduğu gibi, kimi zaman gülüşmelerle kimi zaman da kaş göz işaretleri ile gerçekleşmiştir. Bu durum alayın insanlar arasındaki olumsuz etkileri sebebiyle peygamberlerin tevhide davetini zorlaştırmıştır. Ancak Allah Teâla onları, âyetleri ile desteklemiş ve alay edenler için verilecek cezaları hatırlatmıştır.³⁰²

Kur’ân’da peygamberimizi destekler nitelikte, kalbinin sıkıntısını gidermeye yönelik olarak “وَلَقَدْ اسْتَهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ” *“Andolsun, senden önce de nice peygamberler alaya alındı da ben inkâr edenlere bir süre (mühlet) verdim, sonra da onları yakalayiverdim. Benim cezalandırmam nasılmış!”*³⁰³ âyeti zikredilirken, kâfirlere önce mühlet verilip, sonra azabın onları yakalayacağı bildirilmiştir. Nitekim peygamberimizden evvel kendilerine birçok nimetler verilen Hûd kavmi, Allah’ın âyetlerini anlayabilmeleri için kulak, göz ve kalple ihsan edilmesine karşılık Hz. Hûd’u bile bile inkâr etmiş ve onları bekleyen azabı alaya almışlardır.

“وَلَقَدْ مَكَّنَّاهُمْ فِيمَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤْنَ” *“Andolsun, size vermediğimiz imkân ve iktidarı onlara vermiştik. Kendilerine kulaklar, gözler ve kalpler vermiştik. Fakat kulakları, gözleri ve kalpleri kendilerine bir yarar sağlamadı. Çünkü*

²⁹⁹ Yâsîn 36/30; Ayrıca bkz. el-Hicr 15/11; ez-Zuhruf 43/7.

³⁰⁰ Elmalılı, **Hak Dini Kur’ân Dili**, c. 1, s. 216.

³⁰¹ el-Kehf 18/56.

³⁰² Lokmân 31/6; el-Hâkka 45/9-10.

³⁰³ er-Ra’d 13/32; Ayrıca bkz: el-En’âm 6/10; el-Enbiyâ 21/41.

Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlardı. Alaya aldıkları şey onları kuşattı."³⁰⁴

Hiz. Mûsâ'nın, Firavun'un "Ey Mûsâ! Sizin Rabbiniz kimdir?"³⁰⁵ sorusuna "الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَسَلَّكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّن نَّبَاتٍ شَتَّى" "*Rabbim, yeryüzünü size beşik yapan, orada size yollar açan ve size gökten yağmur indirendir.*" Böylece onunla sizin için yerden türlü türlü bitkileri çift çift çıkardık."³⁰⁶ cevabı Firavun'u saltanat kaygısı çekmeye sevk etmiş ve bu endişeyi bastırmak için alay etme yoluna başvurmuştur. Veziri Hâman'a söylediği 'Benim için toprak üzerine bir ateş yak. Tuğla hazırlayıp bana bir kule yap,'³⁰⁷ belki yollara, göklerin yollarına ulaşırım da Mûsâ'nın tanrısına yükselip çıkarım."³⁰⁸ sözleri bu istihzanın ifadesidir. Kendini yeryüzünün tanrısı ilan eden Firavun bu defa gözünü göğe dikerek kule yaptırmıştır. Muhtemeldir ki o, kuleden yükseklerle bakacak, 'Hani Mûsâ'nın Rabbi nerede? Ona gökyüzünde rastlamadım' diyecektir. Yahut 'Biz bunca gücümüz, imkânımız ve medeniyetimizle göklere yol bulup erişemedik, Mûsâ nasıl çıkmış da bize haber getirmiş' diyerek Mûsâ'yı küçümseyerek halk arasında fitne oluşturacaktır.³⁰⁹

Kur'ân'da zikredilen bir diğer örnek Hiz. Nûh ve kavmidir. Hiz. Nûh kavmini başlarına gelecek azaba karşı uyarmış, sonuç vermeyince Allah'ın emri ile gemi yapmaya başlamıştır. İnkârcılar Hiz. Nûh ile 'peygamber olduğunu iddia ediyordun şimdi marangozluğa mı başladın?', 'Eğer gerçekten peygamber olsaydın Allah seni bu zorluktan müstağni kılardı, yorulmazdın' muhtemel sözleri ile alay etmişlerdir.³¹⁰ Tebük seferinde müşrikler "Bu adam var ya, Rum kalelerini ve saraylarını fethedeceğini mi sanıyor" ifadeleriyle Resûlullahla alay etmişlerdir. Bu durum peygamberimize bildirilince "Biz sadece şaka yapıp eğleniyorduk" savunmasını yapmışlardır.³¹¹ Ancak Allah Teâla bu durumu Kur'ân'da "وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ" "*Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk, derler. Deki, Allah ile, O'nun âyetleriyle, O'nun peygamberi ile*

³⁰⁴ el-Ahkâf 46/26.

³⁰⁵ Tâha 20/49.

³⁰⁶ Tâha 20/49-53.

³⁰⁷ el-Kasas 28/38.

³⁰⁸ el-Mü'min 40/36-37.

³⁰⁹ Bkz, Elmalılı, **Hak Dini Kuran Dili**, c. 6, s. 4159; İsmail Lütfi Çakan, **Kuran'a Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadeleleri**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004 s. 162.

³¹⁰ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, c. 13, s. 19.

³¹¹ Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 10, s. 220-223.

mi alay ediyordunuz.”³¹² âyeti ile izhar etmiştir.

İnkârcıların ‘alay etmek’ yoluyla mesajın kabul edilmesini engelleme çabaları Kur’ân’da en çok son peygamber Hz. Muhammed’in şahsında gözler önüne serilmiştir. Münafıkların iman etmedikleri halde, inananlarla birlikte iken iman etmiş gibi görünüp, ayrıldıklarında inkâr ettiklerini söyleyerek alay etmeleri bunun misallerindedir. Bu durum, Kur’ân’da “وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُونَ” *“İman edenlerle karşılaştıkları zaman, “İnandık” derler. Fakat şeytanlarıyla (münafık dostlarıyla) yalnız kaldıkları zaman, “Şüphesiz, biz sizinle beraberiz. Biz ancak onlarla alay ediyoruz” derler.*”³¹³ âyeti ile ifade edilmiştir.

İnkârcıların peygamberleri ve inananları davetlerinden vazgeçirmek için başvurdukları değişmeyen yöntemlerden birisi de ‘tehdit’ tir. Peygamberlerin ve onlara tabi olanların, toplumun ileri gelenleri tarafından tehdit edildiğine Kur’ân’da işaret edilmektedir. Hz. Lût, kavmini işledikleri hayâsızlık sebebiyle uyardığı vakit,³¹⁴ kavminin tepkisi “وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ” *“Çıkarın onları memleketinizden! Çünkü onlar fazla temizlik taslayan insanlardır.*”³¹⁵ âyetinde ifade edildiği gibi onu memleketinden çıkarmakla tehdit etmek olmuştur.

Hız. Şuayb de kavmini tevhid inancına ve adalete çağırırken aynı şeylerle tehdit edilmiştir. Bu durum “قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُولُنَّ فِي مَلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ” *“Şu’ayb’ın kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler dediler ki: “Ey Şu’ayb! Andolsun, ya kesinlikle bizim dinimize dönersiniz ya da mutlaka seni ve seninle birlikte inananları memleketimizden çıkarırız.” Şu’ayb, “İstemesek de mi?” dedi.*”³¹⁶ âyeti ile bildirilmiştir.

Firavun, Hz. Mûsâ tarafından tek ilaha kulluk etmeye davet edilince saltanatını³¹⁷ siyasi ve yasal otoritesini kaybetmek korkusuyla³¹⁸ “قَالَ لَئِنْ اتَّخَذْتُ إِلَٰهًا غَيْرِي” *“Eğer benden başka bir tanrı benimseyecek olursan, yemin ederim*

³¹² et-Tevbe 9/65.

³¹³ el-Bakara 2/14-15.

³¹⁴ el-A’râf 7/80-81.

³¹⁵ el-A’râf 7/82; Ayrıca bkz. en-Neml 56; eş-Şuarâ 26/167.

³¹⁶ el-A’râf 7/88.

³¹⁷ Yûnus 10/78.

³¹⁸ Bkz. Mevdûdî, **Tefhîmu’l-Kur’ân**, c.2, s. 355.

seni zindana atarım”³¹⁹ şeklinde onu tehdit etmiştir. Yine Firavun Hz. Mûsâ ile karşı karşıya getirdiği³²⁰ sihirbazların, sihrin mucize karşısındaki acziyetini kabul ederek secdeye kapanması üzerine,³²¹ “Ben size izin vermeden ona inandınız demek?... O halde başınıza ne geleceğini yakında bilirsiniz”,³²² “...Doğrusu Mûsâ, size sihri öğreten büyüğünüzdür. And olsun ki, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sizi hurma kütüklerine asacağım...”³²³ şeklinde sihirbazları tehdit etmiştir. Bunlar dışında Firavun Mûsâ’ya tabi olanları, erkeklerini öldürüp kadınlarını sağ bırakmakla,³²⁴ Hz. Mûsâ’yı taşlamakla³²⁵ ve öldürmekle³²⁶ tehdit etmiştir.

Tarih boyunca tevhid mesajını inkâr edenlerin, peygamberleri engellemek için kullanmış oldukları sözlü yöntemler peygamberlere yönelik bilinçli bir algı yönetiminden başka bir şey değildir. İnkârcıların her dönemde kullandığı bu mekanizma toplumu yanlış yönlendirmek, bilgi kirliliği oluşturmak gibi amaçlara matuftur. Hakikati söyleyen bir peygamber ortaya çıktığında, onlar da meydanlara çıkıp, iman edilmesini engellemek için türlü söylemler geliştirirler. İnkâr edenlerin ileri sürdükleri söylemler her dönemde aynıyet arz etmiştir. Nitekim bu durum Kur’ân’da “أَتَوَاصُوا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ” “Birbirlerine tavsiye mi ettiler, aralarında anlaştılar mı ki hep aynı şeyi söylediler? Hayır böyle bir tavsiye yok ama, onlar azgınlıkta müşterektirler. İşte ondan böyle söylerler”³²⁷ âyeti ile ifade edilmiştir. Bu âyet inkârcıların ve inkârın mantığının zaman ve mekanla sınırlı olmadığını işaretidir. Zaman ve mekân değişmiş ama inkârcıların peygamberlere ve mesajlarına yönelik tepkileri ve mantıkları hep aynı olmuştur.

b.4. Tuzak Kurmak ve İşkence Yapmak

Tevhidi inkâr edenler, peygamberlere ve beraberindekilere karşı sözle mücadelede aciz kaldıkları zaman fiili saldırıyı, cana ve mala kastetmeyi ifade eden

³¹⁹ eş-Şuarâ 26/29.

³²⁰ Tâhâ 20/66-69.

³²¹ Bkz. eş-Şuarâ 26/47-48; el-A’râf 7/121-122; Tâhâ 20/70.

³²² el-A’râf 7/123.

³²³ Tâhâ 20/71; Ayrıca bkz. el-A’râf 7/124; eş-Şuarâ 26/49.

³²⁴ el-A’râf 7/127; el-Mü’min 40/25.

³²⁵ ed-Duhân 44/20.

³²⁶ el-Mü’min 40/26.

³²⁷ ez-Zâriyât 51/53.

şiddete meyletmişlerdir. Onların tevhid mücadelesinde sergiledikleri azgın tavırlar ve taşkınlıklar, isyanın ve tuğyanın harekete, davranış ve tavırlara yansımaları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Şiddet inkâr edenler ile iman edenler arasındaki mücadelenin son safhasını oluşturmaktadır.³²⁸

Tevhid mücadelesinde fiilî saldırının devreye girmesi genellikle inananların kitleleşmeye başladıkları dönemlerde görülmektedir. Çünkü peygamberlerin mesajları insanların vicdanlarında, birkaç evde kapalı kaldığı sürece tehlike arz etmez. Ne zaman ki tevhid mesajı, insandan topluma, kapalı alanlardan kitlelere uzanmış, kamuoyunu etkileyecek güce ulaşmıştır, o zaman müstekbir, mütref ve mele olarak tarif edilen toplumun ileri gelenlerini karşısında bulmuştur.³²⁹

Tevhid mücadelesine karşı verilen şiddet içerikli tepkiler, inkâr edenlerin inananlara tuzak kurmaları, zulüm ve işkence yapmaları ve memleketlerini terk etmek zorunda bırakmaları şeklinde gerçekleşmiştir.

İnkâr edenlerin daveti engellemek için peygamberlere tuzak kurmaları Kur’ân’da, birisini amaçladığı bir şeyden hile ile uzaklaştırmak³³⁰ manasında ‘مكر’ kökünden türeyen kelimeler ile kandırmak, tuzak kurmak manasında³³¹ ‘كيد’ kelimesi ve türevleri ile ifade edilmiştir. Bu kelimeler Allah’a izafe edildiğinde kullanım mecâzî olup, O’nun insanların işlemiş oldukları suçun cezasını vermesine yöneliktir.³³²

Kur’ân’da daveti kabul etmeyenlerin Resûlullah’a hazırlamış oldukları tuzak şu âyetle bildirilmektedir:

“وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ”

*“Hani o kâfirler seni hapsedmek veya öldürmek, ya da (yurdundan) çıkarmak amacıyla, sana karşı tuzaklar kuruyorlardı. Fakat onlar bu tuzaklarla uğraşırken Allah da bir plan kuruyordu. Ve Allah plan Kur’ânların en hayırlısıdır.”*³³³

Mekkeli müşrikler peygamberimizin tevhid davetinin engellenemez bir boyuta

³²⁸ Ahmet Önkal, **Rasulullah’ın İslam’a Davet Metodu**, Konya: Hayra Hizmet Vakfı Yay., 1981, s.85.

³²⁹ Mehmet Yolcu, **Kur’ânda İnkâr Psikolojisi**, İstanbul: Çıra Yayınları, 2003, s. 223-229.

³³⁰ İsfahânî, **Müfredât**, c. 2, s. 609.

³³¹ İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, c. 3, s. 384.

³³² Bkz. İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab** c.5, s.183.

³³³ el-Enfâl 8/30.

edilişi sırasında orada değildik, inanin ki doğru söylüyoruz- diyelim', onlar böyle bir tuzak kurdular, biz de kendileri farkında olmadan onların planlarını altüst ettik"³³⁷ âyeti ile bildirilmiştir. Hz. Sâlih'i öldürmeyi planlayan bu grup amacına ulaşamamış, Allah Teâla peygamberimize olduğu gibi Hz. Sâlih'e de inkârcıların yaptıklarını haber vermiş ve onu korumuştur.

Kur'ân'da Hz. Mûsâ'ya kurulan tuzağın ona haber verildiği de “وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَىٰ “*Şehrin öbür ucundan bir adam geldi ve dedi ki ‘Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında müzakere ediyorlar. Derhal (buradan) çık! İnan ki ben senin iyiliğini isteyenlerdenim’*”³³⁸ âyeti bildirilmektedir.

Hız. İsa da inkârcıların tuzaklarından payını alan peygamberlerdendir. Yahudiler içinde onun peygamber olmasını kabul edemeyenlerin yaptıkları “وَمَكْرُواْ وَكَرَّ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرٌ “*Onlar hileye başvurdular, Allah da tuzak kurdu. Allah tuzak Kur'ânların en hayırlısıdır*”³³⁹ âyetiyle zikredilmiştir. Tevhid inancını tebliğe devam eden Hz. İsa ve havarilerini engellemek isteyen İsrâiloğulları'nın, onu öldürmek için hazırladıkları planları Allah boşâ çıkarmıştır.³⁴⁰ İsa diye ona benzeyen bir başkasını yakalayıp asmışlar, daha sonra da “*Meryemoğlu İsa Mesih'i öldürdük*”³⁴¹ demişlerdir.³⁴²

Hız. İbrahim'in Nemrutla, babasıyla ve halkı ile yaptığı tartışmalar ve putları kırması³⁴³ sebebiyle kavmi ondan kurtulmak istemiştir. Onların “*Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da, tanrılarınıza yardım edin*” sözleri, kendilerine fayda ve zararı dokunmadığı gibi kullarının yardımına muhtaç tanrı profili çizmektedir. Hız. İbrahim'i koydukları ateş Allah'ın buyruğu ile serin selîm olmuştur.³⁴⁴

Kur'ân'da bilhassa Yahudilerin kendilerine gönderilmiş olan peygamberleri şehit

³³⁷ en-Neml 27/48-50.

³³⁸ el-Kasas 28/20; Bu ayette lafız olarak tuzağa delalet yoktur ancak konu itibariye Hz. Musa'yı öldürmek için plan kurulması tuzağa işaret etmektedir.

³³⁹ Âl-i İmrân 3/54.

³⁴⁰ Âl-i İmrân 3/54-55.

³⁴¹ en-Nisâ 4/157.

³⁴² Çakan, **Peygamberler ve Tevhid Mücadeleleri**, s. 247.

³⁴³ el-Enbiyâ 21/51-72; el-En'âm 6/75-83.

³⁴⁴ el-Enbiyâ 21/69.

ettiklerine işaret edilmiş ancak bir isim zikredilmemiştir.³⁴⁵ Buna karşılık tarih kitaplarında³⁴⁶ ve tefsirlerde³⁴⁷ Hz. Zekeriya ve oğlu Yahyâ'nın inkârcılar tarafından şehid edildiğine dair rivâyetler kaydedilmektedir.

Tevhid mücadelesinde peygamberlerin yanı sıra onlara iman edenler de zulüm ve işkencelerden paylarını almıştır. Nitekim Yâsin Sûresi'nde zikredilen, peygamberleri uğursuzlukla itham eden, onları yalanlayıp, alay eden halka “وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ اتَّبِعُوا مَنِ لَأَسْأَلَكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ *'Ey Kavmim! Gelin bu peygamberlere uyun! Sizden herhangi bir karşılık beklemeyen ve dosdoğru yolu izleyen bu insanlara uyun'*”³⁴⁸ ikazında bulunan, tefsir kaynaklarında³⁴⁹ Habibu'n-Neccar olarak zikredilen zatın bu sözleri kavmini huzursuzluğa sevketmiş ve onlar tarafından şehit edilmiştir.³⁵⁰

Kur'ân'da Burûc Suresi'nde 'Ashâbü'l-Uhdûd' adıyla anılan kimselerin müminlere yapmış oldukları işkencelerden de söz edilmektedir. Bahsi geçen bu müminlerin kim oldukları, ne zaman ve nerede yaşadıklarına dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Ancak ittifak edilen husus 'Ashâbü'l-Uhdûd' ismiyle zikredilen bu kavmin inkâr edenlerinin, kendi arzularının dışına çıkan, tek Allah'a iman edip Allah'ın hükümlerinden yüz çevirmeyen müminleri kazmış oldukları alev alev yanan hendeklere atmalarıdır.³⁵¹

Mekke döneminde ekonomik, siyasi ve sosyal olarak zayıf olan Müslümanların sadece putlara kulluğu reddettikleri için maruz kaldıkları işkenceler, inkârcıların bu tavırlarının bir tesadüf olmaktan öte, tarihi bir yasa gibi işlediği ve toplumdan topluma değişmediğini göstermektedir.³⁵² Farklı zamanlarda ve mekânlarda yaşamış olan bu insanların sorgulandıkları, yargılandıkları ve hüküm giydikleri husus, Müslüman

³⁴⁵ el-Mü'min 40/5,26.

³⁴⁶ Taberî, **Târihu'l-Umem ve'l-Mulûk**. Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1987, c. 2, s. 16; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târih**, Beyrut, 1979, c. 1, s. 303-304; Sâbûnî, **Kur'ân Işığında Peygamberlik ve Peygamberler**, İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, s. 396; Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 574; Ömer Öngüt, **Kısas-ı Enbiyâ**, İstanbul: Hakikat Yayınevi, 1995, s. 578; Süleyman Ateş, **Kur'ân'da Peygamberler Tarihi**, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 2004.s. 269.

³⁴⁷ Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, c. 2, s. 359; Mevdûdî, **Tefhîmu'l-Kur'ân**, c. 3, s. 213.

³⁴⁸ Yâsin 36/20-21.

³⁴⁹ Zemahşerî, **Keşşâf**, 5:171; Taberî, **Câmiu'l-Beyân**, c. 19, s. 419; Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, c. 26, s. 55.

³⁵⁰ Zemahşerî, **Keşşâf**, c. 5, s. 171.

³⁵¹ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, c. 31, s. 117; İbn Kesîr, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, c. 8, s. 364.

³⁵² Yolcu, **Kur'ânda İnkâr Psikolojisi** s. 223-229.

olmaktan, tevhid inancı ve esaslarına tabi olmaktan başka bir şey değildir. Tevhid hakikatini inkâr ederek, küfür ve şirke dayalı bir yaşam biçimini benimseyenlerin, tevhid gerçeği ile karşılaştıklarında sergiledikleri endişe hali ise, toplum içinde gücü ile birlikte varlığını koruyabilmek hususunda ortaya çıkan -modern tabirle- ontolojik güven bunalımıdır. Onlar hakikati kabul etmek erdemini göstermektense sözlü –sözün etkisiz kaldığı noktada- fiili olarak şiddete başvurmuşlardır.³⁵³

b.5. Tehcir Etmek

Beden, dil ve kalp olarak ayrılmayı ifade eden ‘hecr’ kökünden gelen³⁵⁴ “tehcir”, göç etmek, hicrete mahkûm veya mecbur etmek anlamlarını taşır.³⁵⁵ Hicret veya muhâceret kişinin kendi iradesi ile göç etmesi³⁵⁶ anlamına geldiği gibi, zor kullanarak vatanından çıkarılan, malları ellerinden alınarak kovulan³⁵⁷ kimseleri de tanımlamaktadır.³⁵⁸ ‘hcr’ fiilinin türevleri olan kelimeler, Kur’ân terminolojisinde çoğunlukla Hz. Peygamber döneminde, iman etmeleri sebebiyle kendi düzenlerini, mallarını ve ailelerini bırakarak Mekke’den hicret etmek zorunda kalan kimseler için kullanılmıştır.³⁵⁹ Ancak Kur’ân’da, peygamberlerin kavimlerinin olumsuz tavır ve davranışları, işkence ve zulümleri, tevhid davetine uygun alanın olmaması gibi sebeplerle kendi iradeleriyle veya zorla vatanlarından ayrıldıklarını görmek de mümkündür. Nitekim inkâr edenlerin peygamberlere yönelik tehditlerinin başında onları yurtlarından çıkarmak gelmektedir. Bu durum “ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِّنْ أَرْضِنَا أَوْ ” *“İnkâr edenler peygamberlerine, ‘Andolsun ki ya sizi yurduunuzdan çıkarırız ya da mutlaka dininize dönersiniz.”*³⁶⁰ âyetinde ifade edilmiştir.

Hiz. İbrahim ve Hiz. Lût’un vatanlarından göç etmesi, hicretin sadece peygamberimizle sınırlı olmadığının örneğidir. Tevhid davetinde kavminin iman etmeyi reddederek Hiz. İbrahim’i ölümle cezalandırmaya çalışmasının oluşturduğu tehlike³⁶¹O

³⁵³ Bkz. Abdullah Yıldız, “Hz. Peygamber’e Düşmanlığın Tarihi Temelleri”, *Siyyer-i Nebi Dergisi*, s.68.

³⁵⁴ İsfahânî, *Müfredât*, s. 698.

³⁵⁵ Yolcu, *Kur’ânda İnkâr Psikolojisi*, s. 223-229.

³⁵⁶ el-Enfâl 8/74.

³⁵⁷ el-Hasr 59/8.

³⁵⁸ İsfahânî, *Müfredât*, s. 698.

³⁵⁹ Bkz. M.F. Abdulbâkî, *Mu’cem*, s. 730-731.

³⁶⁰ İbrahim 14/13.

³⁶¹ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.25, s.56

ve Hz. Lût için hicreti gerekli kılmıştır. Allah Teâla ‘Onları âlemlere bereket veren yere ulaştırdık/kurtardık’³⁶² âyetiyle Hz. İbrahim ve Hz. Lût’u Nemrud’un tasallutundan kurtararak bereketli topraklara³⁶³ yerleştirdiğini ifade etmiştir.

Allah’ın emirlerini Mısır kralı ve beraberindekilere bildirmekle görevlendirilen³⁶⁴ Hz. Mûsâ, tevhid daveti süresince Firavun ve dostları ile karşı karşıya gelmiş, kulluk edilecek yegâne varlığın Allah olduğunu tebliğ etmiş, mucizelerle desteklenmiştir. Ancak bu uğraşlarının ve çabalarının hiçbirisi sonuç vermemiştir.³⁶⁵ Tüm gayretlerin sonuçsuz kalmasından sonra Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları için Mısır tevhid üzerine kurulu bir yaşamın idamesi ve can güvenliğinin korunması bakımından uygun bir ortam olmaktan çıkmıştır. Bu sebeple Hz. Mûsâ ve kardeşi Hz. Hârûn Allah’ın emri doğrultusunda İsrâiloğulları ile birlikte Mısır’dan hicret etmişler³⁶⁶ ve Firavun’un zulmünden kurtulmuşlardır.

Esasında göçe sebep olan faktörler genellikle ekonomik ve siyasal kaygılardır. Ancak peygamberlerin hicreti ilahi emirler doğrultusunda gerçekleşmiş olup, dini tebliğ etmek maksadına matuftur.³⁶⁷ Zira dinin öngörmüş olduğu sosyal ortamın oluşturulamaması, daha elverişli bir zeminde mesajı yaymayı gerekli kılar. Hz. İbrahim, Lût, Mûsâ ve Hârûn’un hicreti de tevhidi tebliğ edebilmek ve yaşanılabilir hale getirmek içindir.

İslâm tarihinde, Müslümanların vatanlarından ayrılarak önce Habeşistan’a, akabinde Medine’ye hicret ettiği bilinmektedir. Mekke’de İslâm tebliğinde Müslümanların kitleleşme sürecine girmesi ile birlikte inkârcıların baskı ve zulmü artmaya başlamış, özellikle toplumda desteği olmayan kimseler ve köleler, inkârcılar tarafından ciddi sıkıntılar yaşamıştır.³⁶⁸ Güçlü olan ve İslâm tebliğine öncülük

³⁶² el-Enbiyâ 21/71.

³⁶³ Tefsir kaynaklarında bereketli toprakların Şam diyarı(Kudüs ve etrafı) olduğu söylenmiştir. Bkz Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, c. 16, s. 310; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. 22, s. 86; İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, c. 17, s. 353.

³⁶⁴ Tâhâ 20/43; en-Neml 27/12.

³⁶⁵ Bkz. Tâhâ 20/49-57; eş-Şuarâ 26/18-19,27-29; el-Kasas 28/38; el-Mü’minûn 23/26.

³⁶⁶ Tâhâ 20/77-78.

³⁶⁷ Yolcu, *Kur’ânda İnkâr Psikolojisi*, s. 223 vd.

³⁶⁸ Bkz. Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzür, *Ensâbü’l-Eşrâf*, Beyrut, 2011, c. 1, s. 156, 175, 180, 184, 193, 194, 195.

edebilecek Müslümanlar ise menfi propagandalarla etkisiz bırakılmaya çalışılmıştır.³⁶⁹ İnkârcıların Müslümanlara yönelik olumsuz faaliyetleri sonucu Mekke’de oluşan ortam, İslâm davetinin icrasını zorlaştırmıştır. Neticede evvela Habeşistan’a sonra Medine’ye hicret gerçekleşmiştir. Bu konuda hicretin yalnızca baskı ve zulümden kaçmak şeklinde tarif edilmesinin doğru olmadığına dikkat çekmek gerekir. Zira bu tanım tevhid mücadelesinin prensiplerine ters düşmektedir. Hicret gerçeğinin ardında yatan sebebin salt Müslümanların yaşamış olduğu sıkıntılar olmadığını, ilk hicret edenlerin kabilelerdeki saygın kimseler olması göstermektedir. Buna karşılık zulüm ve işkenceden en çok payını alan Bilal, Ammar, Süheyb gibi sahabeler ilk hicrette yer almamışlardır. Bu durum, hicretin, tevhid davetine uygun zemin arayışı olduğunu gözler önüne sermektedir.³⁷⁰

Kur’ân’da insanlığa aktarılmış olan bu tarihi hadiseler, tevhid mücadelesinin dayanak noktasının şahsi çıkar ve menfaatlerin üstünde Allah’a itaati esas aldığını göstermektedir. Tevhid inancı, kurmayı hedeflediği hayat nizamı ile Kur’ân’ın müstekbir,³⁷¹ mütref,³⁷² tağut³⁷³ gibi kavramlarla nitelendirdiği menfaat gruplarının otoritesine zarar vermektedir. Bu sebeple inkârcıların peygamberlere ve iman edenlere karşı sergilemiş oldukları sözlü ve fiili müdahalelerin ve bu hareket tarzının temelinde varlıklarını ve otoritelerini korumaya yönelik bir çıkar çatışması vardır. Buna karşılık Kur’ân’da zikredilen bu olaylarda Müslümanların sadece Allah’a kulluk yapmak üzerine kurulu hayat tarzına yapılan bu müdahaleler, karşılık beklemeksizin ve çıkar gözetmeksizin Allah’ı, hükümlerini anlatıcı, insanı ve toplumu ıslah edici ve gerektiğinde nefsini müdafaa eden bir eylemle karşılık bulmakta ve tevhidin mücadele alanını oluşturmaktadır.

B. Sonuçları

Tevhid inancının hedefi insanları tek ilaha kulluk etmek temelinde ferdi ve sosyal hayatta nizamı sağlamak ve insanı hidâyete, sırat-ı müstakime ulaştırmaktır. İnsanlık tarihi boyunca Allah’ın tarihe ve insana müdahalesi vahiy yoluyla gerçekleşmiş

³⁶⁹ Belâzürî, c. 1, s. 127, 129, 131, 133, 139, 145, 148, 150.

³⁷⁰ Mevlâna Şibli Numânî, **Asr-ı Saadet**, (çev. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul: Eser Neşriyat, c. 1, s. 174.

³⁷¹ Lokmân 31/7.

³⁷² ez-Zuhruf 47/23.

³⁷³ en-Nahl 16/36.

ve her millete peygamber gönderildiği Kur'ân'da beyan edilmiştir.³⁷⁴ Gönderilmiş olan Resûllerin ve ilahi kitapların ilkesi, toplumlar içinde yozlaşmış olan ilah algısını düzeltmek ve hakikatte ilahın kim ve hangi vasıflara sahip olduğunu göstermek olmuştur. Bu bağlam da putperest bir ilah anlayışına sahip olan Arap toplumunda inen Kur'ân'ın sunduğu mesajın temeli de Allah'tan başka ilah olmadığı,³⁷⁵ O'nun yegâne yaratıcı,³⁷⁶ her şeyin Rabbi,³⁷⁷ dirilten ve öldüren³⁷⁸ olduğudur.

Tevhid akidesinin bir gereği olan âhiret inancı, insanın dünya hayatını ve onu algılama biçimini ıslaha yöneliktir.³⁷⁹ Zira âhiret hayatına iman etmemek, hayatı yalnızca dünyadan ibaret görmek ve hesapsız bir hayat yaşamak anlamına gelir. Oysa dünya hayatı ebedi olarak kalınacak bir yer değildir. Muhakkak doğan her canlı ölecektir.³⁸⁰ Âhiret hayatı ise dünya hayatının sona ermesi ile başlar. Mahşerde Allah'ın huzurunda toplanacak olan insanlar, dünya hayatının hesabını vereceklerdir. Bu hesap insanların tevhid mücadelesinde hangi safta yer aldıklarına göre değişiklik arz etmektedir. Bu sebeple çalışmanın bu kısmında Allah'ın kâinattaki değişmez yasaları anlamında sünnetullahtan olan tevhid mücadelesinin neticeleri, Kur'ân'da anlatıldığı şekliyle dünya ve âhiret hayatı çerçevesinde, tevhid davetini kabul edenler ve etmeyenler açısından ele alınacaktır.

Tevhidi ve peygamberlerin getirdiği mesajı inkâr edenler, dünyada muhtelif bela ve musibetlerle karşılaşabilecekleri gibi, âhirette de cehennem azabıyla cezalandırılacaklardır. Alay etme, küçümseme, yalanlama, çeşitli ithamlarda bulunma, baskı, zulüm, işkence, tehcir ve tehditlerle, vahye karşı inkârlarını eylem boyutuna taşıyanlar, gerek kendi iradelerini inkârdan yana kullanmaları, gerekse iman edenlere karşı sergilemiş oldukları yıpratıcı tavır sebebiyle birey ve toplum bazında ifsat edici bir konumdadırlar. Allah hakkı, insan hakkı, toplum hakkından hepsini ihlal eden bu grup,

³⁷⁴ Fâtır 35/24; en-Nahl 16/63; Yûnus 10/47.

³⁷⁵ el-Bakara 2/255,163; Âl-i İmrân 3/2,6,18; en-Nisâ 4/87; el-Mâide 5/73; el-En'âm 6/102,106; el-A'râf/65,73,85,158; et-Tevbe 9/31,129; Yûnus 10/90; Hûd 11/14; er-Ra'd 13/30; en-Nahl 16/2; Tâhâ 20/8,14,98; el-Enbiyâ 21/25,87; en-Neml27/26.

³⁷⁶ el-En'âm 6/102; er-Ra'd 13/16; el-Hicr 15/28; el-Mü'minûn 23/14; Fâtır 35/3; ez-Zümer 39/62; el-Mü'min 40/62; el-Vakâ 56/59; el-Haşr 59/24.

³⁷⁷ el-En'âm 6/3,164; el-Fatiha 1/2; el-Mâide 5/17,40,120; er-Ra'd 13/16; el-İsrâ 17/102; el-Kehf 18/14; el-Meryem 19/65; el-Enbiyâ 21/56; el-Mü'minûn 23/86; eş-Şuarâ 26/24; ed-Duhân 44/7.

³⁷⁸ el-Bakara 2/28,73,258; Âl-i İmrân3/156; A'râf 7/158; Tevbe 9/116; Mü'minûn 23/80; Mü'min 40/68; ed-Duhân 44/8; el-Hadîd 57/2.

³⁷⁹ Abay, *Nüzul Sürecinde Kuran'a Karşı Algı Yönetimi*, s. 244.

³⁸⁰ el-Enbiyâ 21/35; Bkz. el-Cuma 62/8.

işlemiş oldukları suç sebebiyle başlarına bir şey gelmeyeceği fikrine sahip olmuşlar, yapılan ikazlarla alay etmişlerdir. Esasında inkârcıların peygamberlere karşı mücadele ettikleri şey, herhangi bir dayanağı olmayan, yalnızca atalarının uydurdukları birtakım inançlardan ibarettir.³⁸¹ Onların bu tutumları karşısında peygamberlerin sorumlulukları ise tevhide tebliğ etmekten başka bir şey değildir. Sonuç olarak Allah’a ortaklar koşmaları ve peygamberlere sapkınlık ve yalancılık nev’inden şeylerle itham etmeleri sebebiyle, inkârcılar için ilahi azaptan kurtuluş yoktur. Bunun dünyadaki karşılığı helak, âhiretteki karşılığı ise elem dolu³⁸² bir azaptır.

Bireyi helake sürükleyen temel sebep, kin, nefret, düşmanlık ve nefsin istekleri ile Allah’a, resûllerine, onların mesajına, tayin ettikleri sınırlara karşı beslenen mücadele arzusudur. Bu hal kişinin kendi çerçevesinden çıkıp toplumun genel yapısını bozacak duruma geldiğinde hem hukukun hem de Allah’ın müdahalesi ile karşılaşabileceği gibi Allah’ın mühlet vermesi ile cezası âhirete de ertelenebilir. Ancak insanoğlunun eylemlerinde hâkim olan anlayışın Allah’la restleşme şeklinde olması, sonuçları itibarıyla bireysel sınırları içinde kalsa bile, eylemin sahibi için dünyevi bir helak söz konusu olabilir.³⁸³ Zira Allah koymuş olduğu nizamı ifsat etme hakkını hiçbir topluma vermediği gibi bu yöndeki teşebbüslere peygamberler göndererek müdahalelerde bulunmuştur. Peygamberlerin tebliği ve kavimlerin verdiği tepkiler sıraya konulduğunda kavimleri helake götüren süreç kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Peygamberlerin tebliğ ve daveti ile başlayan süreç, kavimlerin önde gelenlerinin ve onlara tabi olan halkın itirazları, peygamberlere yönelik ithamları, tehdit ve eziyetleri ile devam etmiştir. Ancak inkârcıların bu tutumu peygamberler için caydırıcılığı olmayan fakat sabrı gerektiren eylemler silsilesinden başka bir şey değildir. İlahi vahyin tebliğ edilmesini engelleyemeyen inkârcılar için sonraki aşama “ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنْ الصَّادِقِينَ ” “Şâyet doğru söyleyenlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin (o acıklı azabı) bize getir”³⁸⁴ benzeri sözler ile azap talebi ve cahilane bir meydan okuma olmuştur. Nûh ve Ad kavminin peygamberlerine karşı sarf etmiş oldukları bu sözler Hz. Sâlih’in

³⁸¹ el-A’râf 7/70-71.

³⁸² Âl-i İmrân 3/21-22.

³⁸³ Bkz. Abdullaş Emin Çimen, “Kur’ân-ı Kerim’de Helâk Kavramı”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora tezi), İst. 2001, s.428.

³⁸⁴ el-A’râf 7/70; Hûd 11/32; el-Ahkâf 46/22.

kavminin “يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ” “Eğer peygamberlerden biriysen bizi korkutup durduğun şu azabı haydi getir”³⁸⁵ sözleriyle benzerlik arz etmektedir. Bunlar gibi Medyen ve Eyke³⁸⁶ halkı, Lût kavmi³⁸⁷ de peygamberlerinden azap talebinde bulunmuşlardır. Helak ile cezalandırılan kavimlerin istihza ile söyledikleri ortak kelam “وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ” “Ey Rabbimiz, hesap gününden evvel bize (azaptan) payımızı çabucak ver”³⁸⁸ olmuştur. Buna karşılık peygamberler yalnızca Allah’a sığınmış ve O’ndan yardım dilemişlerdir.³⁸⁹ Süreçteki son nokta ise daveti inkâr edenler için verilen hükmün gerçekleştirilmesi şeklindedir.

Kur’ân’da inkârları sebebiyle dünyada cezayı ve helakı hak etmiş olan kavim ve isimler Nûh Kavmi, Âd Kavmi, Semûd Kavmi, İbrahim ve Ress Kavimleri, Lût Kavmi, Medyen Ashâbı, Eyke Halkı, Firavun, Hâman,³⁹⁰ Kârun,³⁹¹ Sebt Ashâbı,³⁹² Tübbâ Halkı, Karye Ashâbı,³⁹³ Uhdud Ashâbı,³⁹⁴ Fîl Ashâbı,³⁹⁵ Sebe Halkı³⁹⁶ ve Ebu Leheb şeklindedir. Ancak zikredilen isimlerin bazısının helakı detaylı olarak anlatılırken, bazısının âyetlerde sadece ismi geçmektedir.³⁹⁷

Nûh kavminin inkârı sebebiyle tufanla boğulduğu,³⁹⁸ Âd kavminin bir kasırğa³⁹⁹ yıldırım⁴⁰⁰ ve sayha ile⁴⁰¹ helak olduğu ve içi boş hurma kütükleri gibi ölüp gittikleri⁴⁰² ve onlardan geriye kimsenin kalmadığı⁴⁰³ Kur’ân’da zikredilmiştir. Helak edilen kavimlerden birisi de inananlara karşı “Sizin inandığınızı biz inkâr ediyoruz”⁴⁰⁴ diyen ve

³⁸⁵ el-A’râf 7/77; Ayrıca bkz. es-Sâd 38/16; el-Ankebût 29/29.

³⁸⁶ eş-Şuarâ 26/187.

³⁸⁷ el-Ankebût 29/29; es-Sâd 38/16.

³⁸⁸ es-Sâd 38/16.

³⁸⁹ İbrahim 14/15; el-Mü’minûn 23/26,39; eş-Şuarâ 26/117; el-A’râf 7/89; Yûnus 10/88.

³⁹⁰ el-Kasas 28/6,8,38; el-Ankebût 29/39; el-Mü’min 40/24,36.

³⁹¹ el-Kasas 28/76-79; el-Ankebût 29/39; el-Mü’min 40/24.

³⁹² el-Bakara 2/65; en-Nisâ 4/47-154; el-A’râf 7/163-166; en-Nahl 16/124.

³⁹³ Yâsin 36/13-31.

³⁹⁴ el-Buruc 85/4-10.

³⁹⁵ el-Fîl 105/1-5.

³⁹⁶ es-Sebe’ 34/15.

³⁹⁷ Şükrü Ulutaş, “Kur’an-ı Kerim’de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri” (Y. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006) s.34.

³⁹⁸ el-Ankebût 29/14; el-Kamer 54/11-12; el-A’râf 7/64; Yûnus 10/73; Hûd 11/43; eş-Şuarâ 26/120; es-Sâffât 37/82; Nûh 71/25.

³⁹⁹ el-Ahkâf 46/24; Fussilet 41/16; ez-Zâriyât 51/41; el-Kamer 54/19; el-Hâkka 69/6.

⁴⁰⁰ Fussilet 41/14,17.

⁴⁰¹ el-Mü’minûn 23/41.

⁴⁰² el-Hâkka 69/7.

⁴⁰³ el-Hâkka 69/8.

⁴⁰⁴ el-A’râf 7/76.

onlardan geriye “çökmüş evler”⁴⁰⁵ dışında bir şey kalmayan Semûd kavmidir. Tevhidi ve peygamberleri inkâr etmeleri sebebiyle Allah Lût kavmini alt üst etmiş,⁴⁰⁶ Medyen ve Eyke Halkını da bir sayha⁴⁰⁷ ve deprem⁴⁰⁸ yakalamıştır.

Hız. Mûsâ’ya iman etmeyenler için bir uyarı, âyet olarak Allah Teâla onların üzerine tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve (sularına) kan göndermiş,⁴⁰⁹ ancak onlar yine inkârlarında ısrarcı olmuşlardır. Nihai olarak Firavun ve kavmi boğularak helak olmuştur.⁴¹⁰ İnkâr edenlerden Kârun yerle bir edilmiş,⁴¹¹ Ashâb-ı Karye bir çılgılla⁴¹² ve fil ordusu ebaillerle⁴¹³ helak edilmiştir. Sebe halkı ise nankörlükleri sebebiyle başlarına gelen sel felaketi ile yok olmuştur.

Kendilerine gönderilen peygamberleri inkâr etmeleri ve bu halde devamlılık göstermeleri sebebiyle bahsi geçen kavimlerden kimisi taş yağmuruna tutularak, kimisi suda boğularak, kimisi dehşetli zelzelelerle yerle bir edilerek, kimisi de kasırgalarla helak edilmiştir. Allah’ı ve peygamberini inkâr eden kimi topluluklar için de içlerinde muhalif gruplar oluşturularak bu grupların birbirlerine karşı bela sebebi kılınmasıyla helak gerçekleşmiştir.⁴¹⁴

İnkâr edenlerin akıbetine dünyada şahit olunabileceği gibi bazen Allah onlara mühlet tanır. Allah’ın mühlet tanınması ahiretteki azaplarını daha çok artıracaktır. Nitekim bu durum Kur’ân’da “وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّنا نُمْلي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا نُمْلي لَهُمْ لِيَزِيدُوا” “*Küfre sapanlar, onlara mühlet vermemizin, kendileri hakkında hayırlı olduğunu asla sanmasınlar. Onlara ancak günahlarını artırmaları için mühlet veriyoruz. Onlar için zelil ve perişan eden bir azap vardır*”⁴¹⁵ ifadeleriyle zikredilmiştir.

Mühlet verilmiş olanların sonu Kur’ân’da cehennemde ebedi azap görmek olarak zikredilir. Bir son olan cehennem ve cehennem azabıyla ilgili birçok âyet vardır.

⁴⁰⁵ en-Neml 27/52.

⁴⁰⁶ Hûd 11/82; el-Hicr 15/74.

⁴⁰⁷ Hûd 11/94.

⁴⁰⁸ el-A’râf 7/91; el-Ankebût 29/37.

⁴⁰⁹ el-A’râf 7/133

⁴¹⁰ el-Bakara 2/50; el-A’râf 7/136; el-Enfâl 8/54; Tâhâ 20/78; ed-Duhân 44/24; ez-Zâriyât 51/40; ez-Zuhruf 43/55; el-Kasas 28/40.

⁴¹¹ el-Kasas 28/81.

⁴¹² Yâsîn 36/29.

⁴¹³ el-Fil 105/1-5.

⁴¹⁴ el-En’âm 6/65; İbn Kesîr, **Tefsîru’l Kur’âni’l-Azîm**, c. 6, s. 2674, 2681.

⁴¹⁵ Âl-i İmrân 3/178.

Bazıları şu şekildedir:

“وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ” *“Kim âyetlerimizi yalanlar ve onlara karşı büyüklük taslarsa, işte onlar cehennemlikler ve orada ebedi kalacaklardır.”*⁴¹⁶

“وَيْلٌ لِّكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنْثَىٰ عَلَيْهِ ثُمَّ يَصِرُ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ” *“Vay yalana, günaha dadananların haline! (Bu kimseler) Allah’ın âyetlerini kendilerine okunurken işitirler de, sonra büyüklük taslayarak, sanki onları hiç işitmemiş gibi (inkârlarında) ısrar ederler. Onlara acıklı bir azabı haber ver.”*⁴¹⁷

“وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُؤْا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ” *“Allah’a karşı yalan uyduranları kıyamet gününde, yüzleri kapkara bir halde görürsün. (Allah’a karşı) kibirlenenler için cehennem de yer mi yok?”*⁴¹⁸

“مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ” *“Ardından da cehennem vardır. Orada kendisine irinli su içirilecektir. Onu yutmaya çalışacak fakat boğazından geçiremeyecek ve her yandan ona ölüm gelecek, fakat o ölemez. Arkasından da çetin bir azap gelecektir.”*⁴¹⁹

Tevhid inancının hakim olması için çaba sarfedenlerin akıbeti, dünyevi açıdan helakten kurtulmak ve yeryüzünü tekrar imar etme sorumluluğunu almak olmuştur.⁴²⁰ Kur’ân’da peygamberlerin tevhid mücadelelerinden bahseden kıssaların sonucunda iman edenlerin durumunu bildiren âyetlerden bazıları şöyledir:

“فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ” *“Onu (Hz. Hûd) ve onunla beraber olanları (katımızdan) bir rahmetle kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanların ve iman etmeyenlerin de kökünü kestik.”*⁴²¹

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِنِذِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

⁴¹⁶ el-A’râf 7/36.

⁴¹⁷ el-Casiye 45/7-8.

⁴¹⁸ ez-Zümer 39/60.

⁴¹⁹ İbrahim 14/16-17; Ayrıca bkz. Hûd 11/60,98,99; el-Furkân 25/37; el-Kasas 28/42; el-Mü’min 40/6; Fussilet 41/16-24.

⁴²⁰ Kutub, **Fî Zilâl**, c. 5, s. 552.

⁴²¹ el-A’râf 7/72.

”وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ تَمُودَ كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِّتَمُودَ
“Nihâyet (azap) emrimiz gelince, Sâlih’i ve beraberindeki iman edenleri tarafımızdan bir merhametle o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin güçlüdür, mutlak üstündür. O zalimleri korkunç bir gürültü yakalayiverdi de oldukları yere çökülüp kaldılar. Sanki orada güzel güzel yaşayıp durmamışlardı.”⁴²²

”فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ
“Biz de, onu (Hz. Lût) ve ehlini, karısı hariç kurtardık. Çünkü o, geride kalanlardan oldu. Ve üzerlerine bir (azap) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkarların sonu nasıl oldu!”⁴²³

”وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي
“Ne zaman ki emrimiz geldi, Şuayb ve beraberindeki müminler, tarafımızdan bir rahmet sayesinde kurtuldular. Ve o zalimleri korkunç bir gürültü yakaladı da oldukları yere çöküp kaldılar. Sanki orada hiç güzel gün görmemişlerdi.”⁴²⁴

”وَأَنجَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَّعَهُ أَجْمَعِينَ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ
“Mûsâ ve beraberindekilerin hepsini kurtardık. Sonra da ötekileri suda boğduk.”⁴²⁵

Zikredilen âyetler iman edenlerin akıbetinin, inkâr edenlerin dünyada maruz kaldığı helakten Allah’ın rahmeti ile kurtulmak olduğunu göstermektedir. Nitekim Allah bunun iman edenler için değişmez olduğunu “...(Güzel) akıbet Allah’a karşı gelmekten sakınanlar (muttakiler) içindir”⁴²⁶ âyeti ile bildirmektedir. İman edenlere ahirette verilecek mükafatın cennet olduğu bildirilmiştir. Kur’ân cennetin yalnızca müminler için⁴²⁷ olduğunu zikrederken, cennetteki sonsuz yaşam hakkında bilgilerin verildiği birçok âyet vardır.⁴²⁸

Hiz. Adem’den Hiz. Muhammed(a.s.)’e kadar tarihin her döneminde peygamberlere karşı çıkanlar olmuştur. Onlar vahyin insanlar üzerindeki tesirini

⁴²² Hûd 11/66-68.

⁴²³ el-A’râf 7/83-84; Ayrıca bkz. en-Neml 27/57.

⁴²⁴ Hûd 11/94-95.

⁴²⁵ eş-Şuarâ 26/65-66.

⁴²⁶ el-A’râf 7/128; Ayrıca bkz. Hûd 11/49; el-Kasas 28/83.

⁴²⁷ en-Nisâ 4/13; et-Tevbe 9/72,100,111.

⁴²⁸ Bkz. el-Hadîd 57/12; eş-Şûrâ 42/22.

engellemek için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Bunların başında insanları, peygamberler ve mesajları hakkında olumsuz düşündürmeye çalışmak gelmektedir. Geçmişte yaşanmış bu durumun günümüzdeki karşılığı Kur'ân'a, hadislere ve Müslümanlara karşı oluşturulan olumsuz söylemler, hakaret ve hareketlerdir. Günümüzde Müslümanların bu tavırlarla doğru mücadele edebilmesi, vahyi ve peygamberlerin hayatını doğru okuyabilmekle ve anlamakla mümkün olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM
HZ. NÛH'UN HAYATI VE MÜCADELESİ

I. HZ. NÛH'UN HAYATI VE YETİŞTİĞİ ÇEVRE

İslâm inancına göre, “ulu'l azm”⁴²⁹ tabiri ile bilinen beş büyük peygamberden birisi olan Hz. Nûh, diğer peygamberlere nispeten Kur'ân ve hadislerde daha geniş yer almaktadır.⁴³⁰ Mursel,⁴³¹ resûl,⁴³² apaçık uyarıcı⁴³³, mübarek,⁴³⁴ muhsin,⁴³⁵ şükreden,⁴³⁶ insanlar arasından seçilip âlemlere üstün kılınmış bir kul olmak⁴³⁷ gibi özelliklerle anılan Hz. Nûh, Kur'ân'da kırk üç yerde ismen zikredilirken, yirmi sekiz surede hakkında bilgiler verilmiştir.⁴³⁸ Ayrıca yirmi sekiz âyetten müteşekkil olan ve baştan sona onun tevhid mücadelesini anlatan Kur'ân'ın yetmiş birinci suresi, onun adını taşımaktadır.

Hz. Nûh ile ilgili Kur'ân'da anlatılan hususlar, onun tevhid mücadelesinde yaşadıkları, tevhidi anlatmaya başlaması ile kavminin sergilemiş olduğu ileri derecede düşmanlık, tevhid mesajını inkâr ve almış oldukları düşmanca tavırlar sebebiyle kavmin tufan ile cezalandırılması, Hz. Nûh ve beraberindekilerin bu tufandan kurtarılmasından ibarettir. Dolayısıyla Kur'ân Hz. Nûh'un doğumu ve büyümesi hakkında bilgi vermeyip, yalnızca peygamberlikle görevlendirildikten sonraki

⁴²⁹ el-Ahzâb 33/7; el-Ahkâf 46/35; Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh Hâkîm, **Müstedrek Ale's-Sahihayn fi'l-hadis**, Beyrut, 1990, c. 2, s. 546.

⁴³⁰ Ömer Faruk Harman, “**Nûh**”, DİA, İstanbul, 2007, XXXIII, 224 vd.

⁴³¹ eş-Şuarâ 26/15.

⁴³² eş-Şuarâ 26/107.

⁴³³ ez-Zâriyât 51/50.

⁴³⁴ Hûd 11/48.

⁴³⁵ es-Sâffât 37/80.

⁴³⁶ el-İsrâ 17/3.

⁴³⁷ Âl-i İmrân 3/33.

⁴³⁸ A'l-i İmrân 3/33; en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; el-A'râf 7/59-69; et-Tevbe 9/70; Yûnus 10/71; Hûd 11/25,32,36,42,45,46,48,89; İbrâhîm 14/9; el-İsrâ 17/3-17; Meryem 19/58; el-Enbiyâ 21/76; el-Hac 22/42; el-Mü'minûn 23/23; el-Furkân 25/37; eş-Şu'arâ 26/105,106,116; el-Ankebût 29/14; el-Ahzâb 33/7; es-Sâffât 37/75-79; es-Sâd 38/12; el-Gâfir 40/5-31; eş-Şûra 42/13; el-Kâf 50/12; ez-Zâriyât 51/46; en-Necm 53/52; el-Kamer 54/9; el-Hadîd 57/26; et-Tahrîm 66/10; Nûh, 71/1-26; M.F. Abdalbaki, **Mu'cem**, s. 766.

hayatından bahsetmektedir.⁴³⁹ Bu sebeple onun hayatı ve yetiştiği toplum ile ilgili bilgilere Kitab-ı Mukaddes, İslâm Tarihi kaynakları ve sınırlı hadis rivâyetlerinden ulaşılmaktadır.

A. Hayatı

Hız. Nûh'un hayatına dair bilgi sahibi olduğumuz dönem, gerek Tefsir ve İslâm tarihi kitaplarında gerekse Yahudi ve Hristiyan kaynaklarında peygamberlik ile görevlendirilmesinden itibaren başlamasına rağmen nesebine ilişkin olarak bahsi geçen kaynaklarda birbirine yakın bilgiler bulunmaktadır. Hız. Nûh'un kişiliği konusunda ise Kur'ân'da direkt ve -kavmi ile olan münasebetlerinden yapılabilecek çıkarımların verdiği- dolaylı bilgiler yer almaktadır. Diğer taraftan Hız. Nûh'un yaşam süresi yıllardan beri uzun uzadıya tartışılan bir mevzu olmuştur. Bununla ilgili olarak Kur'ân'da verilen rakamla anlatılmak istenen net olmamakla birlikte Tefsir ve İslâm Tarihi kitaplarının yanında Tevrat ve Talmud'ta da çeşitli bilgiler yer almaktadır.

1. Nesebi ve Künyesi

İslâm tarihi kaynaklarına göre Hız. Nûh'un nesebi Nûh b. Lamek b. Metuşelah b. Uhnûh/Ahnûh (Hanok) b. Mehlâil (Mahalalel) b. Yezd (Yerd) b. Kaynan (Kaysân-Ken'an) b. Enûş b. Şis (Şit) b. Âdem şeklindedir.⁴⁴⁰ Annesi Râkîl'in veya Kabil'in kızı Kaynuş olarak bildirilmekte ve Kabil ve Şit'in onlara tabi olmuş çocuklarına peygamber olarak gönderildiği rivâyet olunmaktadır.⁴⁴¹ İbn Âşûr(ö. 1973) da babasının adının "Lâmek" annesinin adının ise "Şemhâ binti Ânûş" olduğunu bildirmiştir.⁴⁴² Künyede ismi geçen Uhnûh/Ahnûh'un İdris (a.s.) olduğu belirtilmektedir.⁴⁴³ Bu rivâyetler Hız. Nûh'un İdris (a.s.)'ten sonra yaşadığını göstermektedir. Ancak sahâbenin çoğunun Hız. Nûh'un, İdris (a.s.) den önce yaşamış olduğu görüşündedir.⁴⁴⁴ Yine merfû olarak zikredilen bir rivâyette göre Hız. Nûh kırk yaşında iken peygamber olmuş,

⁴³⁹ Ömer Faruk Harman, "Nûh", DİA, XXXIII, 226.; İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, İstanbul: Kayihan Yayınları, 2010, s. 63.

⁴⁴⁰ İbnü'l-Esir, **el-Kâmil fi't-Târih**, Beyrut, 1979, c. 1, s. 16; İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-Nihâye**, Beyrut, 1981, c.1, s. 100; Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993 s. 87; **Kitâb-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit**, Tekvin, Bab 5.

⁴⁴¹ Harman, "Nûh", DİA, XXXIII, 226.

⁴⁴² Muhammed Tâhir b. Aşûr, **Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Tunus, 1984, c. 29, s. 215.

⁴⁴³ Zemahşerî, **Keşşâf**, c. 2, s. 109; İbn Kesir, **Tefsîr**, c. 3, s. 431; Âlûsî, **Rûhu'l- Meânî**, c. 29, s. 67-68.

⁴⁴⁴ Elmalılı, **Hak Dini Kuran Dili**, c. 7, s. 5368.

kavminin arasında dokuz yüz elli sene kalmış ve onları Allah’a davet etmiştir.⁴⁴⁵

Hız. Nûh’un nesebi ile ilgili bilgiler çoğunlukla Tevrat referanslıdır. Tevrat’ta Hız. Nûh’un şeceresine dair birbirinden farklı iki silsile bulunmaktadır. Bunlardan Ruhban metninde yer alan zincirde Hız. Nûh’un soyu Âdem’in oğlu Şit kanalıyla nakledilmekte⁴⁴⁶ ve tufandan sonra üç yüz elli yıl daha yaşadığı bildirilmektedir. Diğer silsilede ise Hız. Nûh’un soyu Hız. Adem’in oğlu Kabil kanalıyla Nûh’un babası Lamek’e ulaştırılmaktadır.⁴⁴⁷

2. Kişiliği ve Nitelikleri

Kur’ân’da Hız. Nûh’un çok şükreden bir kul olduğu zikredilmiştir. Allah Teâla “ذَرِيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا” *“(Ey) Nûh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nûh çok şükreden bir kul idi.”*⁴⁴⁸ beyanı ile O’nun çok şükreden bir kul olduğunu bildirirken nesline de şükür ibadetini tavsiye etmektedir.

Hız. Nûh, tevhid mücadelesi süresince karşılaşmış olduğu her türlü sıkıntı ve belaya asırlar boyunca sabretmiş, başına gelen tüm zorluklara rağmen insanları tevhide davet etmekten geri durmamıştır. Bu yönü ile O, sabır ve tahammül konusunda sonraki peygamberler ve ümmetler için örnek olmuştur. Nitekim Allah Hûd suresinde yer alan Nûh kıssasının sonunda, “تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ” *“İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce bunları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret! Şüphe yok ki, sonunda kazanacak olanlar takva sahipleriidir.”*⁴⁴⁹ âyeti ile peygamberimize hitap etmiş, Nûh kıssasının kendisine anlatılmadan evvel hem peygamberin kendisi hem de kavmi tarafından bilinmediğini, bu kıssanın vahiy aracılığı ile bildirilmiş gayb haberlerinden olduğunu hatırlatmış ve peygambere Hız. Nûh gibi sabır göstermesini tavsiye buyurarak, zaferin takva sahiplerine ait olacağı müjdesini vermiştir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ İbn Kesîr, **Tefsîr**, c. 8, s. 231.

⁴⁴⁶ Tekvin, 5/1-32.

⁴⁴⁷ Tekvin 4/17-24.

⁴⁴⁸ el-İsrâ 17/3; es-Sâffât 37/81; et-Tahrîm 66/10

⁴⁴⁹ Hûd 11/49.

⁴⁵⁰ Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s. 63.

Hız. Nûh'un kâfirlere karşı sert olması da başka bir özelliğidir. Rivâyete göre Bedir Gazvesinden sonra esirlere ne yapılacağı konusunda müzakere edildiği esnada, Hız. Ömer'in esirlerin öldürölmesi yönündeki görüş beyanına ve Hız. Ebu Bekir'in onlara iyi davranılması gerektiği önerisine karşılık Hız. Peygamber Ebu Bekir'in Hız. İbrahim'le benzerlik arzettiğini, çünkü onun “ رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلَّلْنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي ” “Şimdi kim bana uyarısa o bendendir, kim de bana karşı gelirse artık sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin”⁴⁵¹ sözleriyle inkâr edenlere karşı yumuşak muamelede bulunduğunu, Ömer'in ise Hız. Nûh'la benzerliği olduğunu, çünkü onun da, “ وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ” “Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma”⁴⁵² diyerek inkârcılara karşı sert davrandığını söylemiştir.⁴⁵³

Hız. Nûh, tevhid davetinde karşılaştığı yalanlamalar karşısında inkarcılara, peygamberlerin sıfatlarından olan emin ve güvenilir olma özelliğini hatırlatmış ve kavmine “إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ” “Şüphesiz ben, sizin için (gönderilmiş) güvenilir bir peygamberim”⁴⁵⁴ demiştir.

Kur'ân'da Hız. Nûh'un Sâlih bir kul olduğu “ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَةً نُوحًا وَاِمْرَأَةً ” “Allah inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında idiler...”⁴⁵⁵ âyeti ile bildirilmektedir. Hız. Nûh'un inanmış ve Allah'a gönül vermiş bir kul olduğu,⁴⁵⁶ hidayetle mükâfatlandırıldığı⁴⁵⁷ da Kur'ân'da zikredilen özelliklerindendir. Ayrıca Hız. Nûh Kur'ân'ın pek çok âyetinde üstün ahlakından ötürü övölmüş ve İslâm geleneğinde kavminin Tufan'dan kurtarılmasına atıfla O'na Neciyyullah sıfatı verilmiştir.⁴⁵⁸ Yine o azim sahibi peygamberlerin ilkidir ve ilk Resûldür.⁴⁵⁹

⁴⁵¹ İbrahim 14/36.

⁴⁵² Nûh 71/26.

⁴⁵³ Harman, “Nûh”, DİA, XXXIII, 226.

⁴⁵⁴ eş-Şuarâ 26/107.

⁴⁵⁵ et-Tahrîm 66/10.

⁴⁵⁶ es-Sâffât 37/80-81.

⁴⁵⁷ el-En'âm 6/84.

⁴⁵⁸ Ali Rafet Özkan, “Vahiyde Nûh'un Ayak İzleri”, I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nûh'un Gemisi Sempozyumu, (İstanbul: 2007) s. 234; Harman, “Nûh”DİA, XXXIII, 226 vd.

⁴⁵⁹ el-Ahkâf 46/35.

Hız. Nûh'un sabır, azim şükür gibi vasıfları, Sâlih bir insan, doğruluk ve dürüstlük gibi hasletlerle donanmış bir örnek olması, inkâr eden bir kavim içerisinde iman eden bir kul ve tevhide davet eden bir peygamber olarak kavmiyle olan ilişkilerinde, tevhid mücadelesinde takınmış olduğu tavrı belirleyici bir etken olmuştur. Bu vasıflarla, birlikte yaşadığı inkârcı kavim içerisinde Hız. Nûh, Allah'a ibadet eden ve doğruluktan ayrılmayan karakter ve kişiliğiyle temayüz etmiştir.⁴⁶⁰

3. Yaşam Süresi Meselesi

Kur'an'da Hız. Nûh'un kavminin arasında kalma süresi “وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا” *“Andolsun ki, biz, Nûh'u kendi kavmine gönderdik de, o, bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı.”* âyeti ile bildirilmiştir.⁴⁶¹

Âyette zikredilen dokuz yüz elli yıl⁴⁶² rakamının Hız. Nûh'un ömrü, peygamberlik süresi ya da hayatının tufana kadar olan kısmının hangisini kapsadığı ifade edilmemiştir. Dolayısıyla Hız. Nûh'un ömrü ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür. Konu ile ilgili Hız. Aişe'den onun kavminin arasında dokuz yüz elli yıl kaldığına ve onları Allah'a davet ettiğine dair rivâyet edilen “كان نوح ماكنّا في قومه ألف سنة” hadisi⁴⁶³ Kur'an'da zikredilen sürenin Hız. Nûh'un davetine işaret ettiğini göstermektedir. Taberî (ö.310/923) de tefsirinde Hız. Nûh'un üç yüz elli yaşında peygamberlikle görevlendirildiğini, dokuz yüz elli yıl kavminin arasında bulunduğunu, tufan olayından sonra ise üç yüz elli yıl daha yaşadığını bildirmiştir.⁴⁶⁴ Taberî'nin Katâde (ö.117/735) kanalıyla verdiği rivâyette de dokuz yüz elli yıl davet süresi olarak yer almaktadır.⁴⁶⁵ Sâlebî'de (ö.427/1035) yer alan İbn Abbas'tan(ö.68/687) gelen rivâyete göre Hız. Nûh'a kırk yaşında peygamberlik verilmiş, dokuz yüz elli yıl kavmini tevhide davet etmiş, tufandan sonra da 60 yıl daha yaşamıştır.⁴⁶⁶ İbn Kesîr (ö.724/1373) ise verilen rakamı tufandan önceki peygamberlik

⁴⁶⁰ Özkan, “Vahiyde Nûh'un Ayak İzleri”, 231.

⁴⁶¹ Ankebût 29/14.

⁴⁶² 950 rakamı Tevrat'ta da geçmekte ve oRa'da, bu müddetin onun bütün ömrünü içine aldığı, Hız. Nûh'un tufan sırasında 600 yaşında olduğu (Tekvin, 7/6), tufandan sonra 350 yıl daha yaşadığı ve 950 yaşında öldüğü zikredilmektedir (Tekvin, 9/ 28-29).

⁴⁶³ Hâkim, *Mustedrek*, c. 4, s. 1500.

⁴⁶⁴ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, c. 20, s. 17.

⁴⁶⁵ Taberî, c. 22, s. 553.

⁴⁶⁶ Sa'lebî, *el-Keşf, ve'l Beyân*, c. 7, s. 274.

süresi olarak yorumlamış ve Hz. Nûh'un ömrünün daha uzun olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁷ Râzi(ö. 606/1210) Kur'ân'da zikredilen bu rakamın hikmetini sorgulamış ve şöyle demiştir: "Hz. Peygamber kâfirlerin İslâm'a girmemesi ve küfürlerinde direnmeleri nedeniyle sıkılmıştır. Allah ona Nûh'un yaklaşık bin yıllık davetinde kavminden çok az kişinin iman ettiğini buna rağmen peygamberin sabrettiğini bildirmektedir. Bu durumda aralarında kalış süresinin azlığı ve ümmetin çokluğuna göre Hz. Peygamberin sabretmesi evladır."⁴⁶⁸ Kur'ân'da zikredilen sayı hakkında Abdullah b. Abbas(ö.68/687) ve Ka'b el-Ahbâr'ın(ö. 32/652)görüşü bu sürenin Hz. Nûh'un ömrünün tamamını değil kavmi ile geçirdiği zamanı ifade ettiği yönündedir. Buna karşılık Katâde(ö.117/735) ve İbnü'l-Cevzî(ö. 597/1201) Kur'ân'da belirtilen sürenin Hz. Nûh'un ömrünün tamamına işaret ettiğini söylemişlerdir.⁴⁶⁹

Müfessirlerin Kur'ân'da zikredilen ve bir insan ömrü ile kıyas edilemeyecek kadar uzun olan zamanı ifade eden dokuz yüz elli yıl rakamıyla ilgili olarak ileri sürdükleri görüşlerde, insan ömrünün bu kadar uzun olamayacağı iddiası taşıyan bir şüpheyi ya da tartışmaya rastlanmamaktadır. Ancak insan bedeninin bu süreyi yaşayabilecek potansiyele sahip olmadığını iddia eden bilim adamları, meseleyi tufandan önce kullanıldığı düşünülen takvim farkı ile halletmeye çalışmışlardır.⁴⁷⁰ Bu takvime göre günümüzde ayı ifade eden zaman birimi tufandan önce yıl kavramı ile ifade olunmaktadır. Bu durumda Hz. Nûh'un ömrü kamerî takvim esas alındığında yetmiş dokuza, güneş takvimi esas alındığında yetmiş yediye tekabül etmektedir.⁴⁷¹ Ortaya atılan bu iddia ise "Allah'ın muhataplarına neden anlayabilecekleri bir üslup ile konuşmadığı" sorununu doğurur. Böyle bir sorun ise Kur'ân'ın üslubu ile örtüşmez. Kaldı ki Kur'ân'a göre bir yıl on iki ay demektir.

Esasında Kur'ân'ın bu rakamsal ifade ile maksadı Hz. Nûh'un yaşını ya da yaşadığı süreyi tespit etmek değil Hz. Muhammed'i ve Ashâbını teselli etmek olabilir. Allah bu âyet ile bir nevi şöyle demektedir: "Ey Muhammed sakın karşı karşıya

⁴⁶⁷ İbn Kesîr, **Kıyasu'l-Enbiyâ**, c. 1, s. 117.

⁴⁶⁸ Râzî, **Mefatihü'l Gayb**, c.25, s.43.

⁴⁶⁹ Muhsin Demirci, **Kuran Tefsirinde Farklı Yorumlar**, İstanbul: İFAV Yayınları, 2017, c. 2, s.506.

⁴⁷⁰ Sema Çelem, **"Tefsir Külliyyatında Hz. Nûh Kıssasının Gelişimi"**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara, 2016, s.77.

⁴⁷¹ Bahattin Dartma, **Dini Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nûh Tufanı**, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2005, s. 31.

kaldığın bu durumdan dolayı üzülmeye. Zira şunu unutma ki sen en fazla altı yedi yıllık bir süredir müşriklerden baskı ve işkence görüyorsun. Hâlbuki Nûh 950 sene kavmini ıslah etmeye uğraştı, bu uğurda kavminden çok işkence gördü. Fakat hiçbir zaman sabırsızlık etmedi ve cesaretini kaybetmedi. Hatta her defasında çağrısını tekrar edip onların hidâyete ermelerini bekledi. O halde sen de kendi durumunu, Hz. Nûh'un uzun yıllar boyunca maruz kaldığı sıkıntıları göz önüne alarak değerlendir. Bu sebeple asla ümitsizliğe düşme. Zira Allah sonunda nasıl Nûh'u kurtardı ise, hiç kuşkusuz seni de öyle kurtaracaktır.”⁴⁷² Bu izah müfessirlerin Hz. Nûh'un yaşam süresi ile ilgili görüşlerinin ilahi maksadı yansıtmaktan uzak olduğu⁴⁷³ ve Hz. Nûh'un tevhid mücadelesinde göstermiş olduğu örnekliği gölgede bıraktığı izlenimini vermektedir. Zira onun toplumu tevhid hakikati konusundaki bilgilendirme sürecinde kavmini uyarması, gece gündüz demeden insanları hakikate davet etmesi, gerektiğinde açık açık, gerektiğinde gizliden çağırması, kavmini şirk batağından kurtarmak ve hidâyete ulaştırmak için her yolu denemesi⁴⁷⁴ Hz. Nûh'un ömründen daha az konuşulan ancak muradı ilahinin asıl işaret ettiği konular arasındadır.

B. Yaşadığı Bölge

Hz. Nûh'un yaşadığı bölgenin neresi olduğuna dair çeşitli rivâyetler bulunmaktadır. Taberî(ö.310/923) onun Bâbil'de⁴⁷⁵ yaşadığı yönünde görüş bildirirken, Râzî(ö. 606/1210) Kufe'yi⁴⁷⁶ zikretmiştir. Müfessirler onun ve kavminin Arap yarımadası ve çevresinde yaşamış olduğu konusunda ittifak halinde⁴⁷⁷ olsalar da belirli bir yer tayin etmek mümkün görünmemektedir. Zira döneme ilişkin tarihi veriler yok denecek kadar azdır.⁴⁷⁸

İnsan yaşamının başlangıcına, medeniyetin oluşumu ve gelişimine dair tarihî malumatın yetersiz kaldığı noktada bilgi kaynağı olarak iklimsel verilere başvurulduğu bilinmektedir.⁴⁷⁹ Bunun sebebi ibtidâî zamanlarda insanların yerleşim yeri olarak iklim

⁴⁷² Demirci, **Kuran Tefsirinde Farklı Yorumlar**, c.2, s.506.

⁴⁷³ Demirci, c.2, s.507.

⁴⁷⁴ Nûh 71/1-10.

⁴⁷⁵ Taberî, **Tarih**, c.1, s.118.

⁴⁷⁶ Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, c.17, s. 225.

⁴⁷⁷ Ali Bardakoğlu-Hasan Şahin- Salahattin Polat-Celal Kırca, “Tufan” **Kur'an-ı Kerim Ansiklopedisi**, İstanbul, 1998, c.2, s.121.

⁴⁷⁸ Kutup, **Fî Zilâl**, c.4, s.1881.

⁴⁷⁹ R.M. MacIver-Charles II Page, **Cemiyet**, (çev. Amiran Kurtkan), İstanbul 1971 s.174-181; Nadim Macit, “Hz.

koşullarını dikkate almalarıdır. İbn Haldûn(ö. 808/1406) bu düşüncüyü “Peygamberler neden Arabistan bölgesinde zuhur etti?” sorusunu cevaplarken, dünyanın güney bölgesinin fazla sıcak, kuzey bölgesinin de son derece soğuk olduğunu belirterek insan için mutedil olan iklimin bu ikisinin ortasında olduğunu söylemiştir. Bahsedilen orta kısımda ise insan yaşamına en elverişli olan bölge Arabistan ve civarındır.⁴⁸⁰ Bu durumda ilk insan Hz. Âdem’in bu bölgede yaşaması doğaldır. İnsan neslinin yeryüzüne yayılmasının tadrîcen gerçekleştiği düşünüldüğünde de Hz. Âdem ile Hz. Nûh arasında geçen zamanın Hz. Nûh’un bölgeden uzaklaşması için yeterli olmadığı ortaya çıkar.⁴⁸¹

Hz. Nûh’un Arabistan civarında yaşamış olma ihtimalini bölgenin, tanrıları kategorilere ayıran, erkek ilahların kadın ilahlardan daha güçlü olduğu inanç yapısı da desteklemektedir.⁴⁸² Zira Nûh kavminden bahseden âyetlerde isimleri sayılan, Vedd(Erkek), Süvâ(Kadın), Yeğus(Arslan), Yeuk(At), Nesir(Kartal) putların arasında fark olduğuna kelimelerde “lam elif” in kullanılıp kullanılmaması ile işaret edilmiştir.⁴⁸³ Tevrat ve Talmut’ta Hz. İbrahim hakkında verilen bilgiler arasında O’nun Hz. Nûh’un Mezopotamya’da yer alan Ur şehrindeki çiftliğinde dünyaya geldiği ve yanında büyüdüğü, on beş yaşında iken Hz. Nûh’un vefat ettiği yer almaktadır.⁴⁸⁴ Bunun yanı sıra Mezopotamya bölgesinde yaşayan ve insan neslinin onlarla başlatıldığı Sümerlerde anlatılan tufan olayı da Arabistan bölgesinde yer alan Mezopotamya’nın Hz. Nûh’un yaşam alanı olabileceği görüşünü güçlendirmektedir.

1. Bölgenin Coğrafi Özellikleri

Hz. Nûh’un yaşadığı bölgeye ait verilen bilgiler tufan hadisesinin Mezopotamya’da gerçekleştiği ihtimalini akıllara getirirken Hz. Nûh’un yaşadığı bölgenin de Mezopotamya olması muhtemeldir. Mezopotamya Havzası-Anadolu, Suriye, İran, Mısır ve Arap Yarımadası’nı çevreleyen geniş coğrafyanın dinlerin çoğuna, özellikle üç semavi dine ev sahipliği yapması da bu görüşü desteklemektedir.

⁴⁸⁰ Nuh ve Nübüvveti,” (yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1989). s.11.

⁴⁸¹ İbn Haldûn, *Mukaddime*, c.1, s.227 vd.

⁴⁸² Nadim Macit, “Hz. Nuh ve Nübüvveti,” s.11.

⁴⁸³ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul: Otağ Yayınları, 1983, s.17.

⁴⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini Ku’ân Dili*, c.8, s.5376; Âlûsî, *Rûhu’l- Meânî* c.29, s. 77.

⁴⁸⁴ Tekvin 11:26; Talmud 31.

Mezopotamya ve çevresi Tevrat'ın Tekvin kitabına göre insanlık tarihinin başladığı coğrafyadır. Zira ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in yaratılışını anlatan bölümde, onun Allah tarafından Aden cennetine yerleştirildiği sonra bu cenneti sulamak için ırmaklar yarattığı bildirilmiştir. Dört koldan oluşan bu ırmakların ikisi Fırat ve Dicle'dir. Diğer ikisi ise Pişon ve Gihon'dur.⁴⁸⁵ Bu bilgiler ışığında ilk insanların yaşadığı bu bölge Hz. Âdem'in vefatından sonra da insan nesline ev sahipliği etmiş ve Hz. Nûh da bu coğrafyada yaşamıştır.⁴⁸⁶

Coğrafi olarak Mezopotamya, Fırat ve Dicle'nin Doğu Anadolu bölgesinden ayrıldıkları nokta ile Eski Babil, bugün ki Bağdat yakınlarında birbirlerine yaklaştıkları bölge arasında kalan alandır. Mezopotamya günümüz Irak ve Kuzey Suriye'yi kapsayan ve Toroslardan Basra körfezine kadar uzanan tüm bölgeyi ifade etmektedir (Resim 1).⁴⁸⁷ Bölge, arazinin düz ve toprağın bereketli olması sebebiyle eski zamanlardan beri insanların yoğun olarak yaşadıkları bir yer olmuş ve 'mümbit hilal' adıyla anılmıştır. Orta Dicle bölümünde yağmurun bol yağması çiftçiliği geçim kaynağı haline getirmiştir. Tufan olayının da M.Ö. 3500 lü yıllarda bu bölgede gerçekleştiğine dair arkeolojik veriler bulunmaktadır.⁴⁸⁸

2. Sosyal Yapısı

Nûh kavminin sosyal yapısı hakkında kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hz. Nûh'un davetini, inkâr edenlerin önderliğini yapan melenin toplumun zengin elit tabakasını ifade ettiği bilinmektedir.⁴⁸⁹ Onların, terzilik gibi sıradan meslek⁴⁹⁰ sahibi müminleri, insanların en aşağısı, ayak takımı⁴⁹¹ anlamına gelen "الأزذلون" sıfatı ile nitelendirmeleri, Hz. Nûh'un yaşadığı toplumda ekonomik anlamda farklı sınıfların olduğuna işaret etmektedir.

⁴⁸⁵ Tekvin 2, 10-14.

⁴⁸⁶ Abdullmuttalip Arpa-Abdullah Dilek, "Hz. Nûh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotomya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy.2, s. 109-117.

⁴⁸⁷ Bülent İplikçioğlu, *Eski Çağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yay. 1990 s. 45.

⁴⁸⁸ İplikçioğlu, *Eski Çağ Tarihinin Anahatları*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, 1990,s.46.

⁴⁸⁹ Taberî, *Cami'u'l-Beyan*, c.2, s.595,602; Zemahşerî, *Keşşaf*, c.2, s. 85; İsfahânî, *Müfredat* c.2, s.719.; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c.6, s.181, c.14, s.150, c.17, s. 220; Kutup, *Fi Zilal*, c.6, s.117.

⁴⁹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c.24, s.25.

⁴⁹¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, c.2, s.278.

Herhangi bir toplumda gelir düzeyi farklı grupların bulunması olağandır. Fakat Nûh kavminden toplumda mevki, makam ve nüfuz sahibi olan mele' grubunun “قَالُوا” “اَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ” “Sana en düşük kimseler uymuş halde iken hiç biz sana iman eder miyiz?”⁴⁹² sözleri o toplumda zengin-fakir, şerefli-düşük, tanınan-tanınmayan, efendi-hizmetçi gibi sınıf ayrımının varlığını göstermektedir.

3. Dini Durumu

Hiz. Nûh'un peygamber olarak gönderildiği kavmin putperest olduğu Kur'an'da “وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا” “Bir de şöyle dediler; sakın ilahlarınızı bırakmayın! Hele Vedd'i, Süva'yı, Yeus'u, Yeuk'u ve Nesr'i asla bırakmayın.”⁴⁹³ âyeti ile bildirilmektedir. Esasında Nûh kavminin ilahlık atfettiği bu putlar, geçmişte kendi aralarında yaşamış, kavmin salih kimselerini hatırdâ tutmak için heykellerini yapmak suretiyle ortaya çıkmıştır. Ancak zaman içerisinde heykellerin yapılış amacı unutulurak bu heykeller mabut haline getirilmiştir. Başlangıçta masum görünen bu fikir, insanlık tarihi boyunca puta tapıcılığın da sebebi olmuştur.⁴⁹⁴ Zira putperestliğin yeryüzündeki varlığı, Hiz. Nûh'un kavmine dayandırılmaktadır.⁴⁹⁵ Konu ile ilgili olarak İbn Abbas'ın(ö.68/687) şöyle söylediği rivâyet olunur: “Hiz. Adem ile Hiz. Nûh arasında on nesil vardı, bu on neslin hepsi de Hak şariat üzereydiler. Daha sonra ihtilafa düştüler.”⁴⁹⁶ Bu ihtilaf dolayısıyla Allah peygamberleri halklara bir müjdeci ve uyarıcı/korkutucu olarak göndermiştir. Katâde de(ö.117/735 Hiz. Nûh'un ilk peygamberlerden olduğuna dair rivâyet de Nûh kavminin putperest olduğuna işaret etmektedir. “İnsanlar (ilk önce) toplu halde hidâyet üzereydiler. Daha sonradan ihtilafa düştüler. Bunun üzerine Allah, (bu ihtilafa düşenlere) peygamberleri müjdeleyici ve korkutucu olmak üzere göndermiştir. Bunlara gönderilen peygamberlerin ilki de Hiz. Nûh'tur.”⁴⁹⁷

İbn Abbas(ö.68/687) kanalıyla zikredilen bir başka rivâyete göre, Cahiliye Arabistanı'nın putperestlik inancı Nûh kavmine dayanmaktadır. Onun bu konuda şöyle

⁴⁹² Suarâ 26/111.

⁴⁹³ Nûh 71/23.

⁴⁹⁴ Taberî, **Camîu'l-Beyan**, c.29, s.98; Kurtûbî, **Ahkâmî'l-Kur'an**, c.17, s.307-308; Âlûsî, **Ruhu'l-Meânî**, c.29, s.96.

⁴⁹⁵ Harman, “**Nûh**”, XXXIII s.226.

⁴⁹⁶ Hakim, **Müstedrek**, c.2, s.546-547.

⁴⁹⁷ Sâbûnî, **Peygamberler Tarihi**, s. 309-312.

dediği aktarılır: “Nûh'un kavminde mevcut olan putlar bilahare Araplara da intikal etmiştir: Vedd adlı put, Devmetül-Cendelde Kelb kabilesinin putudur. Suva' ise Huzeyl'in putu, Yeğüs ise Muriid kabilesinin putudur ki daha sonra o, Curf mevkiinde Sebe'nin yanında bulunan Gutayfoğulları'nın putu oldu. Yeük'a gelince o, Hemedan'ın putudur. Nesr ise Zilkela ailesi olan Himyer'in putudur. Aslında bunlar Nûh kavminden salih kişilerin isimleridir. Onlar öldükleri zaman, şeytan bunların kavmine gelip onların hatıralarına putlarının, oturdukları yerlerde dikilmesini ve bu putlara da onların isimlerinin verilmesini öğütledi, şeytanın bu isteğini yerine getirdiler. Onlar ölünceye dek bu putlara tapılmadı. Sonra halkın bu hususta bildikleri unutulunca tapmaya başladılar.”⁴⁹⁸

Hiz. Nûh'un şahsi özelliklerini ve mesajını vermemizin sebebi, kavminin yapısını tespit etmek Tevhid mücadelesinin ilk halkasını oluşturan bu atmosferin temel çizgilerini tam olarak belirlemek için gerekli görülmüştür.

⁴⁹⁸ Buhari, Kitabu Tefsiri'I-Kur'ân 71.; Buhari, Tefsir-i Sure-i Nûh 1.

II. HZ. NÛH'UN KAVMI İLE OLAN MÜCADELESİ VE BUNUN SONUÇLARI

Hz. Nûh'un tevhid mücadelesi, kavmini 'putları terk ederek Allah'a kulluk etmeye davet etmesi' ile başlamış, tufan ile sonuçlanmıştır. Hz. Nûh'un daveti şirk ve şirkin ortaya çıkardığı olumsuzluklara karşı, geleneğe muhalif bir duruş sergilemektedir. Doğumu, gelişmesi, büyümesi, bu geleneğin içinde gerçekleşmiş olanlar ve bilhassa bu sistem içerisinde siyasal yapının temel unsurlarını ve kilit noktalarını ellerinde bulunduranlar Hz. Nûh'un peygamberliğini inkâr ederek ona karşı yalancılık, delilik gibi insanları toplum nazarında küçük düşüren ithamlarda bulunmuşlardır. Yaptıkları sonuç vermediğinde daha ileri giderek tehdit etmek ve işkence yapmak tevhid davetinden vazgeçirmek için izledikleri yöntem olmuştur. Hz. Nûh'un mücadelesi aynı zamanda sonuçları itibariyle inkâr edenlerin akıbetinin nasıl olacağına da işaret eden ilk örnektir.

A. Mücadelesi

Allah Teâla'nın Hz. Nûh'u, emir ve yasaklarını insanlara tebliğ etmekle görevli bir peygamber kılması, onun kavmi ile münasebetinin keyfiyetini de belirlemiştir. Zira putperest bir inanca sahip olan kavme, Hz. Nûh'un tebliğ etmekle vazifeli olduğu mesaj, tevhid akidesinin esaslarını teşkil etmektedir. Hz. Nûh'un, kavminin inanç yapısına muhalif olan emirleri tebliğ etmesi, hakikatleri bildirmesi, kavmi ile bir mücadeleye girişmesini de beraberinde getirmiştir. Bu süreç içerisinde Hz. Nûh'un karşılaşmış olduğu tepkiler, yapılanlara tahammül göstermeyi ve sabırlı olmayı gerekli kılacak türden olmuştur.

1. Risâleti

Hz. Nûh da İdris peygamberden sonra, tevhid inancından yüz çevirerek putlara tapınmaya başlayan ilk topluluğa resûl olarak gönderilmiştir.⁴⁹⁹

Hz. Nûh'un kavmi, Allah'ın tekliğini ve otoritesini kabul etmeyerek, yeryüzünde şirk inancına sahip ilk toplumdur. Dolayısıyla Hz. Nûh da insanları tevhide ve kendisinin peygamber olduğuna iman etmeye davet eden ilk peygamberdir.

⁴⁹⁹ İbn Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, c.1, s.68.

Kur’ân’da Allah’ın vahyine muhatap peygamberler zikredilirken “إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا” “Biz Nûh’a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik. İbrahim’e İsmâil’e, İshak’a, Yâkûb’a, torunlarına, İsa’ya Eyyûb’e, Yûnus’a, Hârûn’a ve Süleyman’a da vahyettik. Dâvûd’a da Zebur’u verdik.”⁵⁰⁰ âyetinde olduğu gibi ilk olarak Hz. Nûh’un adı anılmaktadır. Bunun gerekçesi olarak O’nun ahkâma dair emir ve yasakları getiren/şariat verilen peygamberlerin ilki olması gösterilmiştir.⁵⁰¹

Hz. Nûh’un risaletine ilişkin olarak “لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ” “Andolsun Nûh’u kavmine (peygamber olarak) gönderdik...”⁵⁰², “وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ” “Andolsun, Biz Nûh’u kendi kavmine (elçi olarak) gönderdik. Böylece kavmine dedi ki: ‘Ey Kavmim, Allah’a kulluk edin. O’nun dışında sizin başka ilahınız yoktur, yine de sakınmayacak mısınız?’”⁵⁰³ âyetleri Hz. Nûh’un kavmini uyarmak üzere gönderilmiş bir peygamber olduğunu vurgulamaktadır.

Bununla birlikte Hz. Nûh’tan sağlam bir söz alındığı⁵⁰⁴, onun vahiy almış olması⁵⁰⁵, hidâyete erdirilmesi⁵⁰⁶, kavminin gönderilen vahyi-mucizeleri inkâr ettiği⁵⁰⁷ ve inanmayanların helak edildiği⁵⁰⁸, kavminin O’nu yalanlaması⁵⁰⁹ ve bu sebeple kavmin helaki hak etmesi⁵¹⁰, soyundan gelenlere peygamberliğin ve kitabın verilmiş olması⁵¹¹ gibi hususlar da peygamberlerin Allah’ın elçisi olma ve kavmini Hakka davet etme aşamasında karşılaştığı ortak meseleler olarak sunulmuş ve Hz. Nûh diğer peygamberlerle birlikte anılmıştır.

Peygamberlerin risalet görevlerinin ifasında ortak olan bir husus da yaptıkları işin karşılığında insanlardan hiçbir beklentilerinin olmamasıdır. Zira yaptıkları işin

⁵⁰⁰ Nisâ 4/163.

⁵⁰¹ Râzî, **Tefsîr-i Kebîr**, c.11, s.110; Kurtubî, **Ahkâmu’l- Kur’ân**, Beyrut: Muessesetu’r-Risâle, 2006, c.7, s. 221.

⁵⁰² A’râf 7/59.

⁵⁰³ el-Mü’minûn 23/23.

⁵⁰⁴ el-Ahzâb 33/7.

⁵⁰⁵ en-Nisâ 4/163; eş-Şûrâ 13.

⁵⁰⁶ el-En’âm 6/84.

⁵⁰⁷ İbrahim 12/9.

⁵⁰⁸ et-Tevbe 9/70.

⁵⁰⁹ el-Kaf 12-14.

⁵¹⁰ es-Sâdî2-14; el-Mü’min 5-6.

⁵¹¹ el-Hadîd 26.

karşılığını verecek olan sadece Allah'tır.⁵¹² Hz. Nûh da bu doğrultuda ahlâken yozlaşmış ve şirke bulaşmış olan kavminin yalanlamalarına, alaylarına, zulmüne karşı, ecrini sadece Allah'tan bekleyerek uzun yıllar boyunca onları Allah'a davet etmiştir. Fakat O'nun bu davetine kavminden inkâra sapmış olanlar “ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا ” *“Bu, sizin benzeriniz olan bir beşerden başkası değildir. Size karşı üstünlük elde etmek istiyor. Eğer Allah (öne sürdüklerini) dilemiş olsaydı, muhakkak melekler indirirdi. Hem biz geçmiş atalarımızdan da bunu işitmiş değiliz”*⁵¹³ karşılığını vermiştir.

2. Daveti

Nûh kıssası Kur'ân'da çeşitli surelerde anlatılmıştır. Kıssada işlenen temel konu Hz. Nûh'un daveti, kavmini ikna çabası, inkârlarında direnenlerin olumsuz tepkileridir. Allah Teâla, bu kıssa ile tebliğe en uzun süre muhatap olmalarına rağmen inkârlarında en ısrarcı olan Nûh kavmi üzerinden inkâr edenlerin tutum ve davranışlarını örneklendirmiştir. Bu yüzden Hz. Nûh'un risâleti ondan sonra gelen peygamberlere ve son peygamber Hz. Muhammed(a.s.)'e örnek olmuştur.

a. Daveti Sunuş Biçimi/ Davet Yöntemi

Hz. Nûh'un tevhid daveti bir tertip üzere gerçekleştirmiştir. O önce kavmine nezîr ve mübîn vasıflarını taşıyan bir peygamber olarak kendini ve misyonunu tanıtmış, akabinde kavmine getirmiş olduğu mesajları, tevhid akidesini ve esaslarını bildirmiştir. Bu tebliğden sonra Hz. Nûh tevhid akidesi ve esaslarının kabul edilip edilmemesine göre, dünya ve âhirette onları bekleyen (dünyada işlemiş oldukları günahların affı, korktukları azabın üzerlerinden kaldırılması ve buna bağlı olarak ömürlerinin uzatılması)⁵¹⁴ kazançlardan veya karşılaşılabilecekleri şiddetli azaptan bahsetmiştir.⁵¹⁵

Tevhid mesajını insanlara muhtelif usul ve yöntemlerle ulaştıran Hz. Nûh, Allah'ın birliğini insanlara, kimi zaman birebir ilişkiler geliştirerek, kimi zaman ise çeşitli gruplara hitap ederek anlatmıştır. O mesajında yaratılmışların en şerefli olan

⁵¹² eş-Şuarâ 105-109.

⁵¹³ el-Mü'minûn 23/24.

⁵¹⁴ Nûh 71/2-3-4.

⁵¹⁵ Hasan Keskin, “Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi'nin İncelenmesi”, **Cumhuriyet Üniversitesi İFD.**, 2009, c.13, sy.2, s. 92

insanın taş ve ağaç parçaları karşısında eğilmemesinin gerekliliğini söylerken aklını kullanmasını, düşünmesini sağlamak amacıyla zaman zaman kevnî âyetlerle Allah'ın varlığını, tekliğini göstermeye çalışmıştır. Allah'a şirk koşmaya devam ettikleri sürece dünyada onları bir helakin beklediğini bildirirken cehennem azabıyla korkutmuş ve tek olan yaratıcıya inandıkları takdirde cennetle müjdelendiklerini haber vermiştir. Fakat yapılan bu tebliğler kavminin çoğu tarafından kabul görmemiştir.

a.1. *Hitabette Yumuşak Üslup Kullanması*

Hız. Nûh'un, tevhid davetinde kullanmış olduğu ifadeler, onun kavmini helakten kurtarmaya çokça düşkün olduğunu göstermektedir. Bu düşkünlüğü sebebiyle tevhid davetinde yumuşak bir üslup kullanmıştır. “أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْيَوْمِ” “Gerçekten ben, size (gelecek) acıklı bir günün azabından korkuyorum”⁵¹⁶ âyeti onun kavmine olan muhabbet ve şefkatinin delillerindendir. Fakat kavminin cevabı “وَمَا نَرَى” “لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ” “Sizin bizden bir üstünlüğünüz yoktur, biz sizi yalancılardan sayıyoruz”⁵¹⁷ olmuştur. Hız. Nûh bu aşağılama ve iftiralara karşı da munis ve yumuşak üslubunu devam ettirmiş⁵¹⁸ ve kavmine “قَالَ يَا قَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ” “Ey Kavmim! Söyleyin bana, ya ben Rabbim'den (davamı ispat için verilen) açık bir delil üzerinde isem ve (Rabbim) bana katından bir rahmet (peygamberlik) vermiş, size de bu gizli bırakılmışsa, siz ondan hoşlanmadığınız halde, biz sizi ona (onu kabule) zorlayabilir miyiz?”⁵¹⁹ diyerek yine onları yumuşak bir lisanla Hakk'a çağırmıştır. Bu âyette ve Hız. Nûh'un kavmini kendine nispet ettiği âyetlerdeki,⁵²⁰ “Ey kavmim” ifadesi, O'nun kavmine karşı şefkatli ve merhametli olduđunu⁵²¹ ve sanki “başka bir şey değil, ben yalnızca sizin iyiliğinizi istediğim ve kötü durumunuza üzüldüğüm için sizi

⁵¹⁶ Hûd 11/26.

⁵¹⁷ Hûd 11/27.

⁵¹⁸ İbn Kesîr, *El bidaye Ve Nihaye*, c.1, s.116.

⁵¹⁹ Hûd 11/28.

⁵²⁰ Nûh 71/2.

⁵²¹ Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Neseî, *Medârikü't-Tenzil ve Hakâiku't Te'vîl*, İstanbul:1984, c. 6, s. 362.

uyarıyorum”⁵²² diyerek muhataplarına karşı nazik, şefkatli ve yumuşak bir üslupla tebliğde bulunduğunu göstermektedir.⁵²³

Hız. Nûh’un tebliğine karşı sert bir tepki geliştiren kavmi, onu sözlü ve fiili birçok engel ile vaz geçirmeye çalışmıştır. Takip eden bölümlerde konu edilecek olan tüm bu engellemelere karşı Hız. Nûh, Rabbinin elçisi olduğunu tekrarlamış ve “أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ” *“Ben yalnızca Rabbinin mesajlarını size bildiriyor, öğüt veriyorum. Sizin bilmediğinizi Allah katından ben biliyorum”*⁵²⁴ sözleri ile onlara karşı hitabındaki duruşu bozmamıştır⁵²⁵.

a.2. Açık ve Gizli Davette Bulunması

Hız. Nûh, kavmini şirkten kurtarmak için kimi zaman açıktan kimi zaman da gizlice davet etmiştir. Nûh’un bu çabası, Kur’ân’da şu şekilde bildirilmektedir:

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ وَاسْتَغْشَوْا ثِيَابَهُمْ وَأَصْرُوا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا *“Dedi ki: Rabdim, gerçekten kavmimi gece ve gündüz davet edip-durdum. Fakat davet etmem, bir kaçıştan başkasını arttırmadı. Doğrusu ben, onları bağışlaman için her davet edişimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, örtülerini başlarına çektiler ve büyüklük tasladıkça büyüklük gösterip-direttiler. Sonra onları açıktan açığa davet ettim. Daha sonra (davamı) onlara açıkça ilan ettim ve kendilerine gizli gizli yollarla yanaşmak istedim.”*⁵²⁶

Zikredilen âyette Hız. Nûh’un kavmini tevhide davette, başvurmuş olduğu ve tebliğ faaliyetleri açısından önem arz eden üç husus görülmektedir. Bunlar davetin sürekliliği, belli bir yöntem dahilinde gerçekleştirilmesi ve davette kararlı olunmasıdır. Davetin sürekliliği hususu, Hız. Nûh özelinde tüm peygamberlerin ve İslâm tebliği sorumluluğunu taşıyanların, daveti belirli zaman ve mekanlara has kılmayıp, tüm imkanları ve şartları dikkate alarak, insanları tevhide çağırarak anlamına

⁵²² Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *el-Mizân fî Tefsîri'l-Kur’ân*, Beyrut, 1991, c.20, s. 30.

⁵²³ Keskin, “Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi’nin İncelenmesi”, s. 92.

⁵²⁴ el-A’râf 7/62.

⁵²⁵ İbn Kesir, *El-Bidaye ve’n-Nihaye*, c.1, s.117.

⁵²⁶ Nûh 71/5-9.

gelmektedir.⁵²⁷ Hz. Nûh'un davette takip ettiği yöntemlerden biri de onun bu işe evvela gizli nasihatlerle başlaması, daha sonra daveti alenen gerçekleştirmesidir. Bu da yeterli olmayınca açık ve gizli daveti bir arada uygulamasıdır. Bu tadrîcilik zaman ve etki bakımından farklılık arz etmektedir. Zira açık davet gizli davetten daha tesirli olduğu gibi, ikisini birlikte gerçekleştirmek de açık davetten daha etkilidir.⁵²⁸ Hz. Nûh'un kararlı ve sürekli bir şekilde gerçekleştirdiği tebliğine karşılık, kavminin verdiği tepkiler âyetle zikredildiği üzere parmaklarını kulaklarına tıkayarak vahyi duymak istememeleri, onun yüzünü görmemek için elbiselerini başlarına geçirmeleri, ayak diremeleri ve inkârlarında ısrar etmeleri, büyüklük taslamaları şeklindedir.

a.3. Kevnî Mucizeler Üzerinde Düşünmeye Teşvik Etmesi

Kur'ân'ın tevhidi anlatmada kullandığı yöntemlerden birisi de kevnî mucizeleri insanlara delil olarak getirmesidir. Bu âyetler gökyüzünü, ayı, güneşi yıldızları, yeryüzünü, dağları, mevsimleri ve tabiattaki düzeni göstererek bunların bir tesadüf üzere meydana gelmediğini, bilakis tek bir yaratıcıya, mutlak güce ve otoriteye işaret ettiğini ve dolayısıyla ibadete layık olanın yalnızca Allah olduğunu bildirmektedir. Hz. Nûh da kavmini tevhide davet ederken Allah'ın nimetlerini hatırlatarak kavmini tefekküre davet etmiştir. Onun bu usulü Nûh Suresi'nde şöyle zikredilir:

*“(Nûh kavmini ikaz için şöyle dedi) Size ne oluyor ki, Allah’a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır! Görmediniz mi Allah yedi kat göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış! Onların içinde ayı bir nur kılmış, güneşi de bir çerağ yapmıştır! Allah sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir. Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır. Allah onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz diye, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır.”*⁵²⁹ Hz. Nûh'un putperest kavmine söylemiş olduğu bu sözler, Allah'tan başka edinmiş oldukları batıl ilahlarına karşılık Allah'ın azametini ve kudretini hatırlatmaktadır. O, Allah'ın göğü ve yeri yaratmadaki keyfiyetine, gökyüzünü süsleyip yeryüzünü insanlar için nasıl yaşanılır hale getirdiğine dikkat çekerek, kavmine sadece

⁵²⁷ Keskin, “Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi'nin İncelenmesi”, s. 103.

⁵²⁸ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c.30, s. 136.

⁵²⁹ Nûh 71/13-20.

tüm bu mahlûkatın yaratıcısı ve sahibine ibadet edilmesi gerektiğini, O'na şirk koşmanın geri dönülemez bir yanlış olduğunu söylemiştir.⁵³⁰

Hız. Nûh'un başvurmuş olduğu bu yöntem, kavmini kendi yaratılışına ve aleni olarak gözlemlenebilen Allah'ın kainattaki mucizelerine yönlendirmektedir. Hız. Nûh onlara kâinattan örnekler verirken göğün ya da yerin mahiyetinin ne olduğunu bildirmek ya da onlara bu konuda sorular sormak gibi bir amaç da gütmemiştir. Fakat o bunların bir işaret olduğundan hareketle, insanı dehşete düşürecek ölçüde muazzam gökyüzünün ve olağanüstü nizamın ardında yatan saiki, onu var eden kudreti bulmaya yönlendirmek istemiştir. Zaten Kur'ân'ın ve Hız. Nûh'un kâinata işaret etmesinin temel amacı da budur.⁵³¹

a.4. Terğib ve Terhîb Yöntemini Kullanması

Allah Teâla Kur'ân'da insanın fıtratını gözeterek onun tevhid davetini kabul etmesini kolaylaştıracak usul ve metotları kullanmıştır. Kur'ân ve peygamberler insanları kimi zaman kıssa, temsil, öğütler ile, kimi zaman da iman ettikleri takdirde elde edecekleri nimetleri ve güzellikleri hatırlatıp mükafatlarla müjdelemiştir. Yahut inkâr ettikleri takdirde maruz kalacakları bela, felaket, hüsrân ve cezalardan bahsederek dalalet tabi olmaktan, korkutarak tevhide davet etmişlerdir.⁵³²

Hız. Nûh da kavmini İslâm'a davet ederken bu üslubu kullanmış, gelecek olan azabı/helakı sıklıkla hatırlatırken inandıkları takdirde onları bekleyen nimetlerden de söz etmiştir.

“إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ” “Ben size (inecek) büyük bir günün azabından korkuyorum”⁵³³ âyeti Hız. Nûh'un davetinde kavmini azap ile korkutma şekline örnektir. Âyette caydırıcı unsur olarak yer alan “يَوْمٍ عَظِيمٍ” ifadesi ilk bakışta dünya veya âhiret azabına delalet etmesi açısından müfessirler arasında yalnızca âhiret azabını işaret ettiği⁵³⁴ veya âhiret azabı ile birlikte tufan gününün de⁵³⁵ kastedildiği yönünde farklı

⁵³⁰ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, c. 23, s. 299.

⁵³¹ Kutup, *Fî Zilal*, c.6, s. 3708.

⁵³² Koçak, “İbrahim Suresinde Eğitim ve Davet Motifleri”, s.75-76.

⁵³³ A'râf 7/59.

⁵³⁴ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, c.3, s. 32.

yorumlar yapılmıştır. Her iki durumda da inkâr etmenin doğuracağı sonuç korkutucudur.

“إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ” *“Biz Nûh’u kavmine ‘Can yakıcı bir azap gelmeden önce onları uyar’ diye peygamber olarak gönderdik”*⁵³⁶ âyeti de inkârlarında ısrarcı olan kavmi küfürden sakındırmak, caydırmak için, bu hal üzere yaşamanın sonucunun şiddetli bir azap olduğunu haber vermektedir.

Hiz. Nûh’un kavmini tevhide davet ederken korkutma ve tehdit etme yoluna baş vurduğunu şu âyetlerle örneklendirebiliriz:

“أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ” *“Allah’tan başkasına kulluk etmeyin! Doğrusu ben hakkınızda can yakıcı bir günün azabından korkuyorum.”*⁵³⁷

“أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُوا بَعْضُ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخَّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ أَجَلَ اللَّهِ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ” *“Allah’a ibadet edin. O’ndan korkun ve bana itaat edin ki, Allah günahlarınızı bağışlasın ve sizi muayyen bir vakte kadar ertelesin. Allah’ın tayin ettiği ecel geldiği zaman, asla ertelenmez. Keşke bunu bir bilseydiniz.”*⁵³⁸

Taberî Allah Teâla’nın bu âyetlerde, Hiz. Nûh’un kavmini uyararak onlara şöyle dediğini beyan etmiştir:

“Ey kavmim, ben sizi, Allah’ın azabına uğramanızdan sakındıran, açık bir uyarıcıyım. İnkârınızdan dolayı bu azaba uğratılmaktan kaçının. Allaha kulluk edin, putları bırakın. Ona iman edip Sâlih ameller işleyerek ondan korkun. Size emrettiğim ve yasakladığım şeylerde bana itaat edin ki Allah günahlarınızı affetsin ve sizi, eceliniz gelinceye kadar ertelesin. Cezalandırmasın.”⁵³⁹

Korkutmanın, sakındırmanın yanı sıra Hiz. Nûh’un kavmini inanmaya teşviki, af dileyip iman ettikleri takdirde onları bekleyen nimetleri hatırlatmak şeklinde de

⁵³⁵ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.14, s. 151; Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vîl*, c.3, s.17.; Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, c. 2, s. 43.

⁵³⁶ Nûh 71/1.

⁵³⁷ Hûd 11/26.

⁵³⁸ Nûh 71/3-4.

⁵³⁹ Taberî, *Camîu’l-Beyân*, c. 23, s. 289.

gerçekleşmiştir. Bu minvalde onun kavmine olan ikazı Kur’ân’da şu şekilde zikredilmektedir: “فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَيَبِينَنَّ” “Dedim ki onlara: "Rabbinizden af dileyiniz. Zira o gafurdur." Mağfiret dileyin ki üzerinize bol bol yağmur indirsın. "Size mal ve evlat ihsan buyursun, size bahçeler, ırmaklar, su kanalları nasip etsin."⁵⁴⁰ Bu sözler ile Hz. Nûh kavmindeki insanların hem dünyevî hem de uhrevî meyillerini göz önüne alarak davetini gerçekleştirmiştir. O’nun bu yaklaşımı, dünyada yer ve gök gibi nimetin kaynağı olabilecek her şeyin insana cömertçe sunulacağını bildirmesi, insan fıtratındaki dünya sevgisi ve imkânlarını harekete geçirmeye yönelik olup, böylece iman etme hususunda bir teşvik ve imandan önce işlemiş oldukları sebebiyle af dilemeye özendirme niteliği taşımaktadır.⁵⁴¹ Nitekim insan için öncelikli olarak kazanabileceği yahut yararını daha kısa sürede görebileceği şeyler daha caziptir. Dolayısıyla dünyaya ait olan nimetlerin vaat edilmesi, bu yönüyle de imana teşvik edicidir.⁵⁴² Hz. Nûh’un davetini sunma biçimi, insanların maddi ve manevi olarak var olması ile memnun olacakları imkanların zikredilmesi ve inandıkları taktirde bunlara nail olmakla müjdelenmeleri şeklindedir. Davetin ortaya konuş şekli insanlar için iman etmeye rağbeti artırabileceği gibi, bunların yaratıcısının kudretine ve yegâne ilah olmasına dikkat çekmek maksadı da gütmektedir.⁵⁴³

b. Davete Verilen Tepkiler

Hz. Nûh’un davetinin sonunda peygamberlerine farklı tepkiler veren iki grup ortaya çıkmıştır. Bunların ilki ve sayıca az olanı onun tevhid mesajına olumlu yanıt vererek, risaletini kabul edenlerdir. Kavmi içerisinde çoğunluğu oluşturan diğer grup ise Hz. Nûh’un davetine olumsuz tepki vererek peygamberliğini ve mesajını kabul etmeyen müşriklerdir.

a.1. Olumlu Tepkiler

Hz. Nûh’un davetine olumlu tepki vererek O’na iman edenler sayıca çok azdır. “وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ” “Beraberinde bulunan az sayıdaki kişiden başkası iman

⁵⁴⁰ Nûh 71/10-12.

⁵⁴¹ Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefasîr*, c. 3, s. 452 vd.

⁵⁴² Zemahşerî, *Keşşâf*, c. 4, s. 217.

⁵⁴³ Keskin, “Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi’nin İncelenmesi”, s. 105.

*etmemiştir*⁵⁴⁴ âyetinde halkından iman edenlerin sayısının azlığını bildirmekle yetinilerek rakamsal bir değer verilmemiştir. Ancak “فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَعْرَفْنَا” “(Kavmi)Onu yalanladı. Biz de onu ve onunla birlikte gemide bulunanları kurtardık. Âyetlerimizi yalanlayanları da boğduk” âyetinde gemiye binenlerin yalnızca iman edenler olduğu ifade edilir. Dolayısıyla gemiye binenlerin sayısına dair rivâyetler iman edenlerin kaç kişi olduğuna da işaret etmektedir. İman ettiği için gemiye binenlerin sayısı hakkında sadece Taberî(ö.310/923) de yer alan rivâyetlerden bazıları “Gemide Nûh, üç oğlu ve üç gelini vardı”⁵⁴⁵, “Nûh, eşi, üç oğlu ve gelinleri vardı”⁵⁴⁶, “Gemide seksen kişi vardı”⁵⁴⁷ şeklindedir.

Hiz. Nûh’un davetine olumlu yanıt vererek iman edenler toplumda maddi zorluklar içinde yaşayan kişilerdir. İman edenlerin alt tabakadan olması müşriklerin inkâr gerekçesi olarak Hiz. Nûh’un önüne getirdikleri bir bahane olmuştur.⁵⁴⁸ Esasında bu durum peygamberlerin tamamına şamildir. Zira sıradan insanlar, Allah’a kul olmanın kendilerini, seçkinlere, ululara kulluk yapmaktan kurtardığını fitratları itibariyle bilirler ve dolayısıyla tek olan Allah’a iman etmeye daha yatkın olurlar. Onların fitratlarındaki Allah’a iman etme duygusunu koruyan şey varlık sahibi olmakla her şeyi elde edebileceğini zannetme ve sözlerinin yerine getirilmesi ile de insanlara hükmedebilme duygusunu yaşamamış olmalarındandır.⁵⁴⁹

a.2. Olumsuz Tepkiler

Hiz. Nûh’un mesajını ve peygamberliğini inkâr edenlerin, tevhid daveti karşısındaki tepkileri ve tavırları salt bir reddediş olmamıştır. Onlar sözleri ve eylemleriyle Hiz. Nûh’a ve beraberindekilere pek çok sıkıntı yaşatmışlardır. Kavminden Hiz. Nûh’un davetini reddederek olumsuz tepkiler geliştirenler, aile efradından bir oğlu ve karısı, mele’ olarak anılan grup ve onlara tabi olanlardır.

⁵⁴⁴ Hûd 11/40.

⁵⁴⁵ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, c. 12, s. 411.

⁵⁴⁶ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, c. 12, s. 411.

⁵⁴⁷ Taberî, *Camîu’l-Beyan*, c. 12, s. 411.

⁵⁴⁸ Hûd 11/27.

⁵⁴⁹ Kutup, *Fî Zilâl*, c. 4, s.1869.

a.2.1. Aile Efradının Tepkisi

Peygamberler tevhid mücadelesi esnasında kavimleri ile karşı karşıya geldikleri gibi zaman zaman kendi ehlinden, akraba ve ailelerinden iman etmeyenler de olmuştur. Hz. Nûh'un karısı ve oğullarından birisi bunun örneğidir.

Hz. Nûh'un tevhid mücadelesinde karısı ile imtihan olması Kur'ân'da “ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَامْرَأةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا” *“Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki sâlih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara: Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin! denildi”*⁵⁵⁰ âyeti ile bildirilmiştir. Ancak burada hususiyetle belirtilmesi gereken mesele Hz. Nûh ve Hz. Lût'un hanımlarının kocalarına hainlik etme sebeplerinin ahlaki anlamda kabul edilecek davranışlar olmayıp dini saiklere dayandığıdır. Âyette zikredilen ‘Nûh'un karısının hainlik etmesi’ ifadesinden maksat, onun inkâr edenler arasında yer alması ve Hz. Nûh'u delilik gibi olumsuz sıfatlarla itham etmesidir. Bunların yanı sıra, Hz. Nûh'un karısının hainliğinin, O'nun sırlarını öğrenerek zulüm ehli olan inkârcılara, iman edenlerin durumunu haber vermek olduğu da beyan edilmektedir.⁵⁵¹ Âyette bildirilen ‘Peygamber eşi olmaları onlardan azabı gidermedi’ ifadesi, kan bağıнын, akrabalığın veya aileden bir fert olmanın inkâr eden kişi için hiçbir fayda vermediğini beyan etmektedir.⁵⁵²

Hz. Nûh'un risaletini ve davetini aile efradından inkâr eden sadece karısı değildir. Oğlu da onun davetini inkâr ederek müşrikler safında yerini almıştır. Bu hakikat tufanın başlaması ile Hz. Nûh ve oğlu arasında geçen konuşmalardan anlaşılmaktadır. Tufan başladığında Allah Teâla Hz. Nûh'a şöyle buyurmuştur: “حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ” *“Nihayet emrimiz gelip, tandır kaynamaya başlayınca (sular coşup taşınca) Nûh'a dedik ki: “Her cins canlıdan (erkekli dişili) birer çift, bir de kendileri hakkında daha önce hüküm verilmiş olanlar dışındaki âilen ile iman edenleri ona yükle.” Ama,*

⁵⁵⁰ Tahrîm 66/10.

⁵⁵¹ Taberî, *Camîu'l Beyân*, c. 23, s. 112; Buharî, *Kitabü't-Tefsîr el-Kur'an*, Sure: 66, bab: 2.

⁵⁵² Naif Zeynelabidin, *Allah'a Davette Peygamberlerin Metodu*, s.104.

onunla beraber sadece pek az kimse iman etmişti.”⁵⁵³ Bu emir üzerine Hz. Nûh ailesini ve iman edenlerin tamamını gemiye almıştır. Ancak oğullarından birisi gemiye binmek istememiş, yüksek bir yere çıktığı taktirde suyun kendine ulaşamayacağını sanmıştır. Hz. Nûh ona: “يَا بُنَيَّ ارْكَب مَعَنَا وَلَا تَكُن مَعَ الْكَافِرِينَ” “Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!”⁵⁵⁴ diye seslenmiş fakat oğlu binmemekte ısrar ederek şöyle demiştir:⁵⁵⁵ “قَالَ سَأُوِي إِلَىٰ جَبَلٍ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ” “Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dağ beni sudan korur.”⁵⁵⁶ Hz. Nûh onu ancak merhamet sahibi Allah’ın koruyabileceğini söylemiş aralarına dalgalar girmiş ve oğlu boğulanlardan olmuştur.⁵⁵⁷

Hz. Nûh, baba şefkatiyle Allah’a oğlunun kurtarılması için niyaz ederken, O’nun daha evvel aile efradını kurtaracağına dair vaadini hatırlayarak yalvarmıştır. Kur’ân’da bu durum şöyle zikredilir: “وَنَادَىٰ نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَاكِمِينَ قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ” “Nûh Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hakimler hakimisin.” Allah “Ey Nûh! O senin ehlinde değildir. Zira onun yaptığı iş salih olmayan bir ameldir. Onun hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”

558

Hz. Nûh’un hem karısı hem de oğlu inkârcılarla beraber olurken, Allah Teâla onların akıbetinin de her inkâr edenin akıbeti gibi olacağını bildirmiştir. Bu âyetlerden anlaşılan, insanları bir araya getiren, birbirlerine yakın kılan hususun din birlikteliği olduğudur. Allah’ın bildirmiş olduğu ilahi vahye, gönderdiği peygamberlere, emir ve yasaklarına iman etmiş olanlar birbirlerinin akrabası, yakını, kardeşi gibidir. İnanç odağında birleşmiş olanların yakınlığı manevidir. İman eden ile inkâr eden arasında kan bağı ile bir yakınlık olsa da, bunun Allah katında bir değeri yoktur. Nitekim Allah Teâla da âyette Hz. Nûh’un oğlunu onun ehline dahil etmemiştir.⁵⁵⁹

553 Hûd 11/40.

554 Hûd 11/42.

555 Taberî, *Camîu’l Beyân*, c. 12, s. 417.

556 Hûd 11/43.

557 Hûd 11/43.

558 Hûd 11/45-46.

559 Komisyon, “*Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*”, (Ankara: TDV Yayınları, 2010) s. 226.

a.2.3. Kavmin Tepkisi

Hız. Nûh'un tevhid davetine kavminin verdiği tepkiler hem mesajın kendisine hem de elçisine karşı aklî dayanağı olmayan çeşitli argümanlarla muhalif olmak ve muhalefetlerinde ileri giderek, O'nun davet çalışmalarını engellemek şeklindedir. Kavmi içinde Hız. Nûh'un davetine en çok isyan eden ve O'nu engellemeye çalışanlar Kur'ân'da "الملاء" kavramı ile ifade edilmiştir. Müfessirlerin çoğunluğunun tanımına göre mele' kelimesi 'Toplumun ileri gelenleri, seçkinler, fikir danışılan, görüşleri ile kalplere korku salan, göz dolduran ve görüşleri alınan kimseler, peygamberlere karşı çıkan beyler, büyükler'⁵⁶⁰ anlamlarına gelmektedir. İnsanlar üzerinde söz sahibi olan, kavmin yönetim kadrosunu seçen ve yönetim kadrosunda yer alan, bu grup, Hız. Nûh'un peygamberliğini ve tevhid akidesini kabul etmediği gibi başkalarının da iman etmesini engellemek istemiş ve onları Hız. Nûh'tan ve iman etme meylinden uzaklaştırmak için her türlü yöntemi denemiştir.

Tarih boyunca toplumun önde gelenlerinin her tevhid davetinde, ıslah çalışmasında bir engel olarak varlıklarını gösterdikleri, insanları doğruya, iyiye ve hayra davet eden Resûllerin tebliğlerini engellemek için türlü çabalar sarf ettikleri bilinmektedir. Allah Teâla bu durumu Kur'ân'da şöyle bildirmektedir: "وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ" *"Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı peygamber göndermiş isek mutlaka oranın varlıklı ve şımarık kişileri şöyle demişlerdir: Biz, size gönderilmiş olan şeyi inkâr ediyoruz. Biz, malca ve evlatça daha çoğuz, biz azaba uğratılacak değiliz."*⁵⁶¹ Hız. Nûh'un kavmi de O'nun davetini kabul etmeyerek her seferinde farklı olumsuz tepkiler ve bahaneler geliştirmiştir.

i. 'Beşer Peygamber' Olgusuna İtiraz Etmek

Hız. Nûh'un tevhid mesajını inkâr edenlerin ileri sürdükleri argümanların başında, onun bir beşer, sıradan bir insan olduğuna vurgu yapmak ve üstünlük sağlamak için peygamberlik iddiasında bulunduğunu söylemek gelir. Nitekim Nûh

⁵⁶⁰ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, c. 2, s. 595,602; Zemaşşerî, *Keşşâf*, c. 2, s. 85; İsfahânî, *Müfredat* c. 2, s.719; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. 6, s. 181, c. 14, s. 150, c. 17, s. 220; Kutup, *Fî Zilâl*, c. 6, s.117.

⁵⁶¹ Sebe' 34/34-35.

kavminin müşrikleri, başlarına gelebilecek azaba karşı uyarılmalarına “ مَا نَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرَاكَ اتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِآدَائِنَا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا نَرَى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ ” *“Biz seni ancak bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Basit ve dar görüşlü (insan)larımızdan başkasının sana uyduğunu da görmüyoruz. Sizde bize karşı bir üstünlük olduğunu da görmüyoruz...”*⁵⁶² sözleri ile karşılık vermişlerdir.

“*Sen de bizim gibi sıradan bir insansın*” ifadesi yaratılış anlamında sıradanlık ifade edebileceği gibi sahip olunan özellikler açısından da değerlendirilebilir. Buna göre Nûh kavminin iddiası peygamberlik bir insana verilecekse, o insanın öne çıkmasına sebep olacak üstün meziyetlerinin olması gerektir. Buna mukabil Hz. Nûh’un maddi ve manevi kuvvet, ekonomik refah, ilmi derece bakımından diğer insanlardan farklı olmayıp benzer özelliklere sahip olması sebebiyle muhataplarına göre bir peygamber olması mümkün değildir. Zira peygamber, Allah tarafından insanlar arasından seçildiğine göre, O’nun nazarında daha sevimli ve değerli olması gerekir. Bunun peygambere yansması da insanlar içerisindeki derece ve şeref olarak üstün olması ile ilişkilidir. Hz. Nûh da bir üstünlük olmadığına göre peygamberliği söz konusu olamaz. İnkâr edenlerin ‘sen de bizim gibi sıradan bir insansın’ söylemi Hz. Nûh’un diğerlerinden ayıran bir meziyeti olmadığına işaretle peygamberlik iddiasının üstünlük kazanmak, riyaseti ve liderliği istemek gibi amaçlar taşıdığı şüphelerinin olduğunu göstermektedir. Bu ihtimal, Allah Teâla’nın söylediklerini haber verdiği, “*O, aranızda sıvrılmak, size karşı üstünlük taslamak istiyor*” âyeti ile de kuvvet kazanır. Hz. Nûh’a yöneltilen bu ifadeler peygamberimize karşı sarf edilen “Onlar dediler ki: “... *Bu yerde devlet ikinizin (elinde) olsun diye mi bize geldiniz?*”⁵⁶³ sözleri ile benzerlik arz etmektedir.⁵⁶⁴

Sonuç olarak Hz. Nûh’un hem yaratılış olarak bir insan olması, hem de insanlar içerisinde onu diğerlerinden üstün kılacak vasıflara sahip olmaması yönünden taşıdığı sıradanlık, müşriklerin inkâr için ardına sığındıkları bahanelerden sadece birisi olmuştur.

⁵⁶² Hûd 11/27; el-Mû’minûn 23/24.

⁵⁶³ Yûnus 10/78.

⁵⁶⁴ Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. 23, s. 93.

ii. İtham ve İftirada Bulunmak

İman etmeyenlerin değişmez tavırlarından birisi olan peygamberleri yalancılık, sapıklık, delilikle itham etmek, tevhid mücadelesinde peygamberleri itibarsız kılmak için denemekten vaz geçmedikleri bir yöntem olarak Nûh kavminde de varlığını göstermiştir.

Nûh kavmi peygamberlerinin bir insan olmasını ve ona tabi olanların basit kimseler olduğunu, iman etmemelerinin bir gerekçesi olarak dile getirmelerinin akabinde “بَلْ نَطُغُّكُمْ كَاذِبِينَ” “Biz sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz”⁵⁶⁵ sözleri ile Hz. Nûh’u ve beraberindekileri yalancılıkla itham etmiştir. Çünkü onlar kendileri ile Hz. Nûh ve ona tabi olanlar arasında kıyasa gitmiş ve peygamberlik konusunda Hz. Nûh’un yeterli olmadığı yönünde hükme varmışlardır.⁵⁶⁶

Kavmi, Hz. Nûh’un sadece peygamberliğini değil getirdiği mesajları da yalanlamıştır. Nitekim Hz. Nûh’un müşrik olan kavmine yalnızca Allah’a ibadet etmelerini öğütlemesi ve öğütlerine tabi olmadıkları takdirde onları bekleyen azabı haber vermesine kavminin ileri gelenlerinin cevabı “إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ” “Biz seni hakikaten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz”⁵⁶⁷ olmuş, onu sapıklık ve yoldan çıkmakla⁵⁶⁸ itham etmişlerdir. Hz. Nûh onlara kendisinde ne sapıklık, ne yoldan çıkmışlık olduğunu, yalnızca Allah’a kulluk etmeye davet ettiğini ve Allah’ın merhametinin bir nişanı olarak kendilerine peygamber olarak gönderildiğini hatırlatmış, sapıklık olarak nitelendirdikleri şeyin mahiyetini anlatmış ve daha önce ileri sürdükleri peygamberin insan olması sorununa karşılık Allah’ın içlerinden bir insanı peygamber olarak göndermesinin şaşılacak bir durum olmadığını beyan etmiştir.⁵⁶⁹ Hz. Nûh bu beyanı ile kendisinin bir peygamber ve içlerinden tanıdıkları, dürüstlüğü bildikleri bir insan olduğunu, onları başlarına gelebilecek bir azaba karşı uyardığını ve bu uyarının kaynağının ilahi vahye dayandığını, uyarılara tabi olmanın Allah’ın rahmetine kavuşmayı beraberinde getirdiğini ve bunlarda şaşkınlık yaratacak

⁵⁶⁵ Hûd 11/27.

⁵⁶⁶ Taberî, *Câmi’ul Beyân*, c.12, s.379 vd.

⁵⁶⁷ el-A’râf 7/60.

⁵⁶⁸ Taberî *Câmi’ul Beyân*, c.13, s.609.

⁵⁶⁹ el-A’râf 7/61-63.

bir durum olmadığını vurgulamıştır. Ancak tüm bu açıklamalar üzerine kavmi onu tekrar yalanlamıştır.⁵⁷⁰

Hız. Nûh, tevhid mücadelesine insanları tekrar tekrar tevhide davet ederek devam etmiş, öğütlerinin ağır geldiğini anladığında, onlara meydan okumuş ve hakkında hüküm vermelerini ve verdikleri hükmü uygulamakta beklememelerini söylemiş, çabalarının karşılığını Allah'tan göreceğini ve Müslüman olmakla emrolunduğunu bildirmiştir. Ancak halkı onu yalanlamaya devam etmiş ve bunda ısrarcı olmuştur.⁵⁷¹ Nitekim Kur'ân'da Nûh kavminin helak edilme sebebi olarak onu ve mesajını yalanlamaları zikredilmektedir.⁵⁷²

Hız. Nûh'un kavmi tarafından yalanlandığı bilgisi Kur'ân'da Mekkeli müşriklerin peygamberimizi yalanlamalarına karşılık onu teselli etmek⁵⁷³ maksadıyla gönderilen âyetlerle de verilmektedir. “وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَتَمُودٌ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَتَمُودٌ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَىٰ عَلَىٰ آلِهِ وَهُوَ يَكْفُرُ” (Ey Muhammed) *Seni yalanlıyorsa (üzülme bil ki) onlardan önce, Nûh kavmi, Ad ve Semûd, İbrahim kavmi, Lût kavmi ve Medyen halkı da (peygamberlerini) yalanlamışlardı. Mûsâ da yalanlanmıştı*⁵⁷⁴ âyeti bunun örneklerindendir. Âyette zikredilen topluluklar, tevhid inancının yayılmasını engellemek için mücadele veren ve ilahi mesajı yalanlayan kavimlerdir. Bu kavimlerin aynı minval üzere zikredilmesi zamanın her döneminde var olan Allah'a şerik koşanlara karşı bir uyarı niteliği taşımaktadır.⁵⁷⁵

Hız. Nûh'un mesajına kavminin verdiği tepkilerden birisi de onu mecnunlukla itham etmek olmuştur. Allah Teâla bu hususu Kur'ân'da şu şekilde bildirmektedir: “إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ فْتَرِيصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ” “O kendisinde delilik bulunan birinden başkası değildir. Bu yüzden onu bir zaman kadar gözetleyin.”⁵⁷⁶

Hız. Nûh'un delilikle itham edildiğine dair “كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ” “(Resûlüm) Bunlardan önce Nûh kavmi de yalanlamıştı. Kulumuzu yalancı

⁵⁷⁰ el-A'râf 7/64.

⁵⁷¹ Yûnus 10/71-73.

⁵⁷² el-Furkân 25/37.

⁵⁷³ Kıssaların gayeleri için bkz. Demirci, **Tefsir Usulü**, s. 211.

⁵⁷⁴ el-Hacc 22/42; Ayrıca bkz. eş-Şuarâ 26/105; es-Sâd 38/12-13; el-Kaf 50/12-13.

⁵⁷⁵ Taberî, **Câmi'ul Beyân**, c.16, s.588.

⁵⁷⁶ el-Mü'minûn 23/25.

saydılar ve mecnun dediler. O (yapılan eziyetle davetten) alıkonulmuştu”⁵⁷⁷ âyeti Hz. Muhammed için teselli niteliğindedir. Allah Teâla “Ey Muhammed! Sen bizim katımızdan hakkı getirdiğin zaman Kureyş seni nasıl yalanladı ise, kulumuz Nûh’u da kavmi öyle yalanladı. Mecnun diyerek onu tebliğden alıkoydular.”⁵⁷⁸ diyerek Hz. Nûh’un tevhid mücadelesinde karşılaşmış olduğu sıkıntıları peygamberimize örnek olarak sunmuştur. Nitekim peygamberimiz de Hz. Nûh gibi tevhid mücadelesinde delilikle itham edilmiştir.⁵⁷⁹

Kavminin Hz. Nûh’a yönelik ithamlarından birisi de onun Allah’a iftira attığı iddiasıdır. Onlar Hz. Nûh’un tevhid mücadelesinde ısrarlı tavırlarından ve Allah katından bir azap getireceğini söylemesinden dolayı onu Allah’a iftira atmakla suçlamışlardır.⁵⁸⁰ Bu durum Kur’ân’da kavminin ileri gelenlerinin dile getirdiği “قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ” “Ey Nûh! Bizimle gerçekten tartıştın. Hem de tartışmanı çoğalttın, eğer sen gerçekten doğru sözlü kimselerden isen tehdit ettiğin azabı başımıza getir”⁵⁸¹ sözleri ile bildirilmiştir. Onların bu ithamlarına karşılık Hz. Nûh, azaba güç yetirecek olanın yalnız Allah olduğunu ve kavminin Allah’ı aciz bırakamayacağını dile getirmiş ve nihai varışın Allah’a olduğunu bildirmiştir.⁵⁸²

iii. İman Edenleri Beğenmemek

Kavminin ileri gelenlerinin Hz. Nûh’a, içinde yaşadığı toplumu sosyal olarak karışıklığa sürükleyecek ve vahyin mahiyetine yakışmayacak teklifleri de olmuştur. Onlar, yanındakilerin fakir ve çaresiz kimseler olmasını, iman etmemek için sebep göstererek, Hz. Nûh’dan onları yanından uzaklaştırmasını istemişlerdir.⁵⁸³ Bu sebeple kavmi ona, yanındakileri kasıt ile “قَالُوا أَنْتُمْ لَكُمْ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ” “Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç!”⁵⁸⁴ demiştir. Âyette geçen “الْأَرْذَلُونَ” kelimesi müfessirlerce saygıdeğer ve şerefli olmayan⁵⁸⁵, insanların en

⁵⁷⁷ el-Kamer 54/9.

⁵⁷⁸ Taberî, *Câmi’ul Beyân*, c.22, s.119.

⁵⁷⁹ el-Hicr 15/6; es-Sebe’ 34/8; es-Sâffât 37/36; ed-Duhân 44/14.

⁵⁸⁰ Sâbûnî, *Peygamberler Tarihi*, s. 316 vd.

⁵⁸¹ Hûd 11/32.

⁵⁸² Hûd 11/33-34.

⁵⁸³ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.17, s.223.

⁵⁸⁴ eş-Şuarâ 26/111.

⁵⁸⁵ Taberî, *Câmi’ul Beyân*, c.20, s.602.

aşağısı⁵⁸⁶ şeklinde yorumlanmıştır. Mele'nin, iman edenleri bu şekilde tavsif etmesi onları nesep cinsinden düşük, meslek olarak da aşağı derecede (terzilik vb.) gördükleri içindir.⁵⁸⁷

İnkâr edenlerin bu teklifine Hz. Nûh'un cevabı “ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلَأُّوْا ” “Ben iman eden kimseleri kovacak değilim. Çünkü onlar Rableri ile karşılaşacaklar. Fakat ben sizi cahil bir millet olarak görüyorum, Ey milletim! Onları kovarsam, Allah'a karşı beni kim savunur? Düşünmez misiniz?”⁵⁸⁸ olmuştur. Taberî (ö.310/923), Hz. Nûh'un kavminin bu teklifini kabul etmemesini “Allah kovmamı istediğiniz kişilere güzelliklerinden değil, dünyadaki amellerinden soracak”⁵⁸⁹ şeklinde açıklamıştır.

Nûh kavminin müşrik ileri gelenlerinin bu talepleri onların insanları "insan" olma vasfı ile değil sosyal statüleri ile değerlendirdiklerini göstermektedir. Esasında müşriklerin bu yaklaşımı tarih boyunca hiç eksik olmamıştır. Tarihi süreçte aynı teklifler Hz. Peygamber (s.a.v.)'e de yapılmıştır. “ وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْعَدَاةِ وَالْعَشِيِّ ” “O halde, Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranların (hiç birini) yanından kovma. Sen onlardan hiçbir şekilde sorumlu değilsin -tıpkı onların da hiçbir şekilde senden sorumlu olmadıkları gibi- bu nedenle onları kovma hakkına sahip değilsin: yoksa zalimlerden olurdu”⁵⁹⁰.

iv. Tehdit ve Alay Etmek

Kavmi, Hz. Nûh'un tebliğdeki ısrarını gördükçe, azmini kırmak, gayretini yok etmek için başvurdukları olumsuz ithamların yeterli olmadığını, toplum üzerinde algı oluşturmaya yönelik girişimlerin sonuç vermediğini gördüğünde direkt olarak Hz. Nûh'u hedef almış ve tebliğ devam etmesi halinde onu taşılayacaklarını dile getirmiştir. Bu durum Kur'an'da “عَیْ نُوحُ! سَـنْ بَدِیْکَ مِنْ أَسْفَلَ مَیْمَنَکَ ۚ سَـنْ یَسْفِیْکَ مِنْ أَسْفَلَ سَـفْرِیْکَ ۚ سَـنْ یَجْعَلُکَ مِنَ الْخَاسِرِیْنَ ” “Ey Nûh! Sen bu dediğinden vaz geçmezsen, gerçekten taşlanmışlardan olacaksın”⁵⁹¹ âyeti ile

⁵⁸⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, c.2, s.278.

⁵⁸⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, c.24, s.25.

⁵⁸⁸ Hûd 11/29-30.

⁵⁸⁹ Taberî, *Câmi'ul Beyân*, 12:385.

⁵⁹⁰ el-En'âm 6/52.

⁵⁹¹ eş-Şuarâ 26/116.

bildirilmiştir. Kur’ân’da kavminin Hz. Nûh’u tehdit ettiği bildirilse de fiziki müdahalede bulunulduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak tefsir ve tarih kaynaklarında Hz. Nûh’un boğazının inkâr edenler tarafından bayılcaya kadar sıkıldığı⁵⁹² ve bu eyleme öldüğü zannına sahip olunana⁵⁹³ kadar devam edildiği rivâyet olunur.

Hz. Nûh’un her koşulda kavminin arasında dolaşarak onları Hakk’a davet etmesi, söyledikleri ve ortaya koyduğu mesajlar⁵⁹⁴, bu davetin toplumun önde gelenlerinin halk üzerindeki tahakkümünü bozabileceği endişesini doğurmuştur. Bu sebeplerle Hz. Nûh ve ona iman edenlerle alay etmek,⁵⁹⁵ küçümsemek⁵⁹⁶, tehdit etmek⁵⁹⁷ gibi yöntemler kullanmışlar ve kendilerinin atalarının tuttukları yol üzere yürüyeceklerini söyleyerek⁵⁹⁸ ayak diremişler ve putperest tavırlarında ısrarcı olmuşlardır.⁵⁹⁹ Bu ısrarcı tavırları, direndikçe artan kibirleri Hz. Nûh’un davetini dinlememek için kulaklarını parmakları ile tıkamaya, elbiselerini başlarına çekmek suretiyle⁶⁰⁰ onu görmek istemedikleri mesajını vermeye kadar götürmüştür.⁶⁰¹

Hz. Nûh’a kavminden iman edenler dışında artık kimsenin iman etmeyeceği vahyolunup gemiyi yapma emri gelince⁶⁰² Hz. Nûh geminin inşasına başlamıştır. Bu süreçte kavminin inkârcı ileri gelenleri yanına uğradıkça onunla alay etmeye devam etmiştir. O da “إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَجِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّهِيمٌ” *“Bizimle alay ediyorsunuz ama, alay ettiğiniz gibi biz de sizinle alay edeceğiz. Rezil edici azabın kime geleceğini ve kime sürekli azabın ineceğini göreceksiniz.”*⁶⁰³ sözleri ile mukabele etmiştir. Hz. Nûh ile hangi hususta alay ettiğine dair farklı rivâyetler bulunmaktadır. Râzî’ye(ö.606/1210) göre kavminin Hz. Nûh ile alay mevzuları şu şekildedir:

⁵⁹² Ahmed b. Hanbel, **Ezzühd** s.87; Taberî, **Tarih**, c.1, s.92; Zemahşerî, **Keşşâf** c.4, s.37; İbn Esir, **Kâmil**, c.1, s.68.

⁵⁹³ İbn Esir, **Kâmil**, c.1, s.69.

⁵⁹⁴ el-Mü’minûn 23/24.

⁵⁹⁵ Hûd 11/38-39; el-Mü’minûn 23/25; eş-Şuarâ 26/111-114.

⁵⁹⁶ Hûd 11/27; eş-Şuarâ 26/111-114.

⁵⁹⁷ eş-Şuarâ 26/116.

⁵⁹⁸ el-Mü’minûn 23/24.

⁵⁹⁹ el-A’râf 7/64; Hûd 11/36; Nûh 71/23-24.

⁶⁰⁰ Nûh 71/7.

⁶⁰¹ Abay, **Nüzul Sürecinde Kuran Karşı Algı Yönetimi**, s. 56.

⁶⁰² Hûd 11/36-37.

⁶⁰³ Hûd 11/38-39.

- 1) Onlar, "Ey Nûh, sen Allah'ın peygamberi olduğunu iddia ediyordun; ama şimdi marangozluğa başladın" diyorlardı.
- 2) Eğer sen, iddianda doğru olsaydın, tanrın seni bu zor ve güç işten müstağni kılar böylesine yorulmana ihtiyaç bırakmazdı" diyorlardı.
- 3) Onlar daha önce hiç gemi görmemiş ve ondan nasıl istifade edileceğini bilmiyorlardı. İşte bundan dolayı gemiye şaşıyor ve Hz. Nûh'la alay ediyorlardı.
- 4) O gemi gerçekten çok büyüktü ve Nûh onu sudan çok uzak bir yerde yapıyordu. Onlar, bundan ötürü, "burada su yok ve senin onu büyük nehirlerle, denizlere taşıman mümkün değil" diyorlar ve bunu bir nevi akılsızlık ve delilik sayıyorlardı.
- 5) Hz. Nûh'un kavmi içindeki ömrü uzayıp, bu müddet zarfında onları boğulma azabı ile inzar edince ve onlar da buna dair hiçbir emare ve işaret görüp müşahede edemeyince, zann-ı galiblerince, Nûh'un bu sözünde yalancı olduğuna hükmettiler. Bu sebeble de, Nûh gemi yapmaya başlayınca, onunla alay ettiler. İzah edilen bütün bu hususlar ihtimal dahilindedir.⁶⁰⁴

B. Sonuçları

Hz. Nûh peygamberlikle vazifelendirilmesi üzerine gece, gündüz, gizli açık demeden, ısrarla, yılmadan ve sürekli olarak kavmini tevhid akidesine davet etmiştir. Ancak kavminin büyük bir çoğunluğu Allah'a kulluk etmek yerine, inatla peygamberlerine karşı gelmeyi ortak bir tavır haline getirmişler ve böylece şirk halkası etrafında toplanmışlardır. Hz. Nûh'un kavmini putperestlikten kurtarıp tevhid inancı ile şereflendirmek için her türlü yolu denemesi, davetini her fırsatta yinelemesine karşılık onlar parmaklarını kulaklarına tıkamışlar, elbiselerine bürünmüşler, yani inanmama adına ellerinden gelen her şeyi yapıp direnmişler ve büyüklendikçe

⁶⁰⁴ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c.7, s.231.

büyüklenmişlerdir.⁶⁰⁵ Hz. Nûh’un bu daveti büyük oranda halkının peygamberlerinden uzaklaşmasından⁶⁰⁶ ve ona başkaldırmasından başka bir şeye sebep olmamıştır.⁶⁰⁷ Bu tavırları ve yaptıkları ise onların zalim bir kavim olmalarında⁶⁰⁸ ve zalim bir kavim olarak anılmalarında yeter sebep teşkil etmektedir.

Hz. Nûh tevhid mücadelesi boyunca kavminin vermiş olduğu tepkilere aldırmandan tebliğini sabır ve sebat ile devam ettirmiş ve müşrik olan kavmine şöyle demiştir: “*Ey kavmim aranızda kalmam, Allah’ın âyetlerini hüccet ve burhanlarını sizlere hatırlatmam ve size öğüt vermem ağır geliyorsa; ben ancak Allah’a tevekkül ettim. (Size bunun ağır gelip gelmemesi beni ilgilendirmez ve ben bu davetimden asla vaz geçmem. Siz ve Allah’ın dışından tapa gelmekte olduğunuz putlardan beraber olduğunuz ortaklarınızı toplayıp ne yapacağınızı kararlaştırınız. İçinizde ne tasarlıyorsanız açığa çıkarın. Benimle olan meselenizi açığa vurup halledin. Eğer kendinizi doğru ve gerçekçi sanıyorsanız, üstüme yürüyüp hakkımdan gelin. Sonra bana mühlet vermeyerek yapacağınızı yapın. Ben size aldırımıyorum. Sizden korkmuyorum. Zira siz hiçbir şekilde hak üzere değilsiniz.*”⁶⁰⁹

Nûh kavmi onun bu meydan okumasına, “*قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا*” “*Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı, mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle tehdit ettiğini (azabı) bize getir!*”⁶¹⁰ sözleriyle karşılık vermiştir. Buna cevaben Hz. Nûh, “*قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنَا*” “*Onu size, ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah’ı) aciz bırakacak değilsiniz! Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin rabbinizdir. Ve (nihâyet) O’na döndürüleceksiniz!*”⁶¹¹ demiştir.

Ancak Nûh kavmi çıkardıkları her türlü zorluğa rağmen, peygamberlerinin davetini sürdürmesi karşısında günden güne azgınlığını artırmıştır. Sonunda Hz. Nûh

⁶⁰⁵ Nûh 71/7.

⁶⁰⁶ Nûh 71/6.

⁶⁰⁷ Nûh 71/21.

⁶⁰⁸ Süleyman Mollaibrahimoğlu, “Nûh(a.s.) Kıssası”, *Kur’an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1998, sy.7, s. 60-61.

⁶⁰⁹ İbn Kesir, *Tefsiru’l Kur’ani’l-Azim*, c.2, s.425.

⁶¹⁰ Hûd 32.

⁶¹¹ Hûd 33,34.

halini Allah’a “ قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ دَعَوْتُهُمْ لِيَكْبِرُوا فَاصْبِرْ ” *“Rabbim doğrusu ben milletimi gece gündüz çağırdım, fakat benim çağırmam, sadece benden uzaklıklarını artırdı. Doğrusu ben senin onları bağışlaman için kendilerini her çağırışında, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, büyüklendikçe büyüklendiler.”*⁶¹² sözleri ile arz etmiştir. Bir beklenti içine girmeden kavmini uzun yıllar tevhide davet eden Hz. Nûh en sonunda “ فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ ” *“Ey Rabbim! Yenildim bana yardım et”*⁶¹³ duasıyla Allah’tan yardım dilemiştir. Râzî(ö.606/1210) yenilgiye ‘kafirler beni yendi, onlara karşı beni destekle’ ve ‘Nefsim beni yendi ve beni onların aleyhinde duaya sevketti’ şeklinde iki farklı yorum getirmiştir.⁶¹⁴

Nûh kavminin peygamberlerinin davetine verdikleri bu tepkilerin yanında Kur’ân’da Hz. Nûh’un, kavmini hak dine davetinin sonucu “ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ” *“O’nunla beraber çok azı iman etmişti”*⁶¹⁵, âyeti ile ifade edilmiştir. Hz. Nûh’un kavmi, iman etmediği gibi O’na ve inananlara karşı baskılarını artırmış ve azap isteyecek kadar azgınlaşmışlardır. Nihâyetinde Hz. Nûh “ وَأُوحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ ” *“İla’ı m’n qd’ am’n flâ tbttns b’m kânûâ yf’clûn inamayacağı”*⁶¹⁶ vahyine muhatap olduktan sonra Allah’a şöyle dua etmiştir: “ قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا وَمَكَرُوا مَكْرًا كُبَّارًا وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ رَّبَّ إِيَّاهُمْ عَصَوْنِي وَاتَّبَعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالُهُ وَوَلَدُهُ إِلَّا خَسَارًا ” *“Rabbim doğrusu bunlar, bana karşı geldiler de, malı ve çocuğu, kendi zararını artırmaktan başka bir işe yaramayan kimseye uydular. Kendilerine uyulan bu kimseler de, büyük hileler, büyük desiseler kurdular! Ve dediler ki: ‘Sakin ilahlarınızı bırakmayın; hele Vedd’den, Suva’da, Yeğus’tan, Yeuk’tan ve Nesr’den asla vazgeçmeyin.’ Böylece onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. Sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır.”*⁶¹⁷ Nûh’un kavmi, isyan etmiş bir topluluk olarak putlarının adlarını ayrı ayrı zikrederek propagandalarını sürdürmüş, toplumun tanrı düşüncesini “şirk” ekseninden

⁶¹² Nûh 71/5-7.

⁶¹³ el-Kamer 54/10.

⁶¹⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.29, s.37.

⁶¹⁵ Hûd 11/40.

⁶¹⁶ Hûd 11/36.

⁶¹⁷ Nûh 71/21-24.

koparmamaya çalışmıştır. Onlar bu tavırlarında “Allah’ın kendilerine lütuf olarak vermiş olduğu mal ve evlat” gibi nimetleri kullanmışlardır.⁶¹⁸

Nihâyetinde Hz. Nûh, kendisi ile inanmayanlar arasında Allah’ın hüküm vermesini istemiş, O ve O’na iman edenleri kurtarmasını dilerken, inkârcılar için “وَقَالَ ‘ثَوُخَ رَبِّ لَا تَذُرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا’ “*Ya Rabbi! Yeryüzünde dolaşan bir tek kafir bile bırakma! Zira bırakırsan onlar senin kullarını, senin yolundan saptırırlar ve sadece kendileri gibi kâfir, ahlaksız çocuklar dünyaya getirip yetiştirirler*”⁶¹⁹ niyazıyla gözlerini ve kulaklarını hakikate kapamış olan kavmin yok olması için beddua etmiştir. Hz. Nûh’un açık bir şekilde kavminin cezalandırılmasını istediği bu bedduayı ne zaman yaptığı konusunda çeşitli görüşler vardır. Taberî (ö. 310/923) bu konuda iki farklı rivâyete yer vermiştir. Katâde’nin(ö.117/735) görüşüne göre Hz. Nûh’un duasından sonra Allah kavminden başkasının iman etmeyeceğini bildirmiştir.⁶²⁰ Dahhâk’tan(ö.64/684) nakledilen rivâyette ise artık kimsenin iman etmeyeceğinin bildirilmesinden sonra Hz. Nûh kavminden inkâr eden kimsenin bırakılmaması yönünde beddua etmiştir.⁶²¹

Allah Teâla, Nûh’un bu bedduasına icabet etmiş⁶²² ve inkârcıların helaki tufan ile sabit olmuştur. Çünkü onlar Hz. Nûh’un peygamber olarak gönderilmesi ile yakıcı bir azaba karşı uyarılmalarına rağmen⁶²³ küfürlerinde ısrarcı, puta tapıcı ve şirki teşvik edici, çok azı hariç münkir bir kavim olmuşlardır. Allah’ın yegâne ilah olmasını inkârın yanı sıra onlar haşr ve neşri de inkâr etmişler, tevhid mücadelesi sürecinde Hz. Nûh’u küçümsemiş, yalanlamış, ona karşı isyan etmişlerdir. Kendilerine verilen tüm nimetlere karşı şükürsüzlük de onların bir özelliği olmuştur. Dünyaya itibar etmeleri onların içindeki kibri pekiştirmiş ve iman edenleri rezil kimseler olarak nitelendirmişlerdir. Tüm bunlar, onların helak edilmesinin gerekçeleri arasında zikredilmiştir. İman edenler ise Tufandan sonra Hz. Nûh’un yaptığı gemi ile huzurlu bir yere indirilmiştir.

⁶¹⁸ Keskin, “Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi’nin İncelenmesi”, s.110.

⁶¹⁹ Nûh 71/26-27.

⁶²⁰ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.12, s.391.

⁶²¹ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.12, s.391; Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, c.4, s..452.

⁶²² es-Sâffât 75.

⁶²³ Nûh 71/1.

1. Tufan Olayı

Kur'ân'da Hz. Nûh'un kavmi ile yaşadıkları sonunda sık sık dua ile halini Allah'a arz ettiği bildirilmiştir.⁶²⁴ Hz. Nûh dualarında ya yaşadıkları karşısında Allah'tan yardım dilemiş ya da yaptıkları sebebiyle kavminin cezalandırılmasını isteyerek beddua etmiştir. Sonunda Hz. Nûh'un dualarının kabul edildiği “وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ” “فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ” “Andolsun ki Nûh, Bize seslenmişti de duasına ne güzel icabet etmiştik”⁶²⁵ âyeti ile ifade edilmiştir.

Hz. Nûh'un tevhid mücadelesinin bundan sonrasında tufana hazırlık süreci anlatılmaktadır. Bu doğrultuda Allah Teâla Hz. Nûh'a gemi yapmasını emretmiştir. “وَاصْنَعِ الْفُلَکَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّعْرِضُونَ” “Gözetimimiz ve vahyimizle gemiyi yap! Zulmedenler hakkında benden bir istekte bulunma! Çünkü onlar boğulacaklardır.” Âyette geçen “بِأَعْيُنِنَا” ifadesine Allah'ın emri/vahyi⁶²⁶, bilgisi⁶²⁷ anlamları verilmiştir. Müfessirler geminin Allah'ın gözetiminde yapılması ifadesinden hareketle Hz. Nûh'un gemi yapımını bilmediği rivâyet edilmiştir. Tefsirlerde geminin inşası ile ilgili olarak; “kuşun göğüs kafesi gibi yapılması⁶²⁸, yapımının iki senede (bazı rivâyetlerde yüz elli, üç yüz, dört yüz sene)⁶²⁹ tamamlandığı, uzunluğunun üç yüz zira, genişliğinin elli, yüksekliğinin otuz zira olduğu, sâc ağacından⁶³⁰ yapıldığı, üç katlı olduğu ve en alt katta yabani hayvanlar, ikinci katta eti yenen hayvanların, üst katta da insanların bulunduğu⁶³¹ gibi Kur'ân'da yer almayan bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca geminin yapımında kullanılan ağacın Hz. Nûh tarafından dikildiği ve kırk senede yetiştiği de verilen bilgiler arasındadır.⁶³² Kaynaklarına bakıldığında bu bilgilerin, Tevrat menşeli olduğu görülmektedir.⁶³³ Kur'ân'da, yapılan geminin mahiyeti ile ilgili olarak “وَحَمَلْنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسْرٍ”⁶³⁴ âyeti zikredilmiştir. Âyette geçen “دُسْرٍ” kelimesi üzerine geminin göğüs kısmı olduğuna dair yorumlar yapılmış olsa da⁶³⁵ bir gemi

⁶²⁴ el-Kamer 54/10; Nûh 71/26-28; Hûd 11/47.

⁶²⁵ es-Sâffât 37/75.

⁶²⁶ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, c.12, s.392.

⁶²⁷ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, c.2, s.281.

⁶²⁸ Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, c.12, s.392.

⁶²⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, c.2, s.282.

⁶³⁰ Hindistan'da yetişen siyah ve büyük cins bir ağaç olduğu söylenir.

⁶³¹ Sa'lebî, *el-Keşf ve'l Beyân*, c.5, s.166.

⁶³² Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, c.12, s.400.

⁶³³ Tekvin, 6. Bölüm, 5-22.

⁶³⁴ el-Kamer 54/13.

⁶³⁵ Bkz. Taberî, *Câmi'ul-Beyân*, c.22, s.124 vd.

malzemesi olarak kullanılabilecek ‘çivi’ anlamına geldiği⁶³⁶ yönündeki görüşler daha fazladır.

Hız. Nûh’un Allah’ın emri ile gemi yapımına başlaması ve uğraşları, inkâr edenler için alay konusu olmuştur. Onlar ‘şimdi de marangozluğa mı başladın?’, ‘kara da gemi mi yüzdüreceksin’ ifadeleri ile onu küçük düşürmeye çalışarak alay etmişlerdir.⁶³⁷ Onların bu tavırlarına Hız. Nûh “إِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ” “Bizimle alay ediyorsanız, edin bakalım! Biz de sizinle sizin alay ettiğiniz gibi alay edeceğiz.”⁶³⁸ cevabını vermiştir. Zira Allah Teâla, Hız. Nûh’un, “Muhakkak ben mağlubum, benim için onlardan intikam al” duasına icabet etmiştir ve kavminden inkâr edenlerin akıbeti boğulmak olacaktır.

Hız. Nûh’un duasının kabul edilmesi ve gemi yapımının tamamlanmasının akabinde tufanın alametleri görülmeye başlamış, bardaktan boşanırcasına bir yağmur ile göğün kapılarını açılmış ve yeryüzünden de kaynaklar halinde sular fışkırmıştır. Böylece gökyüzü ile yeryüzünün suyu belirli bir ölçüde birleşmiş ve Nûh kavminin kıyameti yaklaşmıştır. Tufanın başlaması ile Allah Teâla Hız. Nûh’a ehlini, akrabasını, ona iman etmiş olan müminleri ve yaratılmışların her cinsinden birer çifti gemiye almasını emretmiştir. Bu emir Kur’ân’da “حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ” “Nihâyet emrimiz gelip tennurdan sular kaynamaya başlayınca, her cinsten birer çift ve aleyhine hüküm verilmiş olanın dışındakileri bindir, dedik. Zaten pek az kimse onunla birlikte inanmıştı”⁶³⁹ âyeti ile zikredilmektedir. Başka bir âyette ise “فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ” “فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ” “Buyruğumuz gelip tandırdan sular kaynayınca her cinsten birer çifti ve aleyhine hüküm verilmiş olanın dışında kalan çoluk ve çocuğunu alıp gemiye bindir”⁶⁴⁰ buyurulmuştur.

⁶³⁶ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.22, s.123; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, c.29, s.39; Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, c.4, s.179.

⁶³⁷ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.12, s.393.

⁶³⁸ Hûd 11/38.

⁶³⁹ Hûd 11/40.

⁶⁴⁰ el-Mü’minûn 23/27.

Zikredilen âyetlerde tufan hadisesinin alametinin Türkçe karşılığı ‘tandır’ olan “التنور” dan suların fişkırması olduğu görülmektedir. Kurtubî (ö.671/1273) “التنور” un yeryüzünü ifade ettiğini, çünkü Arapların yeryüzü için bu kelimeyi kullandıklarını söylemekte ve ‘tennurun feveranı yeryüzünden suların fişkırmasıdır’ demektedir.⁶⁴¹ Buna karşılık müfessirlerin ekserisi “التنور” dan kastın bir ocak olduğu konusunda mütefiktir. Bu hususta İbn Kesir’in zikrettiği rivâyetler, tennurun Hz. Nûh’a mahsus bir fırın veya Hz. Nûh’un karısının ekmek pişirdiği bir fırın olduğu şeklindedir. Bunların yanında Hz. Ali’den nakledilen bir rivâyette bu fırın Kufe mescidinin yanında bulunmaktadır.⁶⁴² Seyyid Kutup (ö.1966) da bu konuda suyun kaynamasından maksadın, suyun ocağın altından coşup gelmesi veya volkanik bir patlama sonucunda suyun taşması olduğunu söylemiştir. Bu bir haber ve tufanın başlangıcının işaretidir.⁶⁴³

“التنور” un kaynaması/fişkırması hususunda mahiyeti farklı izahlar yapılmış olsa da ortak olan nokta bunun tufanın başlamasına işaret eden bir hadise olduğudur. Bundan sonra Allah Teâla gemiye hareket etmesi emrini vermiştir. Nitekim bu durum Kur’ân’da “وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ” “Dedi ki: Oraya binin, yürümesi ve durması Allah’ın ismi ile dir. Rabbin bağışlar ve merhamet eder”⁶⁴⁴ âyeti ile zikrolunmaktadır.

Tufan hadisesinin dehşeti ve büyüklüğü Kur’ân’da geminin takip ettiği yol üzerinden nakledilmiştir. “وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ” “O (gemi) içindekilerle dağlar gibi dalgalar içinde seyredirken...”⁶⁴⁵ âyetinde dalgaların tarifinin dağlarla yapılması, çok şiddetli fırtınalar ve kasırgalar olduğunda meydana çıkan büyük dalgalara işaret eder ki bu da korku ve dehşetin şiddetini beyan etmektedir.⁶⁴⁶ Bu dehşetli hal esnasında Allah Teâla Hz. Nûh’a hitap ederek “فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكَ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنْ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ” “Ey Nûh! Sen beraberindekilerle gemiye yerleşince ‘bizi zalim milletten kurtaran Allah’a hamdolsun’ de”⁶⁴⁷ âyeti ile insanlara şükürü de öğretmektedir.

⁶⁴¹ Kurtubî, *Ahkâmu’l Kur’ân*, c.8, s.2745.

⁶⁴² İbn Kesir, *Tefsiru’l Kur’âni’l Azîm*, c.2, s.45.

⁶⁴³ Kutup, *Fî Zilâl*, c.8, s.163.

⁶⁴⁴ Hûd 11/41.

⁶⁴⁵ Hûd 11/42.

⁶⁴⁶ Râzi, *Mefâtihu’l Gayb*, c.18, s.239.

⁶⁴⁷ el-Mü’minûn 23/28.

Tarih kaynaklarında tufan, insanlık tarihi boyunca dünyada benzerinin görülmediği bir felaket olarak zikredilmektedir. Rivâyetlere göre bu hadise kırk gün aralıksız yağan yağmur ve yer kabuğundan çıkan sular ile her yeri kaplamıştır.⁶⁴⁸ Tufanın neticesinde Hz. Nûh ve beraberindekiler kurtulmuş, inkâr eden kavmi ise helak olmuştur. İnkârcıların tamamının yok olmasının akabinde Allah Teâla yeryüzüne suyunu yutmasını, gök yüzüne de yağmurunu kesmesini emretmiştir. Bu emir üzerine sular çekilirken gemi Cudi dağı üzerine oturmuştur.⁶⁴⁹

Geminin Cudi'ye oturup suların çekilmesi üzerine Allah Teâla Hz. Nûh'a gemiden inmelerini emretmiştir.⁶⁵⁰ Bu emir üzerine Hz. Nûh ve ona iman etmiş olarak gemiye binenler gemiden inmişlerdir. Tufan hadisesinden sonra dünya üzerindeki insanlar, gemidekilerden ibaret olmuştur. Bu durum tufandan sonra insan neslinin Hz. Nûh ve onunla birlikte gemiye binenlerden devam ettiğine işaret etmektedir.⁶⁵¹ Nitekim Hz. Nûh'a Ebu'l beşer es-sâni denmesinin sebebi de budur. Bu durum Kur'an'da "وَلَقَدْ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ نَادَانَا نُوحٌ فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ" *"Andolsun, Nûh bize yalvarıp yakardı. Biz, onun duasına ne güzel cevap vermiştik; kendisini ve ailesini büyük felâketten kurtardık. Biz, yalnız Nûh'un soyunu kalıcılar kıldık. Sonradan gelenler için ona iyi bir ün bıraktık. Alemler içinde Nûh'a selâm olsun! İşte biz, doğrulan böyle mükafatlandırırız. Zîra o, bizim inanmış kullarımızdan idi. Sonra ötekileri suda boğduk."*⁶⁵² âyetleri ile ifade olunmuştur.

Tufan hadisesi sadece ilahi dinlerin değil insanlık tarihi boyunca tüm milletlerin ve medeniyetlerin mitolojisinde yer almaktadır. Dolayısıyla bu durum, insanlık tarihinde büyük bir tufan hadisesinin yaşandığını doğrular niteliktedir. Kur'an Hz. Nûh'un hayatına ve tufana dair tevhid hakikati çerçevesinde mesajlar verip, inananların ve inanmayanların durumunu aktarırken, eski ahit ve diğer mitlerde tufanın sebebi⁶⁵³, meydana geldiği yer⁶⁵⁴ ve olaylara dair bilgiler bulunmaktadır. Tufan olayı batılıların

⁶⁴⁸ Taberî, **Tarih**, c.1, s.95 vd.

⁶⁴⁹ Hüd 11/44.

⁶⁵⁰ Hüd 11/48.

⁶⁵¹ Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.142.

⁶⁵² es-Safât, 37/75-82.

⁶⁵³ Ekrem Sarıkçıoğlu, "Kuran ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı", **Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu**, İstanbul: Şırnak Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 26-33.

⁶⁵⁴ Tevrat ehli Tufan hadisesinin Mezopotamya da gerçekleştiğini düşünmektedir. Sümer ve Asur

özellikle üzerine eğildikleri ve Nûh'un gemisine ait bir kalıntı bulmak amacıyla arkeolojik çalışmalar yaptıkları bir konu olmuştur.⁶⁵⁵ Ancak gemi kalıntısı aramak tufanın nasıllığına, niteliğine ve tarihine dair bilimsel bilgiler sunsa da hadiseye yalnızca bu boyutuyla yaklaşmak tufanın verdiği esas mesaja gölge düşürebilir. Kur'ân'da "geminin nerede olduğunu bilmekten ziyade vahiyde Nûh'un ayak izlerini bulmak ve görmek mümkündür."⁶⁵⁶ Bu da kıssası ve hayatı tevhid mücadelesi temasında geçen peygamberlerin temel mesajının yalnızca Allah'a kulluk etmek ve şirkin her türlüşünden uzak durmak olduğunu ifade etmektedir.

2. Farklı Din ve Kültürlere Göre Tufan

Tüm insanlığı yok eden büyük bir tufan olayı hemen hemen her medeniyette ve her dinde mevcuttur. İsimler ve olayların kurgusu değişse de dünyayı kaplayan bir su felaketinin gerçekleştiği, yapılan gemi ile birtakım insanların bu felaketten kurtulduğu farklı milletlerce bilinmektedir. Tufanla ilgili bu farklı bilgilere dinî ve tarihî metinlerin yanı sıra mitolojide de rastlamak mümkündür.

a. Dini Metinlerde Tufan

Tufan olayı Kur'ân dışında Kitab-ı Mukaddes'te anlatılmaktadır. Tufandan Kitab-ı Mukaddes'in ilki olan Eski Ahit'in/Tevrat'ın tekvin bölümünün altı, yedi ve sekizinci kısımlarında bahsedilmektedir. Tevrat'ta anlatıldığı şekliyle tufan olayı M.Ö. 10. ve 9. yüzyıllarda yapılan çalışmalar sonucunda meydana getirilen Yahvist metinleri ve M.Ö. 5. yüzyılda Yahudilerin Babil esareti sırasında veya sonrasında yazıldığı bilinen Ruhban metinlerinin derlenmesi ile oluşturulmuştur.⁶⁵⁷

efsaneleri de bu görüşü destekler niteliktedir. (Sarıkcıoğlu, "Kuran ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı", s. 29.)

⁶⁵⁵ Ali Rafet Özkan, "Vahiyde Nûh'un Ayak İzleri", **I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nûh'un Gemisi Sempozyumu**, İstanbul, 2007, s.230.

⁶⁵⁶ Özkan, "Vahiyde Nûh'un Ayak İzleri", s.230.

⁶⁵⁷ Maurice Bucaille, **Tevrat, İnciller ve Kur'an**, Ankara, 1991, s.68; A. Hilmi Ömer, "Sümer Dininin Babil, İbrani, İslam Dinleri Üzerine Yaptığı Tesirler (Tufan Hadisesi)", **Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası**, (İstanbul: Bürhaneddin Matbaası, 1932), sy.23, s.58.

Tevrat'ta Tekvin kitabının altı, yedi ve sekizinci bölümlerinde yer alan metinlerde tufanın gerekçeleri, gelişimi ve sonrasında yaşananlar hakkındaki bilgiler şu şekilde aktarılmıştır.⁶⁵⁸

“Rab baktı, yeryüzünde insanın yaptığı kötülük çok, akli fikri hep kötülükte. İnsanı yarattığına pişman oldu. Yüreği sızladı. ‘Yarattığım insanları, hayvanları, sürüngenleri, kuşları yeryüzünden silip atacağım’ dedi, ‘çünkü onları yarattığıma pişman oldum’. Ama Nûh Rabbin gözünde lütuf buldu. Nûh’un öyküsü şöyledir: Nûh doğru bir insandı. Çağdaşları arasında kusursuz biriydi. Tanrı yolunda yürüdü. Üç oğlu vardı: Ham, Sam, Yafes. Tanrı’nın gözünde yeryüzü bozulmuş, zorbalıkla dolmuştu. Tanrı yeryüzüne baktı ve her şeyin ne denli bozulduğunu gördü. Çünkü insanlar yoldan çıkmıştı. Tanrı Nûh’a: ‘İnsanlığa son vereceğim’ dedi, ‘Çünkü onlar yüzünden yeryüzü zorbalıkla doldu. Onlarla birlikte yeryüzünü de yok edeceğim. Kendine gofer⁶⁵⁹ ağacından bir gemi yap. İçini dışını ziftle, içeriye kamaralar yap. Gemiye şöyle yapacaksın: uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın. Pencere de yap, boyu yukarıya doğru bir arşını bulsun. Kapıyı geminin yan tarafına koy. Alt, orta ve üst güverteler yap. Yeryüzüne tufan göndereceğim. Göklerin altında soluk alan bütün canlıları yok edeceğim. Yeryüzündeki her canlı ölecek. Ama seninle bir antlaşma yapacağım. Oğulların, karın ve gelinlerinle birlikte gemiye bin. Sağ kalabilmeleri için her canlı türünden bir erkek, bir dişi olmak üzere birer çifti gemiye al. Çeşit çeşit kuşlar, hayvanlar, sürüngenler sağ kalmak için çiftler çiftler sana gelecekler. Yanında hem kendin, hem onlar için yenebilecek ne varsa al, ileride yemek üzere depola’. Nûh tanrının bütün buyruklarını yerine getirdi.”⁶⁶⁰

⁶⁵⁸ Tekvin kitabından aktarılan bölümlerde koyu renkli yazılar Yahvist metinlere diğerleri Ruhban Metinlerine aittir.

⁶⁵⁹ Gofer ağacı hakkında çam gibi reçinelı bir ağaç olabileceğı, selvi ağacı olabileceğı gibi farklı tahminler yapılmıştır. Fakat ne tür bir ağaç olduğı bilinmemektedir.

⁶⁶⁰ Tekvin, 6. Bölüm, 5-22.

“Rab Nûh’a: ‘Bütün ailenle birlikte gemiye bin’ dedi, ‘çünkü bu kuşak içinde yalnız seni doğru buldum. Yeryüzünde soyları tükenmesin diye, yanına temiz sayılan hayvanlardan erkek ve dişi olmak üzere yedişer çift, kirli sayılan hayvanlardan birer çift, kuşlardan yedişer çift al. Çünkü yedi gün sonra yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdıracağım. Yarattığım her canlıyı yeryüzünden silip atacağım.’ Nûh rabbinin bütün buyruklarını yerine getirdi. Yeryüzünde tufan koptuğunda Nûh altı yüz yaşındaydı. Nûh, oğulları, karısı, gelinleri tufandan kurtulmak için hep birlikte gemiye bindiler. Tanrı’nın Nûh’a buyurduğu gibi temiz ve kirli sayılan her tür hayvan, kuş ve sürüngenden erkek ve dişi olmak üzere birer çift hayvan Nûh’a gelip gemiye bindiler. Yedi gün sonra tufan koptu. Nûh altı yüz yaşındayken, o yılın ikinci ayının on yedinci günü enginlerin bütün kaynakları fişkırdı, göklerin kapakları açıldı. **Yeryüzüne kırk gün kırk gece yağmur yağdı.** Nûh, oğulları, Sam, Ham, Yafet, Nûh’un karısıyla üç gelini tam o gün gemiye bindiler. Onlarla birlikte her tür hayvan -evcil hayvanların, sürüngenlerin, kuşların, uçan yaratıkların, her türü- gemiye bindi. Soluk alan her tür canlı çifter çifter Nûh’un yanına gelip gemiye bindi. Gemiye giren hayvanlar Tanrı’nın Nûh’a buyurduğu gibi erkek ve dişiydi. **Rab Nûh’un ardından kapıyı kapadı.** Tufan kırk gün sürdü. **Çoğalan sular gemiyi yerden yukarı kaldırdı.** Sular yükseldi çoğaldıkça çoğaldı; gemi suyun üzerinde yüzmeye başladı. Sular öyle yükseldi ki, yeryüzündeki bütün yüksek dağlar su altında kaldı. Yükselen sular dağları on beş arşın aştı. Yeryüzünde yaşayan bütün canlılar yok oldu; **kuşlar, evcil ve yabanıl hayvanlar, sürüngenler, insanlar, soluk alan bütün canlılar öldü. Rab insanlardan evcil hayvanlara, sürüngenlerden kuşlara dek bütün canlıları yok etti, yeryüzündeki herşey silinip gitti. Yalnız Nûh’la gemidekiler kaldı.** Sular yüz elli gün boyunca yeryüzünü kapladı.”⁶⁶¹

⁶⁶¹ Tekvin, 7. Bölüm, 1-24.

“Sonra Tanrı Nûh’u gemideki evcil ve yabanıl hayvanları anımsadı. Yeryüzünde bir rüzgar estirdi, sular alçalmaya başladı. Enginlerin kaynakları, göklerin kapakları kapandı. **Yağmur dindi. Sular yeryüzünden çekilmeye başladı.** Yüz elli gün geçtikten sonra sular azaldı. Gemi yedinci ayın on yedinci günü Ararat dağlarına oturdu. Sular onuncu aya kadar sürekli azaldı. Onuncu ayı birinde dağların doruğu görüldü. **Kırk gün sonra Nûh yapmış olduğu geminin penceresini açtı. Kuzgunu dışarı gönderdi. Kuzgun sular kuruyuncaya kadar dönmedi, uçup durdu. Bunun üzerine Nûh suların yeryüzünden suların çekilip çekilmediğini anlamak için güvercini gönderdi. Güvercin konacak bir yer bulamadı, çünkü her yer suyla kaplıydı. Gemiye Nûh’un yanına döndü. Nûh uzanıp güvercini tuttu ve gemiye, yanına aldı. Yedi gün daha bekledi, sonra güvercini yine dışarı saldı. Güvercin gagasında yeni kopmuş bir zeytin yaprağıyla akşamleyin geri döndü. O zaman Nûh suların yeryüzünden çekilmiş olduğunu anladı. Yedi gün daha bekledikten sonra güvercini yine gönderdi. Bu kez güvercin geri dönmedi. Nûh altı yüz bir yaşındayken, birinci ayın birinde yeryüzündeki sular kurudu. Nûh geminin üstündeki kapağı kaldırıncı toprağın kurumuş olduğunu gördü. İkinci ayın yirmi yedinci gününde toprak tümüyle kurumuştı. Tanrı Nûh’a ‘Karın, oğulların ve gelinlerinle birlikte geminden çık’ dedi, ‘kendinle birlikte bütün canlıları, kuşları, hayvanları, sürüngenleri de çıkar. Üresinler, verimli olsunlar, yeryüzünde çoğalsınlar’. Nûh karısı, oğulları ve gelinleri ile birlikte gemiden çıktı. Bütün hayvanlar, sürüngenler, kuşlar, yeryüzünde yaşayan her türlü canlı da gemiyi terk etti. **Nûh Rab’be bir sunak yaptı. Orada bütün temiz sayılan hayvanlarla kuşlardan yakmalık sunular sundu.** Güzel kokudan hoşnut olan Rab içinden şöyle dedi: ‘İnsanlar yüzünden yeryüzünü bir daha lanetlemeyeceğim. Çünkü insan yüreğindeki eğilimler çocukluğundan beri kötüdür. Şimdi yaptığım gibi bütün canlıları bir daha**

yok etmeyeceğim. Dünya durdukça ekin ekmek, biçmek, sıcak, soğuk, yaz, kış, gece, gündüz, hep var olacaktır.”⁶⁶²

Başlangıçta birbirinden ayrı ve diğeri ile ilişkisi olamayan Yahvist ve Ruhban metnlerinin birbirine karıştırılarak ‘Tekvin Kitabı’nda bir araya getirilmesi tufan ile ilgili benzerliklerle birlikte, farklı bilgilerin de birlikte aktarılmasına sebep olmuştur. İki metin arasında karşılaştırma yapıldığı takdirde şu sonuçlara ulaşılabilir:

1. Her iki metinde de tufan olayının sebebi insanın yaptığı kötülüklerdir.
2. Geminin nasıl yapılacağına ilişkin bilgiler sadece Ruhban metninde verilmiştir.
3. Gemiye alınan hayvanların cinsi ve sayısı Yahvist metne göre temiz olanlardan yedişer çift, olmayanlardan birer çift şeklinde iken, Ruhban metninde her tür hayvandan dişi ve erkek olmak üzere birer çift şeklindedir.
4. Gemiye binen insanlar her iki metinde de Hz. Nûh’un karısı, oğulları ve gelinlerinden ibarettir.
5. Hz. Nûh’un yaşına ilişkin ifadeler, tufanın gerçekleştiği gün ve ay yalnızca Ruhban metninde yer alır.
6. Tufanın süresi Yahvist metinde kırk gün kırk gece şeklinde bildirilirken, Ruhban metninde yalnızca kırk gündür.
7. Geminin oturduğu yer ile ilgili bilgiler yalnızca Ruhban metninde verilir.
8. Tufanın büyüklüğüne ilişkin olarak dağları on beş arşın kadar aştığı bilgisi yalnızca Ruhban metninde bulunur.
9. Tufandan sonra Hz. Nûh’un sunağı ile ilgili bilgiler yalnızca Yahvist metinde yer alır.

Kitab-ı Mukaddesin ikincisi olan Yeni Ahit’te/İncil’de Tufan olayına dair bilgi değeri olan ifadelerden çok hadisenin temel unsurlarından yararlanılarak edebi metinler ortaya konulmuştur. Bu metinler arasında bir bütünlük bulunmadığı gibi bir amaç, çıkarılabilecek bir sonuç da bulunmamaktadır. İncil’de tufan ile ilgili ifadeler şu şekildedir:

⁶⁶² Tekvin, 8. Bölüm, 1-22.

“Nûh’un günlerinde nasıl olduysa, insanoğlunun gelişinde de öyle olacak. Nûh’un gemiye bindiği güne dek, tufandan önceki günlerde insanlar yiyip içiyor, evlenip evlendiriliyorlardı. Tufan gelinceye, hepsini süpürüp götürünceye dek başlarına geleceklerden habersizdiler.”⁶⁶³

“Nûh’un günlerinde nasıl olduysa, insanoğlunun günlerinde de öyle olacak. Nûh’un gemiye bindiği güne dek, insanlar yiyip içiyor, evlenip evlendiriliyorlardı. Sonra tufan gelip hepsini yok etti.”⁶⁶⁴

“İman sayesinde Nûh, henüz olmamış olaylarla ilgili olarak Tanrı tarafından uyarılınca, Tanrı korkusuyla ev halkının kurtuluşu için bir gemi yaptı. Bununla dünyayı yargıladı ve imana dayanan doğruluğun mirasçısı oldu.”⁶⁶⁵

“Bir zamanlar Nûh’un günlerinde gemi yapılırken, Tanrı’nın sabırla beklemesine karşın bu ruhlar söz dinlememişlerdi. O gemide birkaç kişi, daha doğrusu sekiz kişi suyla kurtuldu.”⁶⁶⁶

“Tanrı eski dünyayı da esirgemedi. Ama tanrısızların dünyasına tufanı gönderdiği zaman, doğruluk yolunu bildiren Nûh’u ve yedi kişiyi daha korudu.”⁶⁶⁷

İncil’de tufana ilişkin olarak, gerçekleşmeden önce Hz. Nûh’a haber verildiğinden⁶⁶⁸, Hz. Nûh’un ehlini korumak için gemi inşa ettiğinden⁶⁶⁹, gemiye sekiz kişinin bindiğinden⁶⁷⁰ ve tufanın tüm dünyayı kapladığından⁶⁷¹ bahsedilmiştir.

b. Tarihi Metinlerde Tufan

Tufan olayı dini metinlerin yanı sıra Sümer, Babil, İbrani efsanelerine de konu olmuştur. Olayın kurgusu her zaman aynı olmakla beraber ayrıntılarında farklılıklar

⁶⁶³ Matta, 24:37-39.

⁶⁶⁴ Luka, 17: 26-27.

⁶⁶⁵ İbraniler, 11:7.

⁶⁶⁶ I. Petrus, 3:20.

⁶⁶⁷ II. Petrus, 2:5.

⁶⁶⁸ İbraniler, 11:7.

⁶⁶⁹ İbraniler, 11:17.

⁶⁷⁰ I. Petrus, 3:20; II. Petrus, 2:5.

⁶⁷¹ İbraniler, 11:17; II. Petrus, 2:5; Matta, 24:37-39; Luka, 17: 26-27.

vardır. Babillilerin ve İbrânîlerin tufan anlatımı, medeniyetlerini oluşturan temel unsurlarda olduğu gibi kendilerinden daha önce yaşamış olan Sümere dayanmaktadır.⁶⁷²

Sümerler M.Ö. 4 binli yıllarda Asya'dan Irak'ın güneyinde bulunan, Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki kalan topraklara yerleşmişlerdir.⁶⁷³ Dolayısıyla tufan olayı Sümer yazılı kaynaklarından da elde edinilen bilgilere göre Mezopotomya bölgesinde gerçekleşmiştir. 18. yüzyılda bölgede yapılan kazı çalışmaları sonucunda bulunan tabletlerde tufan olayına dair bilgiler de bulunmaktadır.⁶⁷⁴ Tabletlerden edinilen bilgilere göre dini metinlerdeki Nûh peygamberin Sümerlerdeki muadili Ziusudra'dır. O vahiy alan bir kraldır. Tabletlere göre Ziusudra bir duvar kenarında otururken, tanrılar meclisinde bir tufan ile insan neslinin yok edileceğine dair alınan kararı duyuran tanrının sesini işitir. Bu olay Sümer tabletlerinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“... Sol tarafımdaki duvarda durarak.....,

Duvarı sana bir söz söyleyeceğim, sözümü tut.

Kulak ver benim söyleyeceklerime:

Bizden bir tufan kült merkezlerini kaplayacak,

İnsanlığın tohumunu yok ederek.....,

Tanrılar meclisinin sözü, karardır.

An⁶⁷⁵ ve Enlil⁶⁷⁶'in emreden sözüyle.....

Krallığı, hükümdarlığı (son bulacaktır).”⁶⁷⁷

Tabletin bu kısmından sonrası kırılmış ve devamı bulunamamıştır. Kırk satırlık bir boşluktan sonra gelen metinler ise şu şekildedir:

⁶⁷² A. Hilmi Ömer, “Sümer Dininin Babil, İbrani, İslam Dinleri Üzerine Yaptığı Tesirler (Tufan Hadisesi), s.62.

⁶⁷³ Nazmi Özçelik, **İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı**, İstanbul, 2002, s.48; M. Şemseddin Günaltay, **Yakın Şark Elam ve Mezopotamya**, Ankara,1987, s.200.

⁶⁷⁴ Samuel Noah Kramer, **Tarih Sümerde Başlar**, (çev. Muazzez İlmiye Çığ) Ankara: TTK, 1998, s.128.

⁶⁷⁵ Gök Tanrısı (Bkz. Kramer, Sümer Mitolojisi, İstanbul: Kalcı yay., 1999, s.137).

⁶⁷⁶ Hava Tanrısı, (Bkz. Kramer, Sümer Mitolojisi, s. 9.).

⁶⁷⁷ Kramer, **Tarih Sümer'de Başlar**, s. 129.

“Bütün fırtınalar olanca güçleriyle hep birden hücum ettiler,
Aynı anda tufan kült merkezlerinin üstünü kapladı,
Yedi gece boyunca
Tufan memleketi kapladıktan,
Dev gemi fırtına ile büyük sulara çarptıktan sonra,
Güneş tanrı göğe ve yere ışınlar saçarak çıktı ortaya,
Ziusudra dev gemiden bir pencere açtı.
Kahraman Utu ışınlarını soktu dev gemiye.
Ziusudra, kral,
Kendini güneş tanrısı önüne attı,
Kral bir öküz kesti, bir koyun kesti.”⁶⁷⁸

Metinde tufanın şiddeti ve tüm memleketi kapladığı ifade edilmiştir. Ayrıca tufanın süresine ilişkin olarak yedi gece devam ettiği yazılmış ve sonunda Güneş tanrısının ortaya çıkması ile Ziusudra’nın ona kurban sunduğu bilgisi verilmiştir.

Sümer tarihinin erken dönemlerinden itibaren anlatılan ve ağızdan ağıza dolaşarak varlığını sürdüren kahramanlık öyküleri, olayların yaşandığı dönemden beş veya altı yüzyıl sonra Akadlar tarafından yazıya geçirilmiştir. Bunlardan Gılgamış Destanı adı altında derlenen Sümer hikâyelerinde tufanın izlerine rastlanmaktadır.⁶⁷⁹ Babil edebiyatına dâhil edilen Gılgamış destanında Tanrıların insanlara öfkelenmeleri sebebiyle tufana karar verdikleri söylenir. Bu durum bilgelik tanrısı Ea tarafından Utnapiştim’e bildirilerek gemi yapması insanları ve hayvanları ona bindirmesi istenir.

⁶⁷⁸ Kramer, **Tarih Sümer’de Başlar**, s. 131.

⁶⁷⁹ Engin Eroğlu, **Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı’nın Tarihi**, Temelleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana bilim Dalı, Ankara 2007, s. 53.

Yedi gün ve yedi gecenin sonunda tufan bitmiş gemi Nizir⁶⁸⁰ dağına oturmuştur.⁶⁸¹ Sümer yazıtları ile Gılgamış destanı arasındaki fark tufanın kahramanları ile başlar. Sümer yazıtlarında Ziusudra olarak anılan kişi, Babil metinlerinde Utnapiştim'dir. Geminin şekilsel özellikleri ile ilgili olarak Babil metinlerinde küp şeklinde olduğu bilgisi var iken Sümer yazıtlarında geminin çok büyük olduğu zikredilir. Yine Gılgamış Destanında altı gün süren tufan Sümer'de yedi gündür.

Babil edebiyatına ait olan Atrahasis Destanı'nda tufana sebep olarak tanrıların sayıları artan insanların gürültüsünden rahatsız oldukları yazmaktadır. Bu sebeple bir araya gelen tanrılar insanları ortadan kaldırmak için tufan yapmaya karar verdikleri tufan yedi gün yedi gece sürdüğü söylenir.⁶⁸²

M.Ö. 280 yılında Berassus isimli bir rahibin Yunan dili ile yazdığı Babilistan ve Kalde Tarihi kitabında Babil'de anlatılan tufan hikayesine yer vermiştir.⁶⁸³ Günümüze ulaştığı şekli ile tufan olayı şöyle anlatılmaktadır:

“İnsanlar tanrılara karşı saygıda kusur ederler ve adak adamayı bırakırlar. Bunun üzerine tanrılar da insanlara öfkelenip, tufana karar verirler. Böylece Şuruppaklı Ardates'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ksisutros zamanında, tufan meydana gelir. Tufan meydana gelmeden önce Tanrı Gronus, Ksisutros'a görünür. Ona, daesiyus (mayıs) ayının on beşinde tufanın meydana geleceğini ve tüm insanlığı yok edeceğini bildirir. Bu nedenle, var olanların (eldeki bilgilerin) tarihini yazmasını ve güneş şehri olarak nitelenen Sippar'a gömmesini söyler. Ayrıca, tufandan kurtulması için de bir gemi yapmasını ve yakın çevresini bu gemiye almasını tembih eder. Sonrasında tüm aldıklarıyla birlikte gemiye

⁶⁸⁰ Nissir (Nisir=Nizir) Dağı, arkeolojik kaynaklarda, Dicle ile Aşağı Zap suyu arasında kalan ve Dicle'nin doğusuna düşen dağlar olarak tarif edilmektedir. Nissir Dağı, “Asur topraklarının doğusunda, muhtemelen Aşağı Zap suyuyla Dicle'nin doğusu arasındaki bölgede yer almaktadır.” denilmektedir. Nissir Dağı'nın yeri, Dicle ile Küçük Zap Suyu arasındaki dağ şeklinde tarif edilmektedir. Asur kitabelerinde, Asur ili'nin (Yukarı Mezopotamya-Kuzey Irak) kuzeydoğusundaki dağ olarak da tarif edilmektedir. Yapılan bu tanımlamalardan anlaşıldığı üzere, Nissir Dağı'nın, Cudi Dağı'nın da içersinde bulunduğu “Yukarı Mezopotamya” bölgesinde olduğuna işaret edilmektedir. Bir başka deyişle yapılan tanımlamalara Ağrı Dağı'nın veya bir başka dağ'ın konumundan ziyade, Cizre/Şırnak vilayetimiz sınırları içerisinde yer alan Cudi Dağı'nın konumu uymaktadır. Bazı bilim adamlarının, Nizir Dağı'nı Cudi Dağı ile özdeş tutmaları bu Sebe'pledır.

⁶⁸¹ Mustafa Gürbüz Beydiz, “Osmanlı Minyatür ve Ağaç Sanatında Nüh'un Gemisi İkonografisi”, II. **Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu**, Bodrum: 2015, s. 268.

⁶⁸² Eroğlu, **Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı'nın Tarihi Temelleri**, s. 76.

⁶⁸³ Ömer, “Sümer Dininin Babil, İbrani, İslam Dinleri Üzerine Yaptığı Tesirler”, s.62.

binmesini ve kendisini sulara terk etmesini bildirir. Bunun üzerine Ksisutros hangi yöne doğru hareket edeceğini, tanrı Gronus'a sorar ve ondan şu yanıtı alır: Tanrılara doğru. Bu yanıtı alan Ksisutros, beş arşın uzunluğunda ve iki arşın genişliğinde bir gemi yapar, alınması gerekenleri, eşini, çocuklarını ve arkadaşlarını bu gemiye alır. Tufan başlayınca, gemi günlerce su üzerinde kalır. Tufan bittiğinde, kuşları göndererek genel durumu öğrenmeye çalışır. Kuşlar konacak yer bulamayınca geri dönerler. Günlerce bu iş devam eder. Sonunda kuşlar, ayakları çamurlu olarak geri dönerler. Böylece, Ksisutros suların çekildiğini anlar; eşi, kızı ve geminin dümencisiyle birlikte dışarı çıkar; yere kapanarak tanrılara adak adar. Fakat, o arada kendisi de tanrılarla birlikte kaybolur. Bu durum üzerine gemide bulunanlar, Ksisutros'un dönmediğini görünce durmaksızın feryat ederler ve onun adını haykırırlar. Oysa, arkadaşları Ksisutros'u ebediyen göremezler; ancak, gaipten onun sesini duyarlar. Ksisutros, onlara saygıda kusur etmemelerini, kendisinin tanrılarla birlikte yaşayacağını; eşinin, kızının ve dümencisinin de aynı statüye yükseldiğini açıklar. Sonrasında gemideki arkadaşlarına; gemide bulunanlarla birlikte Babil'e gitmelerini, Sippar'da gömülü bulunan yazıtları bulup, bunları tüm insanlığa duyurmalarını ister. Gemideki arkadaşları bu sözler üzerine tanrılara adak adayıp Babil'e geri dönerler.”⁶⁸⁴

Bu efsane İskender'in Babil hakimiyeti esnasında halk arasında yaygın olan tufan hikayesidir. Onun ölümsüzlükle tanrının oğlu olduğunu ispatlama gayretlerinin ürünü olarak ortaya çıktığı aktarılır.⁶⁸⁵

Tufan olayının tarih kitaplarındaki anlatımında olayın kendisinden çok, hikayenin anlatıldığı veya yazıldığı dönemin ruhu görülmektedir. Gılgamış Destanı'nda olduğu gibi Berassus'un tufanı anlatımında da ölümsüzlük motifinin ön planda tutulması bunun örneğidir. Tufan mesajın anlatımında tâli bir unsur olarak

⁶⁸⁴ Eroğlu, *Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı'nın Tarihi Temeleri*, s.76; Ömer, “Sümer Dininin Babil, İbrani, İslam Dinleri Üzerine Yaptığı Tesirler”, s.62.

⁶⁸⁵ Eroğlu, *Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı'nın Tarihi Temeleri*, s. 81.

kullanılmıştır. Bu sebeple tarihi bir bilgi olarak tufan olayı daha karmaşık bir hale gelmiş ve meselenin hallini zorlaştırmıştır. Tarih metinlerinde yer alan tufan olaylarının yalnızca tufanın gerçekleştiği alana dair bilgi edinmede fayda sağlayabileceği söylenebilir.

c. Mitolojide Tufan

Dünyanın farklı bölgelerinde tufan olayı ile ilgili hikayelerle karşılaşmak mümkündür. Birbirinden bölgesel olarak uzak olduğu gibi kültür ve inanç yapısı itibariyle de farklı olan toplumların pek çoğunda tufan hikayesinin mevcut olması ya kültürler arası etkileşimle yahut toplumların birbirlerinden bağımsız olarak aynı olayı yaşamaları ile açıklanabilir. Ancak coğrafi koşullar açısından bir sel felaketinin gerçekleşmesinin pek mümkün olmadığı toplumlarda da tufana dair hikayelerin anlatılması kültürler arası etkileşim seçeneğini akla daha yakın kılmaktadır. Tufanın farklı kültürler arasındaki yayılımı tam olarak açıklanamasa da keyfiyeti itibariyle tek bir kaynaktan sadır olduğu söylenebilir. Tufan olayı tarih boyunca anlatılan yaşanmış felaketlerin en yaygınıdır. “Filistin, Yunanistan, Amerika, Avusturalya, Hindistan, Tibet, Çin, Malezya ve Litvanya’nın yanında Güneydoğu Asya’da, Malenezya’da ve Polinezya’da” da tufan hikayelerine rastlamak mümkündür.⁶⁸⁶

Yunan Mitolojisine göre, Tanrı Zeus günden güne daha günahkar hale gelen insan neslini bir tufan ile yok etmeye karar verir. Prometheus oğlu ve tufanın kahramanı olan Deukalion’a tufandan haber verir ve bir gemi yapmasını söyler. Deukalion bir gemi yaparak karısı Pyrra ile birlikte gemiye biner ve tufandan kurtulur. Dokuz gün dokuz gece süren tufanın sonunda gemi Pamassos dağına ulaşır.⁶⁸⁷

Hindistan’da tufana dair ilk hadise Catapatha Brâhmanâ tarafından anlatılır. Vedalar’da yer almayan bu olaya göre, insanlığın atası olarak kabul edilen Manu’ya çok yakında gerçekleşecek olan tufanın bilgisi bir balık tarafından verilir ve gemi yapması

⁶⁸⁶ Harman, “Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan”, **Hız. Nûh’tan Günümüze Cizre Sempozyumu**, İstanbul, 1999, s.14.

⁶⁸⁷ Bilal Aksoy, **Nûh’un Gemisi ve Tufan**, s.26; Harman, “Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan”, s. 15; Harman, “**Tufan**” DİA, İstanbul, 2012, XLI, 319.

öğütlenir. Tufan başlaması ile beraber balık gemiyi kuzey tarafına doğru çekerek bir dağın kenarına bırakır ve Manu orada suların çekilmesini bekler.⁶⁸⁸

Avusturalya’da anlatılan tufan hikayesine göre, “bütün suları yutan dev bir kurbağa vardır. Susuzluktan kırılan hayvanlar bu kurbağayı güldürmeye karar verirler. Sonunda kahkaha atan kurbağanın ağzından çıkan sular tufana sebep olur”.⁶⁸⁹

Filipinler’de anlatılan tufan hikayesine göre, “yer yüzünde artık yaşayacak yer kalmamıştır. Bunun üzerine Wigon bir tufan yaratır. Bu tufandan sadece kendilerine sal yapan iki kişi kurtulur. Bir dağın tepesine çıkarak yer yüzünün kurumasını beklerler. Sonra dağın tepesinden inerek çoğalırlar”.⁶⁹⁰

Bir Peru efsanesinde, Virakoşa halkını koyduğu kanunlara uymadıkları için okyanusları taşıyarak cezalandırmış ve her tarafı su kaplamıştır. Ovaların birer deniz, dağların ise ada görünümü almasının sebebi budur.⁶⁹¹

Güney Amerika’da bilinen efsanede, tufan bir kahramanın yere vurarak, yer altı sularını fıskırtması ile meydana gelmiştir.⁶⁹² Meksika’da tufan resimlerle anlatılmıştır. Bölge sakinlerinde Azteklerin çizimlerinden anlaşılan, Cipaletli ve karısı Ksoşiketzi tufandan gemiye binerek kurtulmuşlardır.⁶⁹³ Yine Çin’de bilinen tufan hikayesinde, Fah-he isimli birisi karısıyla gemiye binerek kurtulmuşlardır. Tufan tüm insanlığı yok etmiş ve tufandan sonra insanlık bunların üç oğlundan türemiştir.⁶⁹⁴

İran inancına göre, kış mevsiminde biriken karların erimesiyle oluşan tufan dünyanın sonunun gelmesine sebep olmuştur. “Tanrı Ahura Mazda ilk insan ve ilk kral olan Yima’ya bir kaleye sığınmasını söyler. Yima yanına insanların en iyileri ile birlikte farklı türlerdeki hayvanlardan alır. Kopan tufan sonucunda altın çağ sona erer”.⁶⁹⁵

⁶⁸⁸ Aksoy, *Nûh’un Gemisi ve Tufan*, s.26; Harman, “Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan”, s. 15; Harman, “**Tufan**” XLI, 319.

⁶⁸⁹ Harman, “**Tufan**” XLI, 319.

⁶⁹⁰ Aksoy, *Nûh’un Gemisi ve Tufan*, s.29.

⁶⁹¹ Harman, “Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan”, s. 15.

⁶⁹² Harman, “Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan”, s. 15.

⁶⁹³ Aksoy, *Nûh’un Gemisi ve Tufan*, s.26.

⁶⁹⁴ Aksoy, *Nûh’un Gemisi ve Tufan*, s.26.

⁶⁹⁵ Harman, “Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan”, s. 15.

Türk mitolojisinde de tufan ile ilgili efsaneler bulunmaktadır. Şamanist Türk boylarında anlatılan bu efsanelerin kaynağı Müslüman ve Hristiyan anlatılarıdır. Şamanistler, bu anlatıları kendi şaman gelenekleri ile birleştirerek yeni metinler oluşturmuşlardır.⁶⁹⁶ 19. yüzyılın ortalarında tespit edilen Öz Altaylılara ait tufan efsanesi şu şekildedir:

“Tufandan önce yeryüzünün hükümdarı Tengiz (Deniz) Han idi. O zamanda Nama adlı meşhur bir hükümdar vardı. Tanrı-Ülgen bu adama dünya tufanı olacağını, insanoğullarını ve hayvanları kurtarmak için sınanmış sandal ağacından (adıra sandal ağaç) gemi yapmasını buyurdu. Nama’nın Soozunuul, Saruul ve Balıkxa adlı üç oğlu vardı. Nama bu oğullarına, dağ tepesinde gemi yapmalarını emir verdi. Gemi, Ülgen’in öğrettiği ve gösterdiği gibi yapıldı. Nama, Ülgen’in buyruğu ile, insanları ve hayvanları gemiye aldı. Nama’nın gözleri iyi görmezdi. Gemidekilere sordu: ‘Bir şeyler görüyor musunuz?’, ‘Yeryüzünü sis kaplamış, müthiş karanlık basmış’ dediler. O zaman yerin altından, ırmaklardan, denizlerden karalara sular fişkırmaya başladı, gökten de yağmur yağıyordu. Gemi yüzmeye başladı. Gök ve sudan başka bir şey görünmüyordu. Nihâyet sular çekilmeye başladı. Dağların tepeleri göründü. Gemi, Çomgoday ve TuLûttu dağlarında karaya oturdu. Suyun derinliğini öğrenmek için Nama kuzgunu gönderdi. Kuzgun dönmedi; kargayı gönderdi, o da dönmedi; saksaganı gönderdi, o da dönmedi. Nihâyet güvercini gönderdi. Güvercin, gagasında bir dal ile, geri döndü. Nama kuzgun, karga ve saksaganı görüp görmediğini sordu. Güvercin bunları gördüğünü, her üçünün de leşe konupagaladıklarını haber verdi. Nama “onlar kıyamete kadar leş ile geçinsinler, sen benim sadık hizmetçim oldun; kıyamete kadar benim evladımla beraber yaşa” dedi. Tufandan sonra Nama Yayaçı (yaratıcı) ve Yayık (tufan) Han adıyla

⁶⁹⁶ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara, 1954, s. 22; Eroğlu, *Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı’nın Tarihi Temelleri*, s. 91.

tanrılar sırasına geçti. Yeni nesiller ona kurban kesmekte devam ettiler.”⁶⁹⁷

Türk kültürüne ait başka bir efsanede tufan hikayesi şöyledir:

“Tufan olacağını demir boynuzlu gök teke (temir müüstü kök- teke) haber vermiştir. Bu teke yedi gün dünya çevresinde dolaşmış, acı acı melemiş (bağırılmış), yedi gün deprem olmuş, yedi gün dağlar ateş fışkırmış.... Yedi gün yağmur yağmış; yedi gün fırtına ile dolu yağmış; yedi gün kar yağmış. Bundan sonra müthiş bir soğuk başladı. Yedi aziz kardeş vardı. Bunlara da tufan olacağını bildirdiler. Bu kardeşlerin büyüğüne Erlik, öbürüne de Ülgen denilmekte idi. Yedi kardeş gemi yaptılar. Ve her cins hayvandan birer çift aldılar. Tufan çekildikten sonra Ülgen bir horoz salıverdi. Horoz soğuktan öldü. Sonra bir kaz salıverdi. Kaz gemiye dönmedi. Üçüncü olarak bir kuzgun salıverdi. Kuzgun da gemiye dönmedi. Çünkü, leş yemeye başlamıştı. Karanın görüldüğünü anlayan yedi aziz kardeş de gemiden çıktı. Böylece, tufan sonuçlanmış ve bunlardan yeni soylar türemiştir.”⁶⁹⁸

Kur’ân’da, Hz. Nûh’un putperest olan kavmini tevhide davet etmesine karşılık kavminin tufan ile cezalandırıldığı anlatılmaktadır. Tevrat’ta tufanın nedeni olarak, artan kötülükler sonucunda tanrının insanı yaratma konusundaki pişmanlığından bahsedilir. İnsanların uyarılmasından ya da bir mesajın iletimi söz konusu edilmemiştir. İncil’de tufanın sadece vuku bulan bir hadise olarak nakledilmiştir. Bu üç metinde ortak olan husus tufanla ilgili tarihi metinlerde olduğu gibi Hz. Nûh’un varlığıdır. Fakat tarihi metinlerde tufanın kahramanlarının isimleri farklılık arz etmektedir. Kahramanların isimleri Sümer’de Ziusudra, Gılgamış Destanı’nda Utnapiştım, Berossus’un kitabında Ksisutros olarak bildirilmiştir.

Bunun yanında tufana dair tarihi metinlerde, tanrıların toplanıp karar alması, birbirlerini kışkırtmaları, insan gürültüsünden rahatsız olmaları, insanların tanrıya karşı kusurlu davranmaları gibi tufanın farklı sebeplerinden bahsedilmiştir. Dini metinlerde

⁶⁹⁷ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar.*, s.22.

⁶⁹⁸ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, s.25.

ise tufan insanların yok edilmesine yönelik bir ceza biçimidir. Ancak Kur’ân, tufan olayını salt bir ceza olarak anlatmamıştır. Tufan aynı zamanda sonraki nesillerin kurtuluşu için gerçekleşmiştir.⁶⁹⁹ Bu sebeple Nûh tufanı tarihi bir hikaye değil, sebepleri ve sonuçlarıyla tufandan sonra gelen nesiller için ibret vesikasıdır.

Kutsal metinlerde yer alması ve dünya üzerinde farklı kültür ve coğrafyalarda yaşamış çok sayıda halkın tufanın izlerini taşıyan hikaye ve efsanelere sahip olması, tufanın mitolojik bir hikaye ya da aslı olmayan bir efsane olduğu görüşünün itibar edilebilecek olmadığına işaretidir.⁷⁰⁰ Tufan hikayelerinin tek bir kaynaktan sadır olduğu (semavi dinlerden) ve kültürler arası etkileşimle değiştirilerek ve halkların ananelerine evrilerek farklı coğrafyalara ulaştığı muhtemeldir. Zira efsanelerde olay örgüsü farklı olsa bile hemen hemen tümünde tanrıların ceza şekli olarak bir sel felaketinin anlatılması ve bu felaketten kurtuluş çaresi olarak geminin kullanılmasının bir rastlantı olması mümkün görünmemektedir.⁷⁰¹

d. Arkeolojik Verilerde Tufan

Kutsal kitaplarda yer alan tufan hadisesinin günümüze olan yansımalarının somut ifadelerini bulabilmek ve tufanı tarihi bir temele oturtabilmek için birçok bilim insanı tarafından çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Çalışmaların yoğunlaştığı noktalar eski Sümer şehirlerinden Ur, Kiş ve Şuruppak olmuştur. Bu çalışmalarda en gerçekçi bulgulara ulaşan kişi Sir Charles Leonord Wolley’dir. 1927-29 yıllarında Ur’da kral mezarlarında yapılan kazılarda ilk olarak Sümerlere ait çanak, çömlekten oluşan kültür katmanına ulaşmışlardır. Devam eden kazılarda belli bir aşamadan sonra yer seviyesine ulaşıldığı zannedilmiştir. Çünkü kazılmış olan derin kuyunun dibinde her türlü yerleşim izi birden kesintiye uğramıştır. Wolley ulaştıkları tabanın üzerindeki toprağı biraz eşeledikten sonra karşılaştığı maddenin toprak değil ancak suyun dibinde kalabilecek balçık olduğunu farketmiştir. Wolley’in balçık tabakasına getirdiği izah, Fırat nehrinin eski zamanlarda getirip yığıldığı miller olma ihtimali ve bu tabakanın Fırat nehri’nin delta halinde Basra körfezine döküldüğünde meydana gelmiş olabileceğidir. Ancak

⁶⁹⁹ Nûh 71/26-27; Hûd 11/36.

⁷⁰⁰ Harman, “Tufan” XLI, 319.

⁷⁰¹ Nûh Tufanı’nın farklı kültürlerdeki yeri hakkında daha geniş bilgiye ulaşmak için bkz. Engin Eroğlu, **Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı’nın Tarihi Temelleri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Ankara 2007.

Wolley çukurda başlayan balçık tabakasının nehir seviyesinden birkaç metre yüksekte olduğunu farkedince karşılaştıkları balçığın, nehrin bıraktığı mil/çamur yığınları olamayacağını anlar. Balçığa tatmin edici bir izah getirilemeyince çukuru daha fazla derinleştirmeye karar verirler. Üç metreden sonra balçık tabakası birden kesilir ve balçığın altından moloz, eski çer çöp, kırık çömlek parçaları çıkar ve çıkan parçalar balçığın üstündekilerden çok farklı iptidai seviyededirler. Bu bulguların sonucu, Ur şehrinin altında bulunan iki yerleşme devresini ayıran balçık tabakasının mümkün olabilecek tek izahı tufan olmuştur.⁷⁰²

Wolley'e göre tufan, Basra körfezinin kuzey batısında, 400 mil uzunluğunda 100 mil genişliğinde bir alanı kaplamıştır. Haritaya bakarak günümüzde “mahalli bir olay” diyebileceğimiz saha o zamanın insanları için bütün dünyayı ifade ediyor olabilir. Diğer taraftan kazı esnasında elde edilen bulgular tufan olayının M.Ö. yaklaşık 4 binli yıllarda gerçekleştiğini gösterir.⁷⁰³ Ulaşılan bu sonuçlar, tufanı mitolojinin etkisinden kurtararak somut verilere dayandırmıştır.

3. Tufanın Zamanı ve Süresi

Kur'ân'da tufanın ne zaman gerçekleştiği ve ne kadar sürdüğüne dair bilgiler bulunmamasına mukabil Tevrat'ta tufanın kırk gün kırk gece sürdüğünü söylenir.⁷⁰⁴ Bu süre içerisinde dünyanın tamamı dağların dahi üzerini aşacak şekilde sularla kaplanır. Yüz elli günün sonunda sular alçalmaya başlar. Dağların dorukları ancak yedinci ayda görünmeye başlar, on yedinci gününde de gemi Ararat üzerine oturur.⁷⁰⁵ Suların çekilmesi onuncu aya kadar devam eder, bir yılın sonunda sular kurur ve gemidekiler tufandan sonra birinci yılın ikinci ayın on yedisinde gemiden çıkarlar.⁷⁰⁶

Tufanın zamanı konu olduğunda ise, Kur'ân'da olduğu gibi Tevrat ve diğer Yahudi kaynaklarında da herhangi bir bilgiye rastlanmaz. Ancak araştırmacılar çeşitli çıkarımlarla bilinmeyene ulaşmaya çalışmışlardır. Bunlardan birisi Tevrat'ta Hz. İbrahim'in tufandan 292 yıl sonra doğduğu ve Nûh'un yanında büyüdüğü söylenir.⁷⁰⁷

⁷⁰² Mehmet Maksudoğlu, “Nûh Tufanı”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, sy.2, s.105-109.

⁷⁰³ Maksudoğlu, Nûh Tufanı, s.105-109.

⁷⁰⁴ Tekvin, 7. Bölüm, 4,12-13.

⁷⁰⁵ Tekvin 8. Bölüm, 5.

⁷⁰⁶ Tekvin 8. Bölüm, 5-16.

⁷⁰⁷ Tekvin, 9:10-32.

Bu bilgiden hareketle tufanın tarihi tespit edilmeye çalışılmış ve Batılı ilahiyatçılar M.Ö. 22 ve 21. Yüzyıllarda olabileceğini düşünmüşlerdir.⁷⁰⁸

Elmalılı(ö.1361/1942) ise, Hz. Nûh ve ona iman edenlerin tahtalar ve çivilerle yapılmış gemi üzerinde (وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ)⁷⁰⁹ taşındıklarını bildiren âyette “أَلْوَاحٍ” kelimesini tahtalar, “دُسُرٍ” u ise çiviler olarak tercüme etmiş ve bu iki maddenin kullanıldığı teknolojiye sahip dönemler üzerinden çıkarım yapmaya çalışmıştır. Sonuçta Mısır’da M.Ö. 4000’li yıllarda ilkel gemi ile bakır-kalay alaşımından bronzun yapıldığının ve yine M.Ö. 3000 lerde Akdeniz ve Nil’de bulunan basit gemilerin olduğunun bilinmesi tufanın M.Ö. 3000 lerin başı ile 4000 lerin sonunda olabileceğine ulaşmıştır.⁷¹⁰

Tufan’ın ne kadar sürdüğü ile ilgili olarak Taberî tufanın bitişini ve Cudi dağına oturmasını bildiren âyetin (Hûd 44) tefsirinde peygambere isnad edilen şu rivâyete yer verir: “Nûh ve kavmi Recep ayının başında gemiye binerler, o gün oruçludurlar. Gemi Muharrem ayına kadar altı ay süreyle dolaşır, aşûra günü Cûdi’de durur. Nûh oruç tutar, beraberindekilere hayvanlar da dahil olmak üzere oruç tutmasını emreder.”⁷¹¹ Aynı rivâyete ek olarak Sa’lebî tefsirinde “Gemi altı ay yüzdükten ve Harem’e varıp Kâbe’yi yedi defa tavaf ettikten sonra aşûra günü Cûdi’ye oturmuştur” bilgisine yer vermiştir.⁷¹²

Kur’ân’da tufanın ve geminin suda kalma süresi hakkında bilgi verilmemesine rağmen İslâm kaynaklarında çeşitli haberler bulunmaktadır. Bu haberlerin çoğu Tevrat ve Talmud referanslı olup İsrâiliyattandır.⁷¹³

4. Tufanın Etki Alanı

Tevrat tufanın yeryüzünün tamamını kapladığına yer verirken⁷¹⁴ Kur’ân’da, yeryüzünün tamamını mı yoksa sadece kavminin yaşadığı bölgeyi mi kapladığı açıklanmamış, Nuh kavminin suda bğularak helak olduğu ifade edilmiştir. Kur’ân’da ve genel İslâm anlayışında tufan hadisesi ile ilgili detaylı bilginin yer almaması olayın

⁷⁰⁸ Sarıkçioğlu, “Kur’an ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı”, s.31.

⁷⁰⁹ el-Kamer 64/13.

⁷¹⁰ Sarıkçioğlu, “Kur’an ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı”, s.31.

⁷¹¹ Taberî, *Câmi’ul-Beyân*, c.12, s.419.

⁷¹² Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-Beyân*, 5: 172.

⁷¹³ Sarıkçioğlu, “Kur’an ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı”, s.30.

⁷¹⁴ Tekvin, 7:21,23.

bölgesel veya tüm yeryüzünü kaplamış olabileceği hususunda müfessirler arasında iki farklı görüş ortaya çıkarmıştır.

Tufanın yeryüzünün tamamını kapladığı görüşünü ileri süren müfessirler kendi içlerinde insan neslinin türeyişi konusunda ikiye ayrılmışlardır. Müfessirlerden bazıları tufan ile bütün insanlığın yok olduğunu, sonraki neslin ise Hz. Nûh'un üç oğlundan türediğini ifade etmiştir.⁷¹⁵ Diğer grup ise tufandan sonraki insan neslinin sadece Hz. Nûh'un oğullarından değil, gemiye binen iman edenlerden de geldiğini *"Ey Nûh ile beraber (gemide) taşıdıklarımızın çocukları"*⁷¹⁶ ve *"Ey Nûh, denildi. Sana ve seninle beraber bulunan ümmetlerden bir bölüme bizden selamet ve bolluklarla (gemiden) in. Ama öyle ümmetler de var ki, onları bir süre yaşatacağız, sonra onlara bizden acı bir azap dokunacaktır"*⁷¹⁷ âyetleri ile delillendirmektedir.⁷¹⁸ Buna karşılık tufan olayının evrensel olmadığını kabul eden grup, kafirlere beddua eden Hz. Nûh'un, bütün yeryüzü halkına değil kendi kavmine gönderilmiş olduğunu söylemektedir. Onlar bütün insanlığa gönderilmiş tek peygamberin Hz. Muhammed olduğunu dolayısıyla tufanın sadece Nûh kavmini kapsadığını ileri sürerler.⁷¹⁹ Nitekim *"Biz Nûh'u kavmine gönderdik"* âyetinden Hz. Nûh'un yalnızca kendi kavmine gönderildiği anlaşılmaktadır. Hz. Nûh'un uyarıcı olarak sadece kendi kavmine gönderilmesi onun tebliğine muhatap olmamış olanların tufan ile cezalandırılmamasını gerekli kılar. Zira *"Biz elçi göndermedikçe azap edici değiliz"*⁷²⁰ âyetinde zikredildiği üzere Allah elçi gönderip uyarmadıkça bir kavmi helak etmez.⁷²¹

Nûh tufanının yeryüzünün tamamını mı kapladığı yoksa bölgesel mi olduğu tartışmalarını uzlaştırmaya yönelik olarak ileri sürülen görüş ise Hz. Nûh'un yaşadığı dönemde dünyadaki tek kavmin Nûh kavmi olabilmesi ihtimalidir. Kur'ân'da insan neslinin Hz. Nûh ve beraberindekilerden devam ettiği bildirilmiştir. Bu durumda helake maruz kalan Nûh kavmi olduğuna göre tufanın yeryüzünün tamamını kaplamasına gerek yoktur. Zira tebliğe muhatap olan ve vahyi inkâr ederek helakı hakeden Nûh

⁷¹⁵ Kurtûbî, **Ahkâmî'l-Kuran**, c.15, s.89.

⁷¹⁶ el-İsrâ 17/3.

⁷¹⁷ Hûd 11/48.

⁷¹⁸ Süleyman Ateş, **Kuran'da Peygamberler Tarihi**, s. 64.

⁷¹⁹ Âlûsî, **Ruhul Meânî**, c.23, s.98; İbn Atıyye, **el-Muharraru'l-Vecîz**, c.3, s.133.

⁷²⁰ el-İsrâ 17/15.

⁷²¹ Ateş, **Kuran'da Peygamberler Tarihi**, s. 65.

kavmidir. Şâyet dünyanın farklı bölgelerinde yaşayan insan toplulukları varsa, bunların Nûh kavminin yaptıkları sebebi ile yok olması mümkün görünmemektedir. Bu durumda tufanın tüm dünyayı kaplamasına gerek olmayıp sadece Hz. Nûh'un kavminin bulunduğu bölgeyi kaplaması da o dönem için insanların yaşadığı tek coğrafya olması bakımından tufanın tüm insanlığı kapsadığı anlamına gelmektedir.⁷²² Benzer bir şekilde Kur'ân'da peygamberlerden ve kavimlerinden söz eden âyetlerde "arz" kelimesi ile sadece kendi ülkelerinin kastedildiği ifade edilir. Yunus Suresi yetmiş sekizinci âyette geçen arz kelimesinin Mısır'ı, İsra Suresi yetmiş altıncı âyette kullanılan arz kelimesinin Mekke'yi, aynı surenin dördüncü âyetinde geçen arz kelimesinin Yahudilerin yaşadıkları toprakları ifade etmesi bunun örneklerindendir. Aynı şekilde Hz. Nûh'un bedduasının bulunduğu âyette⁷²³ geçen arz kelimesi de yeryüzünün tamamını değil Nûh kavminin yaşadığı bölgeleri kapsayabilir. Tufan hadisesinden sonra dünya üzerinde gemiye binenler dışında kimsenin kalmadığı hususu Kur'ân'la sabit olduğuna göre insanlık tarihinin o dönemlerinde, yeryüzünün farklı bölgelerinde yaşayan insan topluluklarının olmadığını, insanların zaman içerisinde farklı coğrafyalara dağıldıklarını söylemek mümkündür.⁷²⁴

Sonuç olarak, Elmalılı'nın (ö.1361/1942) ifadesinde olduğu gibi, Hz. Nûh'un kavminin bulunduğu bölgede tufanın umumiliği kesindir, ancak bundan sonrası zan ve tahminden ibarettir.⁷²⁵ Esasında Allah'ın Kur'ân'da Nûh kıssasını ve tufan hadisesini anlatırken murad etmiş olduğu, olayın nasıl gerçekleştiğinden ziyade, niçin gerçekleştiğidir. Zira Kur'ân'ın temel mesajı tevhiddir. Dolayısıyla Tufanın nasıl olduğuna dair bilgiler, onun dehşet verici hali Allah'ın kudretini göstermektedir. Niçin gerçekleştiği, kimler için helak sebebi olduğu ise insanın tevhid mücadelesinde alacağı taraf için bir ipucu vermektedir. Hz. Nûh'un gemisi, Allah'a imanı, onun elçisine güveni ve kurtuluşu sembolize etmektedir. Gemiye binmeyerek tufana muhatap olanlar ise helak olanlardır. Günümüzün insanları olayların şekli boyutundan ziyade özünü kavramaları, ruhunu idrak etmeleri gerekmektedir. Bu da Allah'a iman ve elçisini tasdik

⁷²² Özkan, "Vahiyde Nûh'un Ayak İzleri", s.230.

⁷²³ Nûh 71/26.

⁷²⁴ Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.144.

⁷²⁵ Elmalılı, **Hak Dini Kur'an Dili**, c.4, s.541.

etmekten geçmektedir.⁷²⁶

5. Geminin İstiva Ettiği Mekân

Tufan olayında merak konusu olan ve uzun yıllar boyunca araştırmalar yapılan mevzulardan biri de Hz. Nûh'un gemisinin nereye oturduğu meselesidir. Tufan anlatımlarının neredeyse tamamında ortak olan nokta suların çekilmesinden sonra geminin bir dağa oturduğudur.⁷²⁷ Konuyu bir sorun haline getiren sebep ise Tevrat'ta ve Kur'ân'da verilen isimlerin farklılığıdır.

Tevrat'ta geminin oturduğu yer dağlık Ararat anlamına gelen 'Hari Ararat' şeklinde ifade edilmiştir. Fakat 'ararat' kelimesi gemi için belirli bir mekâna işaret etmekten daha ziyade Urartu topraklarının bulunduğu dağ grubudur. Nitekim 'urartu' adının bir topluluğu ifade etmekten çok 'dağlık ülke' anlamına gelen coğrafi bir deyim olduğu söylenir. Tevrat'ta geçen 'ararat' adının da M.Ö. 9. Ve 6. yüzyıllar arasında başta Doğu Anadolu bölgesi olmak üzere, Kafkasya ve Kuzeybatı İran bölgelerini ifade eden 'urartu'nun İbranice adı olduğu ifade edilir. Bölgede bulunan Ağrı dağı ise Urartu Krallığı'ndan itibaren bölgeyi egemenliği altına alan Persler ve Ermeniler için de kutsal sayılmıştır. Sonraki yıllarda Doğu Anadolu'ya hâkim olan Selevkoslar, Roma ve Bizanslılar için de dönemlerinde Ararat olarak adlandırılan Ağrı Dağı Nûh tufanı ile birlikte anılmaya başlanmıştır.⁷²⁸

Kur'ân'da ise geminin oturduğu yer 'Cudi' kelimesi ile ifade edilmiştir. Arap Coğrafyacı Yakut el Hamevî 1228'de Arapçaya çevirdiği Tevrat'ta, geminin tufanın on yedinci gününde Cudi'ye oturduğunu yazmıştır. Tevrat'ın Aramice ve Süryanice çevirilerinde de Nûh'un gemisinin 'Ture Kardü Dağları'na (Kürdistanın dağlarına) indiği belirtilmiştir.⁷²⁹ Sonuç olarak Ararat dağlarının, Van Gölü'nün güneyinden başlayarak Cûdi dağının yer aldığı Dicle Nehri'ne uzanan dağ grupları olduğu göz

⁷²⁶ Özkan, "Vahiyde Nûh'un Ayak İzleri", s.230.

⁷²⁷ Tevrat'ta, "Gemi yedinci ayın on yedinci gününde Ararat dağlarına oturdu" (Tekvin8:4) şeklinde verilen bilgi Kuran'da "Sular çekildi ve gemi Cudi'de karaya oturdu" (Hûd 11/44) şeklindedir.

⁷²⁸ Oktay Belli, "Tarih Boyunca Ağrı Dağı", **I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nûh'un Gemisi Sempozyumu**, Ağrı,2005, s. 9.

⁷²⁹ Belli, "Tarih Boyunca Ağrı Dağı", s. 11.

önüne alındığında Tevrat ve Kur'ân'da yer alan ifadelerin birbirleriyle mutabık olduğu görülmektedir.⁷³⁰

Kur'ân'da zikredilen “Gemi, Cudi üzerine oturdu” âyeti hakkında müfessirler de farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İtibar edilen görüş ise geminin oturduğu yerin Tevrat'ta olduğu gibi belirli bir dağ olduğu ihtimalidir. Buradan hareketle araştırmacılar Cudi isimli bir dağ aramışlardır. Nitekim Taberî Tarih'inde âyette zikredilen yerin bugün Cizre'yi ifade eden Kardâ bölgesinde bulunan Cudi dağına işaret ettiğini ifade etmiştir.⁷³¹ Muhaddis ve tarihçilerden Buhârî, İbn Ebî Hatim, Abdürrezzâk ve Taberî gibi isimler Katâde'den rivâyetle, Cezire fetholunduğunda, orduya iştirak etmiş olan sahabilerden Cudi dağında gemiye ait kalıntıları görenlerin olduğuna dair bilgiler aktarmışlardır.⁷³² Konu hakkında farklı bir görüş olarak Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadeleri ise şu şekildedir: “Cûdi, engince bir dağdır ki, Musul'da denilmiş, El-Cezire'de, Amid'de, Şam'da denilmiş. Bir de denilmiştir ki, Cûdi isimli bir dağı Hîcâz, Filistin ve Kuzey Mezopotamya bölgeleri üçgeninde aramışlardır. Ancak kesin bir karar veremeyip, bazıları Hz. Nûh'a yakışır yüksek bir dağ bulmaya çalışırken, bazıları da bu kelimenin özel isim olmadığını herhangi bir dağ anlamında bir cins isim olduğu kanaatine varmışlardır. Günümüz ilim adamları da bu görüşleri nakletmekle kendilerinin de kesin bir kanaate varamadıklarını zımnen ortaya koymaktadırlar.”⁷³³ Yazır'ın ifadeleri geminin oturduğu Cudi'ye dair kesin bir konum sunmazken farklı alanlardaki araştırmacıların ekserisi, Cûdi kelimesinin Cudi dağı olduğunu düşünerek geminin istiva ettiği yer hakkında kesin tarihsel bir konum bildirmektedirler. Bunlar içerisinde Cizre, Şırnak, Silopi üçgeninde yer alan ve Mezopotamya'nın en yüksek dağlarından biri olan Cûdi dağı Hz. Nûh'un “Rabbim beni bereketli bir yere indir”⁷³⁴ duasına karşılık olarak geminin indirildiği yerdir. Dağ geminin istivasından sonra cömertlik anlamına gelen ‘cûdi’ adı ile anılmıştır.⁷³⁵

⁷³⁰ Arpa-Dilek, “Hz. Nûh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotamya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası”, s. 112.

⁷³¹ Taberî, **Tarih**, c.1, s.96.

⁷³² Mevdûdi, **Tefhim**, c.4, s.237, c.6 s.51.

⁷³³ Elmalılı, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Hûd 44.

⁷³⁴ Mü'minûn 23/29

⁷³⁵ Hikmet Tanyu, “**Cudi Dağı**” DİA, İstanbul, 1993, VIII, 79.

Cudi dağı ve çevresindeki yerleşkelerin taşıdıkları isimler de Cizre’de bulunan bu dağın Nûh’un gemisinin oturduğu yer olması görüşünü desteklemektedir. Zira Dicle Nehri kıyısında bulunan Cudi dağında dört doruk bulunmakta ve bunlardan 2017 metre yüksekliğinde olanında ‘Nûh peygamber ziyaret tepesi’ (Resim 2) yer almaktadır. İslâmiyetten önce bölgede yaşayan Süryanîler ve Nasturîler burada ‘geminin manastırı’ adında bir mabed yapmışlardır. İslâm ile birlikte bu manastırın yerine “Sefineti Nebi Nûh mescidi” inşa edilmiştir.⁷³⁶ Yine Cûdi dağının eteklerinde bulunan ‘Semanin’ köyü Abdullah b. Abbas’tan rivâyet olunan gemiye seksen kişinin bindiği rivâyetini destekler niteliktedir. Tarih kitapları köyün tufandan sonra Hz. Nûh tarafından kurulduğunu bildirir.⁷³⁷ Günümüzde dağın bulunduğu Şırnak ilinin isminin Süryanice ‘Nûh istirahat etti anlamına gelen “Şera Nûh” cümlesinden geldiği söylenir. Yine Cizre’de Yafes köyü ve mahallesinin, Hz. Nûh’un kabrinin bulunması da bölgeyi Hz. Nûh ile ilişkilendirir. Tarihi tecrübe olarak mekanlara isimlerinin gelişi güzel verilmediği, tarihi bir dayanağının olduğu veya kişilerle bağından yola çıkıldığında Cizre’de bulunan Cudi dağının Hz. Nûh’un gemisinin istiva ettiği yer olabileceği muhtemeldir.

6. Tufanın Yansımaları

Tufan olayı, sadece ilahi kitaplarda anlatılan bir kıssa veya tarihi bir veri olarak kalmamış insanoğlunun duygu ve düşüncelerini ifade ettiği alanlarda da kendini göstermiştir. Bu başlık altında tufan hadisesinin yazılı ve görsel sanatlara yansımaları değerlendirilecektir.

a. Tufanın Tasavvufa ve Divan Edebiyatına Yansıması

Farklı din ve kültürlerde çeşitli anlamlar yüklenerek değerlendirilen Hz. Nûha gemisine ve tufana dair sûfiler, tasavvufî terbiye perspektifinden yaklaşmışlar ve Nûh, gemi ve tufanı seyr u sülûk sürecine benzeterek sembolik bir dil kullanmışlardır. Sülûk makâmında müridin mürşide bağlılığı, insanların ve diğer mahlukatın tufandan kurtulmak için güvenli bir yer olarak gemiye sığınmasına benzetilmektedir.⁷³⁸

⁷³⁶ Arpa-Dilek, “Hz. Nûh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotomya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası”, s. 112.

⁷³⁷ Arpa-Dilek, “Hz. Nûh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotomya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası”, s. 114.

⁷³⁸ Ali Tenik, “Tasavvufî Terbiye/Eğitim Sürecinde Nûh ve Gemi Metaforu”, **Toplum Bilimleri Dergisi**, sy.17,

Tasavvufta insan-ı kamil olarak tanımlanan insan tipolojisi dünya gemisinde insanları hayra ve hakikate çağıran Nûh'a benzetilmiştir. Ayrıca, insanın ruh ve bedenden oluşan yapısı Nûh ve gemisi ile sembolize edilmiştir. Bedenin dünya ve âhirette kurtuluşa ermesi ruh ile mümkündür. Yani ruh beden gemisinin onarımında en büyük etkidir. Tufan ise Allah'ı tanımayan toplumun içinde bulunduğu onları ziyana ve yok oluşa sürükleyen isyan halidir. Gemi insanı marifete ve tefekküre davet eden sülûk yolu, Hz. Nûh ise bu görevi yüklenmiş olan davetçidir.⁷³⁹

Başka bir metaforik yorumda ise mutasavvıflar insanların uzaklaşmasını istedikleri Allah dışındaki düşünceleri, dünyayı ve dünyaya ait olan maddi şeyleri tufan ile sembolize etmişlerdir.⁷⁴⁰ Bu yoruma göre gemi insanları tek olan Allah'a çağıran davetçidir. Davet edenlerin önderleri ise peygamberler ve evliyaullah'tır. Zira Hz. Peygamber "Ben ve ümmetin alimlerinin örneği Nûh'un gemisi gibidir. Kim ona sarılırsa kurtulur ve ondan yüz çeviren boğulur" sözü ile kendini ve davetçileri güvenli bir sığınak olarak tavsif eder.⁷⁴¹ Süfîler hayatını Allah'ın âyetlerine göre düzenleyen ve insanları masivadan kurtarmak için çabalayan kimseyi döneminin kurtuluş gemisi ve insanları hakikate ulaştıran bir kaptan olarak görürler. Buna mukabil masivaya dalan, yalnızca nefsinin istekleri ile yola koyulanlar tufana sebep olan kimselerdir. Onların sonu yok oluştan başka bir şey değildir.⁷⁴²

Tasavvuf kültürü ile yoğrulmuş olan toplumlarda şairler duygu ve düşüncelerini şiirlere yansıtmışlardır. Onların şiirde kullandıkları, faydalandıkları kaynaklar İslâm kültürünün temelini oluşturan Kur'ânî değerler olmuştur. Bu değerler içerisinde Hz. Nûh ve yaşadıkları da divan edebiyatında yerini almıştır.

Mutasavvıf şairlerden Kadı Burhâneddîn bir gazelinde kendini Hz. Nûh ile karşılaştırır ve Nûh peygamberin yaşadığı bin yılı, aşk acısı ve ıstırapla göz yaşları döktüğü bir andan ibaret görerek;⁷⁴³

s. 425-440.

⁷³⁹ Tenik, "Tasavvufî Terbiye/Eğitim Sürecinde Nûh ve Gemi Metaforu", s.427.

⁷⁴⁰ Mevlânâ, **Mesnevî**, (çev. V. İzbudak), Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, c.2, s. 6736.

⁷⁴¹ Mevlânâ, **Mesnevî**, c.4, s.3344; Tenik, "Tasavvufî Terbiye/Eğitim Sürecinde Nûh ve Gemi Metaforu", s. 428.

⁷⁴² Tenik, "Tasavvuf terbiye/Eğitim Sürecinde Nûh ve Gemi Metaforu", s. 428.

⁷⁴³ Adnan Uzun, "Divan Şiirinde Hz. Nûh'un Tasavvufî Yönden Ele Alınması", **Tasavvuf Dergisi**,

“Bin yılda eger Nûh yaşadıyise bin yaş

Ol yaş bana bir lahzada memnûb degül mi”⁷⁴⁴ der.

Nesîmî bir beyitinde sevgilinin arzusundan akıttığı gözyaşlarının çokluğunu tufan ile anlatarak, kavuşmayı Nûh’un gemisine binerek kurtulmaya benzetmiştir.⁷⁴⁵

“Nûh’un gemisi işte kim yaklaştı tufan kopmaya

Seyl-âb-ı şevkun şöyle kim bu çeşm-i giryân akıtur”⁷⁴⁶

Allah aşkını kalbinde hissederek bunu kıymetini bilen kimse için aşkın bir kurtarıcı olduğu ve bu yönüyle Nûh’un gemisine benzediğini dile getiren Nesîmî mecazi aşkı insanı helak edebilecek bir tufana benzetmiştir. İman eden kimse için Nûh’un gemisi insanı hem dünyada hem de âhirette kurtaracak olan Allah sevgidir.⁷⁴⁷

“Âşık ol âşıkile bil mantık-ı aşkun dilini

Mü’mine Nûh-ı necât kâfire tûfân didiler

Keşt-i Nûha her an kim girmedi oldu helâk

Bulasın ister olasinsen bizim deryâmuzu”⁷⁴⁸

Muhibbî’ye göre aşk derdi ile dökülen göz yaşları tufana benzer. Gönül ise binenleri tufandan kurtaracak olan gemidir:

“Bahr-ı eşk ire sefine-i dil

Seyri der geçti-i Nûh mıdur”⁷⁴⁹

Fuzulî de mutlak sevgiliye ulaşmak için döktüğü göz yaşlarının çokluğunu tufan olayı ile anlatmıştır.

“Ehl-i tuğyâne eser eylemez giry-e-i Nûh

Gerçi her dem olan vâkıf-ı tufan eyler”⁷⁵⁰

Ankara, 2014, s. 168.

⁷⁴⁴ Muharrem Ergin, **Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, s. 405.

⁷⁴⁵ Tenik, “Tasavvufî Terbiye/Eğitim Sürecinde Nûh ve Gemi Metaforu”, s. 432.

⁷⁴⁶ Hüseyin Ayan, **Seyyid Nesimi Divanı**, s. 145.

⁷⁴⁷ Uzun, “Divan Şiirinde Hz. Nûh’un Tasavvufî Yönden Ele Alınması”, s.169.

⁷⁴⁸ Ayan, **Seyyid Nesimi Divanı**., s. 345

⁷⁴⁹ Coşkun Ak, **Muhibbî Divanı**, Ankara: 1987, s.323.

Yunus Emre Nûh peygamberi müridin sülûk makamlarından birine yerleştirerek, onun olgunluk sürecinin kamil insan olmasının bin yılda gerçekleştiğini söyleyerek pişme sürecinin zorluğunu vurgular:

“Bin yıl cefa çekmeyince Nûh gibi

Tûfânın da gemiye bindirmeye”⁷⁵¹

Yunus Emre insanlara karşı olan sorumluluğunu Hz. Nûh’un kavmine olan sorumluluğuna benzeterek, bu yoldaki gayretini şöyle ifade eder:

“Nûh oldum tûfâniçün çok dürişdüm diniçün

Dinüme dönmeyeni suya gark idüp geldim.”⁷⁵²

Divan edebiyatında Tasavvuftaki tecrübeler ve heyecan şiirin kaynağı olarak değerlendirilir. Şair beslendiği bu kaynaktan sadır olan duygu ve düşüncelerini şiirleri ile dışarı atar. Hz. Nûh gemisi ve tufan hadisesi de mutasavvıf şairler için başvurduğu dini birer kaynak olmuştur.

b. Tufanın Resim Sanatına Yansıması

Asırlardan beri Hz. Nûh, gemisi ve tufanla ilgili olarak anlatılanlar, yazılı sanatlarda olduğu gibi görsel sanatlarda da sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Bilhassa Hıristiyan ikonografyasında önemli bir yer tutan tufan olayı birçok kilise ve katedralin duvarlarını, tavan ve pencerelerini süslemiş, kitaplar ve tuvallere aktararak günümüze ulaşmıştır. Nûh ve Tufan olayının İslâm Sanatlarındaki görselleri ise minyatürlerdir.

Nûh’un gemisinin yapımını anlatan görseller Hıristiyan dünyasında mozaik şekliyle Venedik St. Marco Kilisesinde (Resim 3) ve Sicilya Montreale Katedrali’nde (Resim 4), vitray olarak Fransa Chartes Katedralinde (Resim 5) duvarları süslemektedir.⁷⁵³ Michael Wolgemut tarafından gravür tekniği ile çizilen ve Nûh’un gemi inşaatını anlatan Nüremberg Kroniği (Resim 6) NewYork Metropolitan müzesinde, Raffaello Sanzio tarafından 1517-19 tarihlerinde aynı konunun işlendiği

⁷⁵⁰ Uzun, “Divan Şiirinde Hz. Nûh’un Tasavvufi Yönden Ele Alınması”, s.169.

⁷⁵¹ Mustafa Tatçı, **Yûnus Emre Divanı**, c.1, s.154.

⁷⁵² Tatçı, **Yûnus Emre Divanı**, c.1, s.154.

⁷⁵³ Beydiz, “Osmanlı Minyatür ve Ağaç Sanatında Nûh’un Gemisi İkonografisi”, s. 269.

resim (Resim 7) Vatikan Pontifici Sarayı'nda bulunmaktadır.⁷⁵⁴ Bunlar dışında Avrupa'da birçok tabloda Nûh'un gemi inşası, gemiye biniş (Resim 8-9), tufan olayı (Resim 10-14) ve gemi görseli (Resim 15-20) konu olarak işlenmiştir.

Resimler incelendiğinde geminin şeklinde, dönemsel olarak farklılıklar olduğu, eski metinlerde dikdörtgen bir sandık formunda iken, Ortaçağ çizimlerinde dönemin Hristiyan düşüncesinin etkisi ile kilise formunda çizildiği görülür. Tufan tasvirlerinde, erken dönemde sular içinde sürüklenen canlı cansız insan vücutlar yer alırken, ilerleyen zamanlarda tufandan kurtulmak için mücadele veren kimi giyinik kimi çıplak insanlar vardır. Çıplaklık günahkârlığı simgelediği için tufana kapılanlar bu şekilde gösterilmiştir. Rönesans ve Reform sonrasında sanatın dinden bağımsızlaşarak bireyselleşmesi sebebiyle çizimlerde Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan tufan hikayesine ait unsurlara rastlanırken figürlerin ve olayların her zaman Tevrat'ta anlatılan ikonografiye uyum sağlamadığı gözlemlenir.⁷⁵⁵

İslâm sanat tarihinde Nûh Peygamber ile ilgili görseller daha ziyade minyatür olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı'da Nûh'un Gemisi Kemânü'd-Dünya (Resim 21), Zübdetü'l-Tevârih (Resim 22-23), Siyer-i Nebî (Resim 24), Kısasü'l-Enbiya (Resim 25) ve Ravzatü's-Safâ (Resim 26) minyatürlerinde işlenmiştir. 16. Yüzyıla ait olan Kemânü'd-Dünya ve Zübdetü'l-Tevârih'de yer alan minyatürlerde gemi çiziminde dikkat çeken husus ön kısmının horoz başı şeklinde olmasıdır. Bu figüre etki eden hususun İsrâîlî rivâyetler olduğu düşünülmektedir. Türk İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan ve 17. Yüzyıla ait olan gemi tasvirinde (Resim 27) ise geminin ön kısmında herhangi bir hayvan figürü bulunmamaktadır. Ancak aynı dönemde Nakkaş Kalender Paşa tarafından Falnâme'de çizilmiş olan Nûh'un gemisi tasvirinde (Resim 28) horoz başı yerine at başı tercih edilmiştir.⁷⁵⁶

14. yüzyılda oluşturulduğu bilinen Hafız-ı Abru'nun Tarihler Koleksiyonu serisi içinde yer alan 'Nûh'un Gemisi' isimli İran minyatüründe (Resim 29) insanların giyim

⁷⁵⁴ Ülkü Bahadır, **Hristiyan İkonografisinde Nûh Tufanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2013, s. 49; Beydiz, Osmanlı Minyatür ve Ağaç Sanatında Nûh'un Gemisi İkonografisi", s. 269.

⁷⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. Bahadır, **Hristiyan İkonografisinde Nûh Tufanı**.

⁷⁵⁶ Beydiz, "Osmanlı Minyatür ve Ağaç Sanatında Nûh'un Gemisi İkonografisi", s. 270.

kuşamları dönemin İslâm anlayışını ve kültürünü yansıtmaktadır.⁷⁵⁷ Bu minyatüre yakın dönemde Batı’da Michelangelo’nun tufan çizimine baktığımızda inanç ve kültürün görsele yansımaları açık bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte aynı kültür içerisinde farklı zamanlarda çizilen Nûh tufanına ilişkin resimlerde de farklılıklar vardır. Bunun sebebi olarak asırlardan beri anlatılagelen tufan hadisesinin sanata yansımada dönemin ve kültürün etkileri ile birlikte insanın yorumunun da etkili olduğu söylenebilir.

⁷⁵⁷ Canan Deliduman-Ayşe Sezer, “Resim Sanatında Nûh Tufanı”, **İdil Dergisi**, sy. 19, s. 105.

SONUÇ

Peygamberlerin tevhid mücadelesini konu olarak aldığımız ve Hz. Nûh'un mücadelesini örnek olarak incelediğimiz bu araştırma neticesinde şu sonuçlara ulaştık: Tarih boyunca ortaya çıkan Allah'ı bilme ve O'na iman etmeye engel olan arızî durumlar sebebiyle insanların tanrı tasavvuru ve inanç şeklinin tevhit çizgisinden uzaklaştığı bilinmektedir. Tanrı tasavvurundaki bu farklılıklar sebebiyle dinler üzerine yapılan çalışmalar, oluşturulan din tasniflerde tevhidi monoteist dinler arasına koymuştur. Kur'ân temelli bir tasnif yapıldığında ise dinlerin “tevhid” ve küfür/inkâr halleri ile bu hallerin doğurduğu ahlaki çözümlerin tamamına kapı aralayan “şirk” merkezli dinler olarak iki çatı altında toplandığını görmek mümkündür. Bu tasnif, tevhidin ilk insan ve ilk peygamber Hz. Adem'den peygamberler zincirinin son halkası Hz. Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberlerin getirdiği dinlerin esasını ve özünü oluşturduğunu ve vahiy kaynaklı tüm dinlerin İslâm olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Yine araştırmamız neticesinde “tevhid davetini ulaştırmayı” ifade eden mücadele kavramının tebliğ, davet, irşâd, tebşir ve inzâr, vaaz, nasihat ve emir bi'l ma'ruf nehiy ani'l-münker kavramları ile tevhid mücadelesi odağında, insanları hakikate çağırma, uyarma, öğüt verme, iyiliğe davet edip, kötülükten sakındırma anlamlarıyla ortak bir manada buluştuğunu tespit ettik.

Çalışmamız neticesinde farklı zaman ve farklı mekanlarda kendi kavimlerine gönderilmesine karşılık tevhid davetinde, peygamberlerin hedef ve misyonlarının ortak olduğu gibi muhataplarından gelen tepkilerin ve karşılaştıkları tavırların da neredeyse aynı ve çoğu zaman da olumsuz olduğunu gördük. Peygamberleri inkâr edenler, tevhid davetini kabul etmedikleri gibi bu davetin yapılmasına, yayılmasına ve kabul edilmesine de tahammül gösteremeyerek ve peygamberleri engellemek için yalanlamak, alay etmek, işkence ve tehdit etmek, yurtlarından çıkarmak gibi her türlü yöntemi

denemişlerdir. Hz. Nûh'tan Hz. Hûd'a, Hz. İbrahim'den Hz. Mûsâ'ya ve nihâyet son peygamber Hz. Muhammed'e kadar inkâr edenlerin tamamının kullandıkları kelimelerin ve inkârdaki bahanelerinin aynı olması inkarcıların aynı psikolojiye sahip olduklarını gösterir.

Kur'ân Hz. Nûh'un doğumu ve büyümesi hakkında bilgi vermemiş sadece risaletinden ve niteliklerinden bahsetmiştir. Bu sebeple Hz. Nûh'un Şit kanalıyla Hz. Adem'e kadar uzanan şeceresine tarih kaynaklarından ve Tevrat'tan ulaşılmıştır. Ancak bu kaynaklar da onun yaşadığı zaman ve mekânla ilgili fazla bilgi vermemektedir. Dolayısıyla Hz. Nûh'un hayatını tüm ayrıntısı ile ele almak mümkün görünmemektedir. Kur'ân' Hz. Nûh'un kavmi arasında 950 yıl kaldığını zikreder. Hz. Nûh'un yaşam süresine ilişkin bu rakamın ortaya koyduğu, bu sürenin onun peygamberlik dönemini mi yoksa hayatının tamamını mı kapsadığı veya bir insan ömrünün bu kadar uzun olup olamayacağı, tartışmalarına yer verdik ancak meselenin hallini hedeflemedik. Neticede Hz. Nûh'un yaşının asıl olmadığı, Kur'ân'ın bu rakamsal ifadeden muradının belli bir yaş tespit etmek değil, peygamberimizi ve Ashâbını çektiği zorluklar karşısında teselli etmek olduğu sonucuna vardık. Çalışmamızda Hz. Nûh'un nerede yaşadığı sorusunun cevabını aradık. Tefsir kaynaklarında yer alan ifadeler ve bir medeniyetin oluşabilmesine elverişli olması açısından iklimsel değerlendirmeler sonucunda belirli bir yer tayini mümkün olmamakla birlikte Hz. Nûh'un Mezopotamya bölgesinde yaşadığı sonucuna ulaştık. Son dönemlerde tufan olayı üzerine yapılan ilmi çalışmalar, hadisenin gerçekleştiği, dolayısıyla Hz. Nûh'un yaşadığı zaman konusunda M.Ö. 3000 lere işaret etmektedir.

Kur'ân'da Hz. Nûh, ulu'l azm peygamberler arasında zikredilmektedir. Nûh kıssası özellikle A'raf, Hûd, Şuara, Kamer ve Nûh surelerinde yer almakta ve kavmine karşı vermiş olduğu mücadele peygamberimiz ve diğer peygamberlerin karşılaştıkları durumlarla benzerlik arz etmektedir. Çalışmamızda Nûh kavmi ile ilgili şu bilgilere ulaşılmıştır: Muhtelif tefsir kaynaklarında, putperestliğin yeryüzündeki varlığı bu kavme dayandırılmaktadır. Bunun yanında Kur'ân, Nûh kavminin karakteristik yapısına ilişkin olarak zalim, azgın, kötü kalpli ve fenalık yapmaya meyilli, kalp gözleri kör, cehalette ısrarcı olma özelliklerini zikretmiştir. Bunun yanında Nûh kavmi insanlık

tarihinde sınıfsal bölünmelerin ortaya çıktığı ilk toplum olarak görülmüştür. Bu bölünme toplumun aristokrat ve iktidarı elinde tutan yöneticileri ile halk tabakası arasındaki mücadele şeklinde izlenmektedir. Bu mücadele Hz. Nûh'tan sonra gelen tüm peygamberlerin kavimleri ile olan mücadelesidir. Zira peygamberlere tabi olanlar genellikle halk tabakası iken karşı çıkanlar ise ekonomik ve siyasi anlamda gücü elinde tutanlardır. Bu noktada Nûh kıssası peygamberimize olduğu gibi daha sonra gelen tebliğ ehli için de teselli edici bir vasfa sahiptir.

Hz. Nûh'un tevhid mücadelesinin bir sonucu olarak tufan hadisesi ve evrenselliği araştırdık. Neticede tufanın coğrafi olarak bölgesel olmasına karşılık insanlığın tamamını kapsaması açısından evrensel olduğu görüşünü tercih ettik. Tefsir ve tarih kitaplarında tufan olayına dair karşılaşılan geminin yapımı, tufanın süresi, gemiye binenlerin sayısına ilişkin bilgilerin Tevrat referanslı olduğunu gördük. Bunun yanı sıra tufan olayı sadece ilahi dinlerde değil tarih boyunca çeşitli milletlerin ve medeniyetlerin, tarihinde ve mitolojide de yer almaktadır. Buna göre tufan olayının tarih ve mitolojideki anlatımında, tufan tâlî bir unsur olarak kullanılmıştır. Olayın kendisinden çok hikâyenin anlatıldığı veya yazıldığı dönemin ruhu görülmektedir. Tarih metinlerinde yer alan tufan olaylarının yalnızca tufanın gerçekleştiği alana dair bilgi edinmede fayda sağlayabileceği söylenebilir.

Araştırmalarımız neticesinde farklı coğrafya, kültür ve dinlerde önemli bir yere sahip olan tufan hadisesi aynı zamanda görsel ve yazılı sanatlara da etki etmiştir. Hz. Nûh ve tufan olayı mutasavvıf şairlerin başvurduğu bir kaynak olmuş ve divan edebiyatında önemli bir yer tutmuştur. Bunun yanında sûfiler, tufan olayına tasavvufi terbiye perspektifinden yaklaşmışlar ve Nûh, gemi ve tufanı seyr u sülûk sürecine benzeterek sembolik bir dil kullanmışlardır. Asırlardan beri Hz. Nûh, gemisi ve tufanla ilgili olarak anlatılanlar, yazılı sanatlarda olduğu gibi görsel sanatlarda da sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Bu çerçevede çalışmamızda Hz. Nûh ve tufanla ilgili farklı dinlere ait görsellere yer verilmiştir. Bu görsellerden yapılan çıkarıma göre, Hristiyan ikonografyasında konuya ait figürler dönemin kilise anlayışını yansıtmaktadır. İslâm sanatlarında minyatürler şeklinde karşılaştığımız görsellerde insanların giyim kuşamları dönemin İslâm anlayışını ve kültürünü yansıtmaktadır.

EKLER

Resim 1: Mezopotamya Bölge Haritası

Resim 2: Cûdi Dağı'nda Sefîne Makamı; Hz. Nûh'un gemisinin indiği yer. (Gertrude Bell'in çekiminden 1910)

Resim 3: Nûh'un Gemisinin Yapımı, 13. Yüzyıl, St. Marco Kilisesi, Venedik (Ülkü Bahadır, Hristiyan İkonografisinde Nûh Tufanı, s. 43)

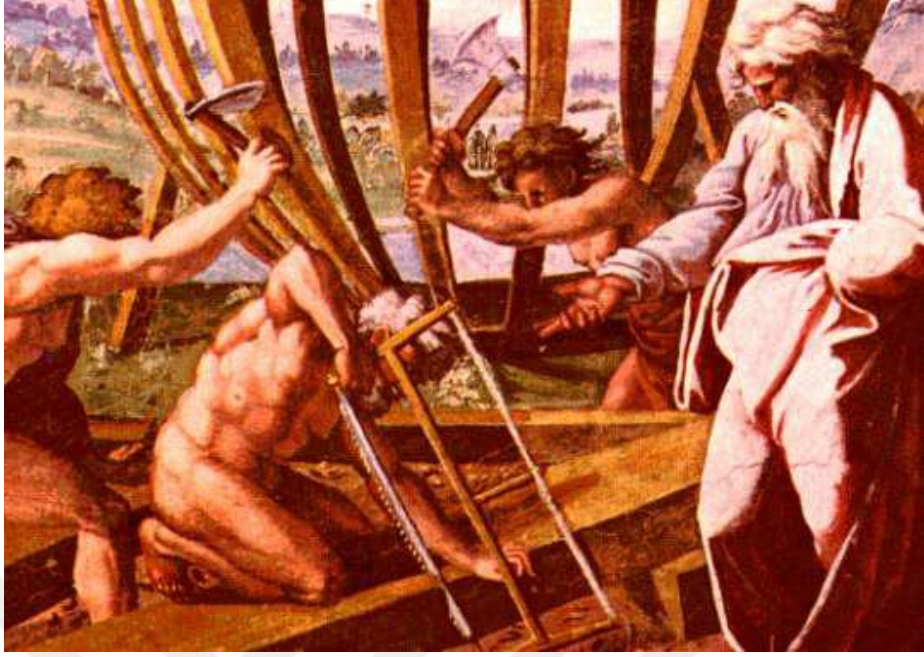
Resim 4: Nûh'un Gemisinin Yapımı, 14. Yüzyıl, Montreale Katedrali, Sicilya/İtalya, ((Ülkü Bahadır, a.g.e., s.47

Resim 5: Nûh'un Gemisinin Yapımı, 14. Yüzyıl Chartres Katedrali, Fransa (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.45)

Resim 6: Gemi Yapımı” Nüremberg Kroniki, Metropolitan Müzesi/ NewYork, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.49)

Resim 7: Nûh'un Gemisinin Yapımı, Vatikan Pontifîci Sarayı, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.51)

Resim 8: Nûh'un Gemisine Hayvanların Girişi, 1566-1603, Bridgeman Sanat Kütüphanesi, Londra, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.66)

Resim 9: Nûh'un Gemisine Giriş, 17 yüzyıl, Khanenko Sanat Müzesi, Kiev, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.68)

Resim 10: Nûh Tufanı, 13. Yüzyıl, St. Marco Kilisesi, Venedik, İtalya, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.85)

Resim 11: Nûh Tufanı, 1508-12, Sistinia Şapeli, Vatikan, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.89)

Resim 12: Tufan, Vatikan Pontificio, 16. Yüzyıl, Papalık Sarayı, İtalya, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.91)

Resim 13: Tufan, 1840, Tattler Galerisi, Londra, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.101)

Resim 14: "Tufan" Kutsal kitap resmi, 9. Yüzyıl, Strazbourg, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.107)

Resim 15: Nûh'un Gemisi, 11. Yüzyıl, Ortodoks Kikko Manastırı, Kıbrıs, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.110)

Resim 16: Nûh'un Gemisi, 13. Yüzyıl, Milano Katedrali, İtalya, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.114)

Resim 17: Nûh'un Gemisi, 15. Yüzyıl, Etien du Mont Kilisesi, Paris, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.118)

Resim 18: Güvercinin Dönüşü, 2-4. Yüzyıl, St. Pierre Catacombu (Yer altı Mezarlığı), Roma, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.129)

Resim 19: Güvercinin Dönüşü, 13. Yüzyıl, St. Marco Kilisesi, Venedik, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.133)

Resim 20: Nûh'un Kurban Sunusu, 1517-19, Vatikan Potifeci Sarayı, (Ülkü Bahadır, a.g.e., s.167)

Resim 21: Nûh'un Gemisi, Kemânü'd-Dünya

Resim 22: Nûh'un Gemisi, Zübdetü't-Tevârih

Resim 23: Nûh'un Gemisi, Zübde't-Tevârih

Resim 24: Nûh'un Gemisi, Siyer-i Nebî

Resim 25: Nûh'un Gemisi, Kısasü'l-Enbiya

Resim 26: Nûh'un Gemisi, Kısasü'l-Enbiya, Ravzatü's-Safâ

Resim 27: Nûh'un Gemisi, Türk İslâm Eserleri Müzesi

Resim 28: Nûh'un Gemisi, Fahnâme

Resim 29: Nûh'un Gemisi, Hafız-ı Abru'nun Tarihler Koleksiyonu, İran Minyatürü

BİBLİYOGRAFYA

- Abay**, Ahmet, *Nüzûl Sürecinde Kur'ân'a Karşı Algı Yönetimi*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Abdulbâki**, M. Fuâd, *el-Mu'cem'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul 1984.
- Ak**, Coşkun, *Muhibbî Divanı*, Kültür Turizm Bakanlığı, Ankara, 1987.
- Aksoy**, Bilal, *Çağdaş Bilimlerin Işığında Nûh'un Gemisi ve Tufan*, İnsanlık Yolu Yayınları, Ankara 1987.
- Aktaş**, Sahip, *Kur'ân'da İstifham Üslubu*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Elazığ 2006.
- Albayrak**, Halis, "Tebliğ ve Davet Kavramlarının Analizi" *Hiz. Peygamberin Tebliğ Metodu Işığında İslam'ın Güncel Sunumu*, (2003 Kutlu Doğum Sempozyumu Tebliğ ve Müzakereleri), TDV Yayınları, Ankara 2006.
- Âlûsî**, Şihabüddîn Mahmud. *Rûhu'l- Meânî Fî Tefsîri'l Kur'a-ani'l Azîm ve's-Sebîl*. Dâru'l-Fikr, Beyrut 1987.
- Arpa-Dilek**, Abdulmuttalip-Abdullah, "Hz. Nûh ve Tufan Bağlamında Kadim Mezopotomya Havzasında İkinci Medeniyet İnşası", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, sy.4, İstanbul 2014.
- Arpaguş**, Hatice Kelpetin, "Tebşîr", *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2011.
- Arslantürk**, Zeki, *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*, İFAV Yayınları, İstanbul 1995.
- Ateş**, Süleyman, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Ayan**, Hüseyin, *Seyyid Nesimi Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1990.
- Bahadır**, Ülkü. "Hristiyan İkonografisinde Nûh Tufanı", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara 2013.
- Belli**, Oktay, "Tarih Boyunca Ağrı Dağı" *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nûh'un Gemisi Sempozyumu*. Ağrı 2005.

- Beydiz**, Mustafa Gürbüz, "Osmanlı Minyatür ve Ağaç Sanatında Nûh'un Gemisi İkonografisi", *II. Turgut Reis ve Türk Denizcilik Tarihi Uluslararası Sempozyumu*, Bodrum 2015.
- Bilgin**, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1990.
- Bilmen**, Ömer Nasûhi, *Mûlahhas İlm-i Tevhid*, Tereke Yayınevi, İstanbul 1973.
- Boynukalın**, Mehmet, "Tebliğ Maddesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2011.
- Canan**, İbrahim, "Resûlullah'ta Muhataba Göre Hareket ve Tedrîc Prensipleri" *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 12, Erzurum 1995.
- Cerrahoğlu**, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006.
- Cirit**, Hasan, "Vaaz Maddesi" *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, Ankara 2012.
- Çağrııcı**, Mustafa, "Da'vet" *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 1994.
- , "Emir bi'l-Mâruf Nehiy ani'l-Münker" *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 1995.
- , "Nasihat Maddesi" *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2006.
- Çakan**, İ. Lütfi, *Dini Hitabet*. İFAV Yayınları, İstanbul 1998.
- , *Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- , *Hakkı Tavsiye Metod ve Vasıtaları*. Rağbet Yayınları, İstanbul 1998.
- Çelem**, Sema, "Tefsir Külliyyatında Hz. Nûh Kıssasının Gelişimi" (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara 2016.
- Çimen**, Abdullah Emin. "Kur'ân-ı Kerim'de Helâk Kavramı", (Yayınlanmamış Doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2001.
- Dartma**, Bahattin. *Dini Tarihi ve Arkeolojik Veriler Bağlamında Nûh Tufanı*. Rağbet Yayınları, İstanbul 2005.
- Dāvūd**, Suleymân b. el-Eş'as Ebu, *Es-Sunen*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrût 2013.

Deliduman-Sezer, Canan-Ayşe. “Resim Sanatında Nûh Tufanı” *İdil Dergisi*, c.5, sy.19, Ankara 2006.

Demirci, Muhsin, *Kur’ân Tefsirinde Farklı Yorumlar*. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2017.

-----, *Tefsir Usulü*. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.

Efendi, Âsım. *Kâmus Tercümesi*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu, İstanbul 2013.

el-Bâcûrî, İbrâhîm b. Muhammed, *Şerhu Cevhereti’t-Tevhîd*, Daru’n Nuru’l Mübîn, Beyrut 1972.

el-Belâzûrî, Ebü’l-Abbâs Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Ensâbü’l-Eşrâf*, Darü’l Kütübî’l İlmiyye, Beyrut 2011.

el-Beydâvî, Nâsirudd'in Abdullah b. Umer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*. Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut (ts.)

el-Buhârî, Muhammed b. İsmâîl, *Sahîhu’l-Buhârî*. Dâru Tavki’n-Necât, 1422.

el-Cezâirî, Câbir. *İslâm İtikadı*. (çev. Bekir Ali Bilgiç), Ser Yayıncılık, İstanbul 1984.

El-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali Seyyid Şerif, *Ta’rîfât*, (çev. Abdulaziz Mecdi Tolun), Litera Yayınları, İstanbul 2014.

el-Firûzâbâdî, Muhammed b. Yakup, *Kamûsü’l Muhit*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 2005.

Elik, Hasan- **Coşkun**, Muhammed, *Tevhid Mesajı*, İFAV Yayınları, İstanbul 2015.

el-Kardavi, Yusuf, *Tevhidin Hakikati*, Özgün Yayıncılık, İstanbul 2000.

el-Kurtûbî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. ebi Bekr b.Fahr. *el Cami’u li Ahkâmi’l- Kur’ân*, Daru’l-Kitabi’l-İlm, Beyrut 1988.

el-Mâturîdî, Ebu Mansûr. *Akaid Risâlesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. İstanbul 1959.

el-Mevdûdi, Ebu’l A’la. *Tefhimu’l Kur’ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 2012 .

-----, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, Pınar Yayınları, İstanbul 1985.

en-Nesefî, Ebu’l Mu’in Meymûn b. Muhammed. *Bahru’l Kelam*, Mısır 1911.

- Eren**, Cüneyt, “Kur’ân-ı Kerim’de Tekrar Olduğu İddiasının Belagat Açısından Değerlendirilmesi”, *EKEV Akademisi Dergisi*, c.3, sy. 2, İstanbul 2001.
- Ergin**, Muharrem. *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Eroğlu**, Engin, *Kutsal Kitaplardaki Tufan Olayı’nın Tarihi Temelleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara 2007.
- er-Râzî**, Muhammed Fahrüddîn, *Tefsîru Fahr er-Râzî Tefsîr-i Kebîr ve Mefâtihu’l-Gayb*, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1981.
- er-Rûmî**, Mevlânâ Celâluddîn, *Mesnevî*, (çev. Arapça terc. Muhammed Abdusselm Kefâfi), el-Mektebetu’l-Aşriyye, Beyrut 1967.
- Erul**, Bünyamin, “Geçmiş Peygamberlerin Ashâbı ile Hz. Peygamberin Ashâbı Arasında Bir Mukayese”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 8, sy. 24. İstanbul 2006.
- Esed**, Muhammed, *Kur’ân Mesajı*, İşaret Yayınları, İstanbul 1999.
- es-Sa‘lebî**, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim, *el-Keşf ve’l-Beyân*, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 2002.
- et-Taberî**, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi ‘ul-Beyân ‘an Te’vîlî Ayi’l-Kur’ân*, Merkezu’l-Buḥûss ve’d-Dirâsât el-Arabiyye ve’l-İslâmiyye, Dâr-ı Hicre, Kâhire: 2001.
- , *Târihu’l-Umem ve’l-Mulûk*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1987.
- et-Temîmî**, Muhammed b. Süleyman, *el-Vâcibât*, Mekke 1986.
- et-Tirmizî**, Muhammed b. İsa. *Sunenu’t-Tirmizî*, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut 1998.
- ez-Zebîdî**, Ebu’l-Abbas Şihabüddin Ahmed b. Ahmed b. Abdüllatif, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, (çev. Ahmed Nâim) Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1984.
- ez-Zebîdî**, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, *Tâcü’l ‘Arûs*. et-Turâsu’l ‘Arabi, Kuveyt 2001.
- ez-Zemahşerî**, Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Amr b. Ahmed, *el-Keşşâf ‘an-Hakâiki’t-Tenzîl*, Dâru’l-Kutubi’l-Arabî, Beyrut 1986.
- Farûkî**, İsmail Râci, *Tevhid*, 4. Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2006.
- Feyizli**, Hasan Tahsin, *Feyzü’l Furkan*, Server Yayınları, İstanbul 2014.

- Görgülü**, Ülfet, “Söz Söyleme Sanatı Olarak Vaaz”, *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Görmez**, Mehmet, “Tergîb ve Terhîb Maddesi” *Türkiye Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara 2011.
- Gündoğar**, Hamdi, “Hz. Nûh’un Nübüvvet Mücadelesi”, *Uluslararası Hz. Nûh ve Cudi Dağı Sempozyumu*. Şırnak Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Gündüz**, Şinasi, *Küresel sorunlar ve Din*. Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.
- Gündüz**, Turgay, “Pedagojik Açıdan İnzar Kavramı ve İlgili Diğer Bazı Kavramların İncelenmesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.7, sy. 7, Bursa 1998.
- Hacer**, Ahmet b., *Tevhid*, (çev. Selahattin Kip). İstanbul (ts.).
- Hâkim**, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Müstedrek Ale's-Sahihayn fi'l-Hadis*, Beyrut 1990.
- Hamevî**, Ebû Abdillâh Yâkût, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Sâdır, Beyrût 1993.
- Hamidullah**, Muhammed, *İslam'da Devlet İdaresi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2007.
- Hanbel**, Ahmed İbn., *el-Musned*, Muessesetu Kurtuba, Kahire 2012.
- Hançerlioglu**, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi (Kavramlar ve Akımlar)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979.
- Harman**, Ömer Faruk, "Nûh", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.
- , "Kitab-ı Mukaddes ve Diğer Dinlere Göre Nûh ve Tufan", *Hz. Nûh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, Cizre Kaymakamlığı, İstanbul 1999.
- Herras**, Muhammed Halil. *El- Akîdetü'l-Vasıtiyye Şerhi*, (çev. Beşir Eryarsoy), Guraba Yayınları, İstanbul 2010.
- Hökelekli**, Hayati, “İnzâr Maddesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- İbn Âşûr**, Muhammed Tâhir, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Daru Sahnun, Tunus 1984.
- İbn Aţıyye**, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib, *el-Muharraru'l- Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, Dâru'l Kutubu'l İlmiyye, Beyrut 2001.
- İbnu'l-Esîr**, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Daru'l-Kutubu'l- Arabiyye, Beyrut 1997.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n Nihâye*, Matbaatu's-Saade, Kâhire 1932.

-----, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzî, Riyâd 1997.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâleddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu'l-Arab*, Daru Sadir, Beyrût 1968.

İnan, Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1954.

İplikçioğlu, Bülent, *Eski Çağ Tarihinin Anahatları*, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1990.

Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, (çev.Süleyman Ateş), Yeni Ufuk Neşriyat, İstanbul (ts).

Kayacan, Murat, *Kur'an'da Peygamberler ve Karşı Tavırlar*, Ekin Yayınları, İstanbul 2004.

Keskin, Hasan, "Sûre İç Bütünlüğü Açısından Nûh Sûresi'nin İncelenmesi", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.13, sy.2, Sivas 2009.

Kırca, Celal, "Kur'an'a Göre Din Eğitiminin Genel Metodları", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.23, sy.5, Kayseri 1988.

Koç, Ahmet. "Din Eğitimi Açısından Kur'an'ı Kerim'de Tebşir Kavramı", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (yy., ts.).

Kramer, Samuel Noah, *Tarih Sümerde Başlar*, (çev. Muazzez İlmiye Çığ), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

Köksal, Mustafa Âsım, *Peygamberler Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Kubat, Mehmet, *Kur'an'da Tevhid*, Beka Yayınları, İstanbul 2014.

Kurtûbî, Ebû'Abdullah. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 2006.

Kutsal Kitap -Yeni Çeviri- Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 2003.

Kutub, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kur'ân*. (çev. Bekir Karlığa, İ. Hakkı Şengüler M.Emin Saraç), Hikmet Yayınları, İstanbul 1968.

- Macit**, Nadim, “ *Hız.Nûh ve Nübüvveti* ”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1989.
- Maksudoğlu**, Mehmet, “Nûh Tufanı”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, c.13, s.2, Ankara, (ts.).
- Mevlânâ**, *Mesnevî*, Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, Konya 2004.
- Mezkûr**, İbrahim. *Mu’cemü’l-Vecîz*, Daru’t-Tahrir, Mısır 1980.
- Nesefî**, Ebü’l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Medârikü’t-Tenzil ve Hakâiku’t Te’vîl*. İstanbul 1984.
- Numânî**, Mevlana Şiblî, *Asr-ı Saadet*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Eser Neşriyat, İstanbul (ts.)
- Ömer**, A. Hilmi, "Sümer Dininin Babil, İbrani, İslâm Dinleri Üzerine Yaptığı Tesirler (Tufan Hadisesi)", *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul 1932.
- Öngüt**, Ömer, *Kıyas-ı Enbiyâ*, Hakikat Yayınevi, İstanbul 1995.
- Önkâl**, Ahmet, *Resûlullah’ın İslâm’a Davet Metodu*, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, Konya 1981.
- Özçelik**, Nazmi, *İlk Çağ Tarihi ve Uygarlığı*, Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul 2002.
- Özkan**, Ali Rafet, “Vahiyde Nûh’un Ayak İzleri”, *I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nûh’un Gemisi Sempozyumu*, Doğu Beyazıt Kaymakamlığı Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Özler**, Mevlüt, *İslâm Düşüncesinde Tevhid*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2005.
- Sâbûnî**, Muhammed Ali, *Âyetler Işığında Peygamberler Tarihi*, (çev. Hanifi Akın), Ahsen Yayınları, İstanbul 2003.
- Râğıb el-İsfahânî**, *Müfredâtu Elfâzi’l-Kur’ân* (thk. Safvan Adnan Davudi), Dârü’ş-Şamiyye, Beyrut 2002.
- Saka**, Şevki, “İnsanı Aydınlatmada Tedrîc Metodunun Önemi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.42, s.1, Ankara 2001.
- es-Sa’lebi**, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve’l-Beyân*, (Tah. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrût 1422/ 2002.

Sarıkcıoğlu, Ekrem, “Kur’ân ve Arkeoloji Işığında Nûh Tufanı”, *Uluslararası Hz. Nûh ve Cudi Dağı Sempozyum Bildirileri*, Şırnak Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010.

-----, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Otağ Yayınları, İstanbul 1983.

Soysaldı, Mehmet, “Kur’ân’da Tebliğ Yöntemleri ile İlgili Kavramların Analizi”, *Diyanet İlmî Dergisi*, c.39, sy.3, Ankara 2003.

Suleymân, Mukâtil b., *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*. (tah. Abdullâh Mahmûd Şehhâte) Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut 2002.

Şanver, Mehmet, *Kur’ân’da Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, Pınar Yayınları, İstanbul 2015.

Şengül, İdris, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, Işık Yayınları, İzmir 1994.

Tabatabaî, Muhammed Hüseyin, *el-Mîzân fî Tefsîri l-Kur’ân*, Beyrut 1991.

Tabbara, Afif Abdulfettah, *Kur’ân’da Peygamberler ve Peygamberimiz*, (çev. Rıza Temel-Yahya Alkın), Milsan Basın Sanayi A.Ş., İstanbul 1998.

Tehânevî, Muhammed b. Ali b. Ali, *Keşşâfu Istilahâtî l-Fünûn*. (yy.). Kalkuta 1862.

Temizkan, Abdullah, “*Kur’ân’da Sabır: Hz. Nûh Örneği*”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2012.

Topaloğlu, Bekir, *Allah İnancı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2008.

-----, “İrşâd” *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2000.

-----, *İslâm’da İnanç Esasları*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara (tt)

Turgut, Ali, *Tefsir Usûlü ve Kaynakları*, İFAV Yayınları, İstanbul 1991.

Türcan, Talip, “Tedrîc”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

Uludağ, Süleyman, *Tevhid Üzerine Soruşturma*, Sor Yayıncılık, Ankara 1987.

Ulutaş, Şükrü, *Kur’ân-ı Kerim’de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Cedel”, *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur''ân Dili*, Azim Yayıncılık, İstanbul 1992.

-----, Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015.

Yiğit, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2010.

Yıldırım, Suad, *Kur''an''da Ulûhiyyet*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1978.

Yıldız, Mehmet (çev.), *Barnabas İncili*, Kültür Basın Yayın Birliği, İstanbul (ts.).

Yurdagür, Metin, *Allah'ın Sıfatları*, Marifet Yayınları, İstanbul 1984.

